

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 72ον - Τεύχος 6ον

*«... ό κόσμος δημιουργήθηκε για να ζήσει
και όχι για να καταστραφεί...»*

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2023

1923 - 2023
100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων τής Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας τής Εκκλησίας τής Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Έπίσκοπος Ώρεων κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Άλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΘΝ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλής (Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής, Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Έπίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Άλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Αγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Άποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Άττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Άθηνās 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα έξωφύλλου: Φράση από τόν Χαιρετισμό του Αρχιεπισκόπου Αθηνών
και πάσης Ελλάδος κ. Ιερωνύμου Β΄ στην Τελετή Έναρξης του Διεθνούς Συνεδρίου
για τά 100 χρόνια του περ. *Θεολογία*

Φωτογραφία έξωφύλλου: Γιώργος Σικελιώτης, Κάλαντα (1962)

Εικονογράφηση τεύχους: Τά κάλαντα τών έορτών μέ τό φακό φωτογράφων του 20ου αί.
(Έκτός άν δηλώνεται διαφορετικά, τό ύλικό προέρχεται από τό Φωτογραφικό Άρχείο του Μουσείου Μπενάκη)

Τό περιοδικό *Έφημέριος* δέν εϋθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού *Έφημέριος* καθ' οιονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση άποσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά τής πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 72ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2023

Τεύχος 6ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ, στήν Τελετή Έναρξης του Διεθνούς Συνεδρίου για τὰ 100 χρόνια του περ. Θεολογία.....	6
ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ	
100 χρόνια από τήν ίδρυση του περιοδικού Θεολογία.....	9
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΡΙΖΟΥ	
Λογική (III)	12
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΕΜΜ. ΑΘ. ΛΟΥΚΑΚΗ	
Ό εσχατολογικός χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καί ἡ σύγχρονη ἐνοριακή πράξη.....	14
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ	
Ό Θεός καί ὁ ἄνθρωπος	18
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Μιά ἐπίκαιρη φωνή ἀπό τό παρελθόν.....	20
πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ	
Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις. Ἐπιλογικά.....	23
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Τὰ 4 θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, Β'	26
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ	
Κυριακή ΙΑ' Λουκά	29
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή τῶν Ἁγίων Προπατόρων.....	31
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ	
Μοναχισμός καί δογματικές ἔριδες τόν 5ο αἰώνα.....	33
Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	
Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία (ΚΗ').....	35
Ἀρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ	
Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (VII)	38
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΔΗ	
Ἐφesos, Πάτρα, Ρώμη: Οἱ τρεῖς κορυφαῖοι Ἀπόστολοι	
Ἰωάννης, Ἄνδρέας καί Πέτρος	41
Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Εἰσαγωγικά I. Ἱστορικό πλαίσιο	
1. Λαοί καί γεωγραφία τῆς Εὐρώπης	43
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Κοινωνία Amana. Μιά κοινοβιακή αἴρεση	45
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Ἐφημεριακά	48

Ματθαῖος Μουντές, «Εἰσόδια»

Ἵπάρχει ἓνα θέμα ὠραῖο:
νά γράψης στίχους μουσικούς, γλωμούς, νησιώτικους,
πού νά διαβάζωνται μέ τή βοήθεια τῆς φλόγας
ένος μικροῦ κεριοῦ πού τρέμει,
κι ἀπό ψυχές πού τρέμουν καί ποθοῦν...
Ἵπάρχει ἓνα θέμα ἔσπερινό, ὠραῖο πολύ:
γιά λιτανεῖες κοριτσιῶν λευκοντυμένων,
ἀγνῶν παιδιῶν – στά χέρια νά κρατοῦν
λαμπάδες καί χρυσάνθεμα... [...]

Ἵραῖο θέμα, συγκινητικό,
πού ἔτσι καθώς πασχίζεις νά τό γράψης,
ἔρχεται μέσ στήν ἐρημιά πού ζῆς καί σέ χαϊδεύει
γλυκειά καί γαληνή σάν καλησπέρα τῆς μανούλας σου
ἐκείνη ἢ εὐωδιά τῶν χρυσαυθέμων
π' ἀνθοῦνε στά κηπάρια τοῦ Νοεμβρίου –
ἢ εὐωδιά ἢ παράξενη, πού ἐκπλήσσει τούς ἀγγέλους
καθώς τούς ἀναγγέλλει μυστικά
τήν εἴσοδο τῆς ταπεινῆς Παρθένου...

Σεβαστοί πατέρες,

Ζοῦμε σέ μιά ἐποχή, πού ἀφ' ενός εἶναι βαθιά ὑλιστική καί ἀφ' ἑτέρου μετατρέπει τά πάντα σέ ἄυλες εἰκόνες. Αὐτό φαίνεται κυρίως στήν ὄλο καί συστηματικότερη προώθηση τῆς ἀσώματης ἐπικοινωνίας. Χάρις στήν ψηφιακή τεχνολογία δημιουργεῖται ἕνα εἰκονικό περιβάλλον, ὅπου ἡ ἐπικοινωνία προϋποθέτει τήν ὑπαρξη τοῦ σώματος, ὄχι ὅμως ὡς παρουσία, ἀλλά ὡς ἐργαλεῖο. Τό σῶμα χρησιμεύει ἀπλῶς γιά νά χειρίζεται τή μηχανή, διά τῆς ὁποίας θά συντελεστεῖ ἡ ἐπικοινωνία. Ὁ ρόλος του σταματᾶ ἐκεῖ.

Γιά παράδειγμα, τό Διαδίκτυο, τό γοητευτικό αὐτό μέσο ἐπικοινωνίας, στήν πραγματικότητα εἶναι ἀντικειμενικό, τοῦλάχιστον σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τή φυσική παρουσία. Γιατί, διευκολύνοντας τήν ἄμεση ἐπικοινωνία, διαστρεβλώνει τήν πραγματικότητα, ἀφοῦ παρακάμπτει ὅ,τι πιό ρεαλιστικό, τή φυσική διαμεσολάβηση τοῦ ὑλικότατου ἀνθρωπίνου σώματος. Ἡ τεχνολογική πρόοδος δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι διευρύνει τίς δυνατότητες τοῦ σώματος, ἐπιτρέποντάς του νά ὑπερβαίνει τά ὅρια τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου, ταυτόχρονα ὅμως μᾶς ἀπομακρύνει ἀπό τήν πραγματικότητα ὅτι εἴμαστε ὄντα μέσα σέ ἕνα σῶμα. Καταλήγουμε νά κινούμαστε ὅσο τό δυνατό λιγότερο. Ἀλλά ὅσο λιγότερο κινούμαστε, τόσο περισσότερο ξεχνοῦμε ὅτι ἔχουμε σῶμα, ὅτι εἴμαστε μέσα σέ ἕνα σῶμα.

Καί, νομίζουμε ὅτι ὅλα πλέον μποροῦμε νά τά κάνουμε λές καί εἴμαστε πανταχοῦ παρόντα πνεύματα. Ἐδῶ ριζώνει ὁ ναρκισσισμός καί ἡ αὐτοαναφορικότητα.

Ἡ σύγχρονη τεχνολογία μπορεῖ νά ἀλλοιώσει ἢ νά ἀναδομήσει ἀκόμη καί τήν ἔννοια τοῦ φυσικοῦ σώματος, διαπλάθοντας ἕνα ὑπερ-σῶμα, μέ αἰσθητικές παρεμβάσεις, μέ λήψη οὐσιῶν καί ἄλλους τρόπους.

Ἡ ἄρνηση τοῦ σώματος καί κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὕλης δέν εἶναι κάτι καινούργιο. Ἀρκεῖ νά σκεφτοῦμε, λ.χ., τούς Ὀρφικούς ἢ τόν Πλάτωνα, πού τοποθετεῖ τό εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἀποκλειστικά σέ κάτι ἄυλο (ψυχή). Γι' αὐτό δέν ἦταν τυχαία ἡ ἀντίδραση τῶν Ἀθηναίων, ὅταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τούς μίλησε γιά τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων. Ἡ ἀντίδραση αὐτή σχετίζεται, ἐν πολλοῖς, μέ τό ὅτι τό σῶμα ὑπενθυμίζει ὄχι μόνο μιά ψυχολογική ἀλλά κυρίως μιά καθοριστική ὑπαρξιακή πραγματικότητα: ὅτι ἐν τέλει δέν ἔχουμε ἔλεγχο στά πάντα, πράγμα πού ὁ ἄνθρωπος δέν θέλει νά παραδεχθεῖ. Τό σῶμα μας ἀλλάζει, ἐρήμην τῆς θελήσεώς μας, μέσα ἀπό τίς ἀναπόφευκτες μεταβολές τῆς ἡλικίας, μέσα ἀπό τή γήρανση καί τή φθορά, πού ξεκινᾶ μέ τή γέννησή

μας. Ὁ δὲ θάνατος μᾶς θυμίζει μὲ τὸν πλέον ἀπόλυτο καὶ ἐμβληματικό τρόπο ὅτι τὸ σῶμα δὲν μᾶς ἀνήκει. Αὐτός ὁ φόβος τῆς φθορᾶς, πού ὀδήγησε τὸν Φάουστ στὴν ἀνοιχτεία ἀνταλλαγῆς τῆς ψυχῆς του μὲ τὴν αἰώνια νεότητα, εἶναι ἀκόμη πιὸ ἔντονος στίς μετανεωτερικὲς κοινωνίες. Γι' αὐτό, μέσω τῆς τεχνολογίας, ἔστω καὶ εἰκονικά ἐπιχειροῦμε νὰ ζήσουμε τὴ φαντασίωση τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, τὴν ὁποία τὸ σῶμα ἀποδομεῖ.

Τὸ σῶμα ἀφηγεῖται μιὰ ἀναπόδραστη ἱστορία. Εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῆς πραγματικότητας ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ γεννήσουμε τὸν ἑαυτό μας. Προήλθαμε ἀπὸ μιὰ κοινὴ σωματικότητα, ἐκείνη τῆς μητέρας-βρέφους. Εἴμαστε πλάσματα τῆς ἀπόφασης καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐνός ἄλλου. Καλοῦμαστε νὰ αὐτονομηθοῦμε, ἀλλὰ ποτέ δὲν μποροῦμε νὰ διαγράψουμε ὀριστικὰ τὸ ἀνεξίτηλο ἀποτύπωμα τοῦ ἄλλου.

Ἀπὸ ὅποια ἀποψη κι ἂν προσεγγίσουμε τὸ θέμα –θεολογική, φιλοσοφική, πολιτική, ψυχολογική, ἀνθρωπολογική κλπ.– ἡ ἀνθρωπότητα παλεύει νὰ διαχειριστεῖ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, ὅτι δηλαδὴ διαρκῶς εἴμαστε μέσα σὲ ἕνα σῶμα καὶ ὅτι δὲν γεννήσαμε τὸν ἑαυτό μας, πού μεταφράζεται σὲ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἄλλου. Τὸ σῶμα καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἄλλου, μὲ τοὺς ἀναπόφευκτους περιορισμούς, συντρίβουν ἐν τέλει κάθε φαντασίωση ἀναδημιουργίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἄλλη διέξοδο γιὰ νὰ διαχειριστεῖ αὐτὴν τὴν ἀλήθεια παρά μόνο μέσω τῆς τοποθέτησής του ἀπέναντι στοῦ σῶμα καὶ τὴν ὕλη. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει μὲ φαντασιώσεις, οὔτε μὲ στροφή στὸν ἑαυτό του, μὲ ἐνδοσκοπήσεις καὶ αὐτοβελτιώσεις. Πῶς εἶναι δυνατόν, μέσω αὐτῶν, νὰ ἀντιμετωπίσει τὴ θνητότητά του, θνητός ὢν;

Καὶ ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως ὁ ἄνθρωπος φέρει τὸ ἀποτύπωμα τοῦ Ἄλλου, ἀφοῦ ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀδάμ νὰ διαχειριστεῖ αὐτὴν τὴν πρόκληση ἔγινε ἀντιληπτὴ μέσω τοῦ σώματός του. Ὅμως, τὰ φύλλα συκῆς δὲν ἦταν ἱκανὰ νὰ καλύψουν τὸ τραῦμα, νὰ ἀποκρύψουν τὴ συντριβὴ τῆς φαντασίωσης τῆς ἰσοθεΐας.

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα συνέβησαν ὥστε ἡ ὅλη προβληματικὴ τοῦ συνεδρίου νὰ μὴν ἀναλωθεῖ στὴν τετριμμένη καὶ μᾶλλον ἀναποτελεσματικὴ συζήτηση περὶ καλῆς καὶ κακῆς χρήσης τῆς τεχνολογίας, καὶ νὰ δομηθεῖ πάνω στὴν ἐμβληματικὴ διαπίστωση ὅτι: «ἡ οὐσία τῆς τεχνολογίας κατὰ κανένα τρόπο δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ κάτι τεχνικό». Καὶ ὅπως τὸ διατύπωσε πολλὲς δεκαετίες πρὶν ὁ φιλόσοφος Σπ. Κυριαζόπουλος: «Ἡ τεχνικὴ εἰς τὴν ἐποχὴ μας δὲν ἐμφανίζεται ὡς μία ἰδιότης τοῦ τεχνίτη, –ὅπως στίς παραδοσιακὲς κοινωνίες– ἀλλὰ ὡς μία στάσις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ κόσμου ... στάσις πού ὀρίζει τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου... δὲν εἶναι ἡ τεχνικὴ ἀπλῶς τὸ σύνολο τῶν μηχανικῶν ἀντικειμένων ἀλλὰ ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου δημιουργοῦνται τὰ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἡ μέθοδος τῆς λύσεώς των».

Στὸ πλαίσιο τοῦ Συνεδρίου θὰ διερευνήσουμε ἂν, μὲ ποιὸ τρόπο καὶ σὲ ποιὸ βαθμό, αὐτὴ ἡ στάσις ζωῆς ἐπηρεάζει ὄχι μόνο τὴν πολιτικὴ, τοὺς θεσμούς, τὴν κοινωνία, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐκκλησία καὶ τίς θρησκείες, τὰ πάντα δηλαδὴ ὅπως τὰ ξέραμε. Τίποτα

δέν μπορεί νά μείνει αλώβητο, διότι ἡ ἀπο-ιεροποίηση τοῦ κόσμου δέν περιορίστηκε στίς θρησκείες, ἀλλά ὀδήγησε στήν ἀκύρωση τοῦ συμβολικοῦ νοήματος ἀκόμη καί τῶν κοσμικῶν θεσμῶν, εἰσάγοντας τήν ἀτομική ἀξία ὡς ἀπόλυτο κριτήριο. Ἀπό αὐτούς καί ἀπό παρόμοιους προβληματισμούς ἐκκινεῖ ἡ θεματολογία του Συνεδρίου, ὅπως ἄλλωστε φανερώνει καί ὁ τίτλος του.

Γιά τήν Ὁρθόδοξη Θεολογία, τό σῶμα εἶναι ὅ,τι σπουδαιότερο διαθέτει ὁ ἄνθρωπος. Αὐτό ἀποκλήθηκε «Ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Πάντα θά τό φέρουμε, ἀφοῦ θά ἀναστηθεῖ. Καί θά διηγεῖται τή σχέση μας μέ αὐτό, τή σχέση μας μέ τήν ὑλικότητα καί τήν κτιστότητά μας, καί ἐν τέλει τή σχέση μας μέ τό ἀποτύπωμα τοῦ Ἄλλου, τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη καί μετά τήν ἀνάστασή μας.

Ἀλέξανδρος Ἴ. Κατσαίρας

* Ἀπό αὐτό τό κείμενο προῆλθε ὁ εἰσαγωγικός χαιρετισμός στήν τελετή ἔναρξης τοῦ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου γιά τά 100 χρόνια τοῦ περ. Θεολογία (Μητροπολιτικός Ἱερός Ναός Ἀθηνῶν, 11 Ὀκτωβρίου 2023).

Κάλαντα στήν Ἀθήνα, 1950-1960 (φωτ: Βούλα Παπαϊωάννου)

1923-2023

100 χρόνια από τήν ίδρυση τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία

Χαιρετισμός
τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. Ἱερωνύμου Β΄
στήν Τελετή Ἐναρξης τοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου
γιά τά 100 χρόνια τοῦ περ. Θεολογία
(Μητροπολιτικός Ἱερός Ναός Ἀθηνῶν, 11.10.2023)

Ἐξοχωτάτη κ. Πρόεδρε τῆς Δημοκρατίας

Παναγιώτατε

Μακαριώτατοι

Σεβασμιώτατοι καί Ἐλλογιμώτατοι Ἐκπρόσωποι τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν

Σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Νιώθω ιδιαίτερη συγκίνηση καί τιμή, γιατί, μέ ἀφορμή τό Συνέδριο γιά τά 100 χρόνια τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία, συναχθήκαμε ἐπί τῷ αὐτῷ ἀπό τά πέρατα τῆς οἰκουμένης. Καί ὄχι τυχαία στόν ναό, γιατί γιά μᾶς ἡ Θεολογία εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τή Λατρεία. Μιά Λατρεία γεμάτη σύμβολα, πού παραπέμπουν σέ κάτι πέρα ἀπό τόν ἑαυτό τους.

Σήμερα, στόν Μητροπολιτικό Ἱερό Ναό Ἀθηνῶν διά τῶν Προκαθημένων τους καί τῶν Ἐκπροσώπων τους εἶναι παρούσες οἱ Ἐκκλησίες:

τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Κύπρου, τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Γεωργίας, τῆς Πολωνίας, οἱ Αὐτόνομες Ἐκκλησίες τῆς Φινλανδίας καί τῆς Ἑσθονίας, καί ἡ ἡμιαυτόνομη Ἐκκλησία τῆς Κρήτης.

Ἐκκλησίες, πού ἔχουν τή δική τους σημαντική συνεισφορά. Ἀλλά καί τή δική τους σταυρική πορεία μέσα στόν χρόνο, ὅπως ἄλλωστε καί ὁ Χριστός πού τίς ἴδρυσε.

Ἡ σημερινή μας σύναξη, πέρα ἀπό τό ἐσχατολογικό της νόημα, ἐνέχει καί ἕναν βαθύ συμβολισμό, πού συνδέεται μέ τό περιεχόμενο τοῦ Συνεδρίου:

Κατ' ἀρχάς, ἐπαναφέρει καί ὑπενθυμίζει τή σημασία τῆς κοινωνίας, μέσα στόν σύγχρονο κόσμο τῆς εἰκονικῆς πραγματικότητας, ὅπου ὅλα σχεδόν τελοῦνται ἀνώνυμα, ἀπρόσωπα καί ἀσώματα μέσω τῶν μηχανῶν.

Ἐμεῖς συναχθήκαμε ἐδῶ, ἀπό διαφορετικούς τόπους. Ναί, ἡ τεχνολογία διευκόλυνε τή μετακίνησή μας. Τή χρησιμοποιήσαμε ὡς μέσο, χωρίς νά τήν ἀφήσουμε νά μᾶς ὑπαγορεύσει τόν σκοπό. Καί ὁ σκοπός ἦταν ἡ σύναξή μας ἐπί τῷ αὐτῷ. Ἡ φυσική παρουσία μας. Καί ἡ προσωπική μας ἐπικοινωνία. Κάπως ἔτσι ὁραματίσθηκαν τίς μελλοντικές κοινωνίες, οἱ συγγραφεῖς πού ἀπό νωρίς προειδοποιοῦσαν γιά τούς κινδύνους τῆς ἀλόγιστης τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης: ἡ τεχνολογία νά εἶναι στήν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου. Καί ὄχι ὁ ἀνθρώπος στήν ὑπηρεσία τῆς τεχνολογίας.

Δυστυχῶς, τότε δέν εἰσακούσθηκαν. Ἀλλά κι ἂν εἶχαν εἰσακουσθεῖ, δέν εἶναι βέβαιον ὅτι θά ὑπῆρχε ἀποτέλεσμα. Γιατί, τά πράγματα εἶχαν κιόλας πάρει μιά πορεία, ὅλο καί πιό μακριά ἀπό τόν Θεό, ὅλο καί πιό βαθιά μέσα στόν κόσμο. Μόλις ἄρχισε νά ἐρμηνεύει τά μυστήρια τοῦ σύμπαντος, ὁ ἀνθρώπος πίστεψε ὅτι μπορούσε μόνος του, διά τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἔρευνας, νά φθάσει στήν ἀλήθεια.

Καί ὅτι εἶχε ἔλθει ἐπιτέλους ἡ ὥρα νά φτιάξει μόνος του τόν Παράδεισο ἐπί γῆς. Ἐδῶ καί τώρα. Καί νά μὴν περιμένει τά ἔσχατα.

Αὐτή ἡ ἐξέλιξη ἦταν εὐλογη. Γιά πολλούς αἰῶνες, κυρίως στή Δύση, τό ἀποκλειστικό πεδίο ἀναφορᾶς ἦταν ὁ Θεός, μέ τρόπο ὅμως ὑπερβολικό καί ἀσύμμετρο. Δηλαδή, ἀπό τή μιά πλευρά, καλλιεργήθηκε μιά ἐσωστρέφεια, μιά οἶονεῖ πνευματικότητα, πού ἄφηνε ἀπ' ἔξω τόν κόσμο καί τήν ὑλικότητα. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ὅμως, τό κοσμικό πνεῦμα ἰσχυροποιήθηκε ἀκόμη καί μέσα στήν Ἐκκλησία καί τά πάντα ἀποδίδονταν στή βούληση τοῦ Θεοῦ – πόλεμοι, ἀνισότητες, καταπίεση. Ἦταν, λοιπόν, ἀναμενόμενο ὅτι ὁ ἀνθρώπος, κάποια στιγμή, θά ἀντιδρούσε. Ἐφθασε, ὅμως, στό ἄλλο ἄκρο, ὅπως τό ἐκκρεμές. Τό κέντρο βάρους μετατοπίστηκε στόν ἀνθρώπο. Καί ὁ Θεός παραγκωνίστηκε σιγά-σιγά στό περιθώριο. Περιορίστηκε στή σφαῖρα τοῦ ἰδιωτικοῦ.

Ὁ ἀνθρώπος πῆρε στά χέρια του τά ἡνία τῆς τύχης τῆς δικῆς του καί τοῦ κόσμου. Διατύπωσε νέες θεωρίες, γιά ἰδανικές κοινωνίες ἰσότητας, ἐλευθερίας, εἰρήνης καί ἀδελφότητας.

Βέβαια, αὐτές οἱ κοινωνίες θά γίνονταν κάποια στιγμή στό μέλλον, πού ὅμως δέν ἔχει ἔλθει ἀκόμη. Καί, μᾶλλον δέν θά ἔλθει ποτέ. Γιατί στό ὄνομα αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡ ἀνθρωπότητα κατέστρεψε καί καταστρέφει τόν πλανήτη. Κι ἔτσι, ἀπό τόν 18^ο αἰῶνα ἀναπτύχθηκε μιά κοσμική ἐσχατολογία, πού ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία ὀδεύει ἐξελικτικά πρὸς τήν ἰδανική κοινωνία. Ἀλλά αὐτό παρέμεινε μιά ἀνεκπλήρωτη ὑπόσχεση.

Ἀπό τότε ἀρχίζει μιά μεγάλη μεταβατική περίοδος. Συνεχῶς δοκιμάζονται νέα συστήματα πολιτικά, οἰκονομικά, ἰδεολογικά. Καί συνεχῶς μεταρρυθμίζονται καί ἀναμορφώνονται.

Λέγεται ὅτι ζοῦμε σέ μιά ἐποχή ρευστότητας. Ἀλλά δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά στήν ἀνθρώπινη ἱστορία. Ρευστότητα ὑπῆρχε καί στά τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, καί στόν με-

σοπόλεμο, εξαιτίας της αναζήτησης για ένα σταθερό έδαφος, της προσπάθειας να θεραπευθεί ή ασυμμετρία στην τοποθέτηση του ανθρώπου απέναντι στον Θεό και την κτίση.

Η Έκκλησία μπορεί να απαντήσει στα ζητήματα αυτά. Γιατί οι απαντήσεις της δεν προέρχονται μέσα από την ιστορία, αλλά από τα έσχατα. Όλος ο λειτουργικός πλούτος της Έκκλησίας προβάλλει αυτό το όραμα και την ελπίδα της σωτηρίας.

Δέν είναι τυχαίο που αποφασίσαμε να οργανώσουμε ένα Συνέδριο με τόσο επίκαιρο και σύγχρονο θέμα. Ελπίζουμε ότι, μέσω αυτού, θα συγκροτηθεί ένας ευρύτερος διάλογος για τα ζητήματα της εποχής μας. Η Έκκλησία καλείται, για άλλη μία φορά, μέσα από τη θεολογία της, να πει ότι ο κόσμος δημιουργήθηκε για να ζήσει και όχι για να καταστραφεί. Αυτή η στάση ζωής δημιούργησε τον πολιτισμό. Και στον πολιτισμό, οι άπανταχοῦ της γῆς Ρωμηοί ἦταν ἠνίοχοι. Ακόμη και στη δική μας ρευστή και μεταβατική εποχή, πιστεύω ότι απομένει μαγιά. Για να δώσει νόημα σ' ένα κόσμο που δεν τό αναζητεί άπλως, αλλά τό όνειρεύεται ἔστω και άνεπίγνωστα.

Εύχομαι ἡ σημερινή μας σύναξη αλλά και τό Συνέδριο, που ξεκινά απόψε, να είναι ἡ αρχή.

Θέλω να εύχαριστήσω τούς Προκαθημένους και τούς Έκπροσώπους τών Έκκλησιών, καθώς και τούς ἐκλεκτούς όμιλητές από όλον τόν κόσμο, που άνταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας.

Και επίσης να εξάρω τή συμβολή της Πολιτείας και ιδιαίτέρως της Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού και όλων εκείνων που συνετέλεσαν να εἴμαστε απόψε ἐδῶ.

Κάλαντα στό Β' Δημοτικό Σχολείο Γρεβενών τό 1958
(πηγή: Γρεβενά. Ογδόντα Χρόνια Φωτογραφίες 1895-1975, ἔπιμ. Β. Νικολόπουλος, 2012)

100 χρόνια από τήν ίδρυση τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία

Τό Συνέδριο, μέ τίτλο «Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἐν πορείᾳ στήν “ἄυλη πραγματικότητα” τῆς ὕστερης νεωτερικότητας», πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μέ ἀφορμή τά ἑκατό χρόνια ἀπό τήν ίδρυση τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία, διεξήχθη στήν Ἀθήνα, ἀπό τίς 11 μέχρι τίς 15 Ὀκτωβρίου 2023. Τίς ἐκδηλώσεις τίμησαν μέ τήν παρουσία τους Προκαθήμενοι καί Ἐκπρόσωποι τῶν Αὐτοκέφαλων, Αὐτόνομων καί ἡμιαυτόνομων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν. Εἰδικότερα, παρέστησαν:

Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, συνοδευόμενος ὑπό τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ, τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λαοδικείας κ. Θεοδωρήτου, τοῦ Πανοσιολ. Μ. Ἐκκλησιάρχου κ. Ἀετίου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ Γραφείου, τοῦ Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κ. Ἐλευθερίου Χρυσοχόου, καί τοῦ Ἱερολογ. Πατριαρχικοῦ Διακόνου κ. Ἐπιφανίου Kamianovych.

Ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ. Θεόδωρος Β΄, ὁ ὁποῖος ἀφίχθη τήν Παρασκευή 13 Ὀκτωβρίου. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ναυκράτιδος κ. Παντελεήμων, ἀντιπροσώπευσε τόν Μακαριώτατο Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κατά τήν ἔναρξη τοῦ Συνεδρίου.

Ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νέας Ἰουστινιανῆς καί πάσης Κύπρου κ. Γεώργιος μετά τοῦ Ἱερολ. Διακόνου κ. Μιχάλη Νικολάου.

Ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καί πάσης Ἀλβανίας κ. Ἀναστάσιος μετά τοῦ Ἱερολ. Διακόνου κ. Toranxha Vital.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Βερροίας καί Ἀλεξανδρέττας (Χαλέπι) κ. Ἐφραίμ καί ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Σελευκείας κ. Ρωμανός, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας καί τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας κ. Ἰωάννου.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηδώνος κ. Νεκτάριος, μετά τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐξάρχου τοῦ Παναγίου Τάφου Πανοσ. Ἀρχιμ. Ραφαήλ Γρίβα, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων καί τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ. Θεοφίλου Γ΄.

Ὁ Πανιερώτατος Ἐπίσκοπος Μπραγιτσέβου κ. Ἰγνάτιος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας καί τῆς Α.Μ. τοῦ Πατριάρχου Σερβίας κ. Πορφυρίου.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Μπουζαίου καί Βραντσέας κ. Κυπριανός καί ὁ Αἰδεσιμολ. π. Γεώργιος Holbea, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας καί τῆς Α.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ρουμανίας κ. Δανιήλ.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Βράτσης κ. Γρηγόριος, ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Μπελοκραντοσί (Λευκουπόλεως) κ. Πολύκαρπος καί ὁ Ἱερολ. Διάκονος Simeon Borisov Ivaylov, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας καί τῆς Α.Μ. τοῦ Πατριάρχου Βουλγαρίας κ. Νεοφύτου.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀχαλτσίχε καί Ταο-Κλαρτζέτι κ. Θεόδωρος (Τσουάτζε), ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γκόρι καί Ἀτένι κ. Ἀνδρέας (Γβαζάβα) καί ὁ Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβ. Γεώργιος Zviadadze, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας καί τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μιτσχέτης καί Καθολικοῦ Πατριάρχου πάσης Ἰβηρίας (Γεωργίας) κ. Ἡλία Β΄.

Οἱ Ἑλλογιμώτατοι καθηγητές Θεολογίας κ. Jerzy Ostapczuk καί Jerzy Betlejko, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Πολωνίας.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἐλσιγκίου καί πάσης Φιλλανδίας κ. Λέων, μετά τοῦ Ἱερολ. Διακόνου Andreas Salminen καί τοῦ ἔλλογιμ. κ. Jelisei Heikkila.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ταλλίνης καί πάσης Ἐσθονίας κ. Στέφανος.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου κ. Δαμασκηνός, ἀπό τήν ἡμιαυτόνομη Ἐκκλησία τῆς Κρήτης.

Τελετή ἑναρξης. Ἡ ἐπίσημη τελετή ἑναρξης τοῦ Συνεδρίου ἔλαβε χώρα τήν Τετάρτη 11 Ὀκτωβρίου, στόν Μητροπολιτικό Ἱερό Ναό Ἀθηνῶν, παρουσία τῆς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου, τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, Προκαθημένων καί Ἐκπροσώπων τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκπροσώπων τῆς πολιτικῆς, στρατιωτικῆς καί δικαστικῆς ἡγεσίας, καί τοῦ οἰκονομικοῦ καί πνευματικοῦ κόσμου τοῦ τόπου μας. Κατά τήν εἴσοδο τῶν ἐπισήμων στόν Ναό, ὁ «Μικρός Βυζαντινός Χορός» τῆς Ὁμοσπονδίας Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος, ὑπό τή διεύθυνση τοῦ Πρωτοψάλτου Κωνσταντίνου Πολίτη, ἔψαλε τό «Ἄξιόν ἐστι», σέ διαφοροετική γλῶσσα ἀνά στίχο. Τήν ἑναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου κήρυξε ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος, ἐνῶ ἀπηύθησαν χαιρετισμό ἡ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας καί ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος. Ἀκολούθησε ἡ κεντρική ὁμιλία, μέ τίτλο «Ἀπό τόν ὑλικό στόν ἄυλο κόσμο: Πῶς φθάσαμε ὡς ἐδῶ;» ἀπό τόν Καθηγητή τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Χρυσόστομο Σταμούλη.

Ἔργασίες τοῦ Συνεδρίου. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἔλαβαν χώρα στό Μέγαρο Μουσικῆς Ἀθηνῶν, ἀπό τήν Πέμπτη 12 μέχρι τό Σάββατο 14 Ὀκτωβρίου. Στή σκηνή τῆς κεντρικῆς αἴθουσας («Αἶθουσα Ν. Σκαλκώτα») δέσποζε ἡ εἰκαστική δημιουργία τοῦ Χρήστου Παπανικολάου μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου, πλαισιωμένη ἀπό τή φράση «Ἡ ὕλη πορευόμενη πρός τή θέωση», σέ πολλές γλῶσσες (ἐλληνικά, ἀγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ἰταλικά, ρουμανικά, σερβικά, βουλγαρικά, ἀραβικά).

Παρουσίασαν τίς εἰσηγήσεις τους 72 ὁμιλητές ἀπό Πανεπιστήμια καί Ἐρευνητικά κέντρα τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀνάμεσά τους καί οἱ Σεβ. Μητροπολίτες Ναυπάκτου καί Ἁγ. Βλασίου κ. Ἱερόθεος, Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κ. Νικόλαος,

καί Περιστερίου κ. Γρηγόριος. Ἡ πλούσια θεματική συνέβαλε ὥστε νά καλυφθοῦν πολλά πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ, μέ κεντρικό ἄξονα ἀναφορᾶς τή Θεολογία. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσες ἦταν οἱ δύο συνεδρίες πού ἀφοροῦσαν τίς σύγχρονες τεχνολογικές ἐξελίξεις («Ἐνας καινούργιος “ψηφιακός” κόσμος: πού εἶναι τό καλᾶ λίαν;»), στίς ὁποῖες παρουσιάστηκαν τά πιό πρόσφατα ἐπιτεύγματα (καί ὅσα εἶναι ἀκόμη σέ ἐπίπεδο σχεδιασμοῦ) καθῶς καί οἱ προβληματισμοί (θεολογικοί, φιλοσοφικοί, ἠθικοί, νομικοί, κοινωνικοί, κ.ἄ.) σχετικά μέ τίς συνέπειες τῆς χρήσης τους. Ἡ συζήτηση μετά ἀπό κάθε συνεδρία ἀπέδειξε τό ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν, ἀλλά καί τήν εὐρύτερη σημασία τοῦ θέματος τοῦ Συνεδρίου. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τίς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου παρακολούθησαν πάνω ἀπό 500 ἄτομα, γεγονός ἐντυπωσιακό γιά τά δεδομένα ἐνός ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου.

Τό Συνέδριο ὁλοκληρώθηκε μέ τήν καταληκτική ὁμιλία τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ε.Μ.Υ.Ε.Ε., Ἐφηρισμένου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Φιλοθέου, ὁ ὁποῖος ἀνήγγειλε τή διεξαγωγή ἐνός ἀκόμη συνεδρίου, τό 2024 στή συμπρωτεύουσα, ἀποκλειστικά γιά τήν προσφορά τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία στή θεολογική ἐπιστήμη καί στήν Ἐκκλησία.

Μουσική Ἐκδήλωση. Τό βράδυ τῆς Πέμπτης 12 Ὀκτωβρίου παρουσιάστηκε ἡ μουσική ἐκδήλωση μέ τίτλο «Γιά τήν Οἰκουμένη», γιά τά ἑκατό χρόνια τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία καί τῆ δεκαπενταετῆ διακονία τοῦ Μακαριωτάτου ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος. Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος ἀφιέρωσε τήν ἐκδήλωση «στήν ἀφανῆ διακονία τῶν ἱερέων ἀνά τήν οἰκουμένη». Ἡ ἐκδήλωση, πού τήν παρουσίασε ἡ ἡθοποιός Μαρβίνα Πιτυχούτη, ἀνοιξε μέ ἕνα μικρό δρώμενο, ἀφιερωμένο στό ἱστορικό τοῦ περιοδικοῦ, στό ὁποῖο ἔλαβαν μέρος μέλη τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων μέ παραδοσιακές φορεσιές, σέ σκηνοθετική ἐπιμέλεια τοῦ Βασίλη Κονταξῆ. Ἀκολούθησε συναυλία μέ παραδοσιακά τραγούδια διασκευασμένα γιά συμφωνική ὀρχήστρα. Τά τραγούδια ἐρμήνευσε ὁ τενόρος Εὐάγγελος Γιαμούρης, συμμετείχαν οἱ μικτές χορωδίες "Ambitus" τῆς Λεοντείου Σχολῆς Νέας Σμύρνης (διεύθ. Κατερίνα Βασιλικοῦ) καί ἡ Χορωδία τοῦ Δήμου Κηφισιάς (διεύθ. Θανάσης Ἀρβανίτης), καί τήν ὀρχήστρα διήθυνε ὁ μαέστρος Εὐστάθιος Ἀρβανίτης. Ἐντυπωσιακή ἦταν ἡ ἔκτακτη ἐμφάνιση τῶν διεθνoῦς φήμης καλλιτεχνῶν Vittorio Grigolo (τενόρος), Alain Lefèvre (πιανίστας) καί Awn Maarof (τενόρος). Τήν ἐκδήλωση τίμησαν μέ τήν παρουσία τους ἡ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, οἱ Προκαθήμενοι καί Ἐκπρόσωποι τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, καί ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν.

Πολυαρχιερατικό συλλεῖτουργο Τήν Κυριακή 15 Ὀκτωβρίου τελέστηκε πολυαρχιερατικό συλλεῖτουργο στόν Μητροπολιτικό Ἱερό Ναό Ἀθηνῶν, χοροστατοῦντος τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ. Θεοδώρου, τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Γεωργίου, τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου καί ἄλλων Ἀρχιερέων.

Ἐκ τῆς Συντάξεως

Λογική (III)

Αικατερίνης Ρίζου
Δρος Φιλοσοφίας

Συνεχίζοντας την παρουσίαση και τόν ορισμό των βασικών στοιχείων της Λογικής, θα περιγράψουμε μερικούς ακόμη σημαντικούς τεχνικούς όρους και θα αναφερθούμε στην έννοια της έγκυρότητας.

Όπως έχουμε πει στο προηγούμενο σημείωμα, στην άριστοτελική Λογική χρησιμοποιούνται **κατηγορικές προτάσεις** (δηλ. με Ύποκείμενο-Υ και Κατηγορούμενο-Κ), που διακρίνονται ανάλογα με τό **ποσόν** τους (μερικές ή καθολικές) και τό **ποιόν** τους (άποφατικές ή καταφατικές) και συμβολίζονται με τέσσερα γράμματα: Α (= καθολική καταφατική: Όλα τά Υ είναι Κ), Ε (= καθολική άποφατική: Κανένα Υ δέν είναι Κ), Ι (= μερική καταφατική: Μερικά Υ είναι Κ), και Ο (= μερική άποφατική: Μερικά Υ δέν είναι Κ). Τό Κατηγορούμενο (Κ) τοῦ συμπεράσματος ονομάζεται **Μείζων Όρος** και ή προκείμενη πού τό περιέχει καλείται **Μείζων Προκείμενη** (και πρέπει νά γράφεται πρώτη στή σειρά). Τό Ύποκείμενο (Υ) τοῦ συμπεράσματος ονομάζεται **Έλάσσων Όρος** και ή προκείμενη πού τό περιέχει καλείται **Έλάσσων Προκείμενη**.

Στή τυπική Λογική ή έγκυρότητα σχετίζεται με τή **μορφή** τοῦ συλλογισμού. Η μορφή αὐτή μάς δίδεται από τόν **τρόπο** και τό **σχήμα** τοῦ συλλογισμού.

α) Ο **τρόπος** τοῦ συλλογισμού άφορᾶ τό είδος τῶν προτάσεων πού χρησιμοποιοῦμε (άν είναι μερικές ή καθολικές, καταφατικές ή άποφατικές).

β) Τό **σχήμα** τοῦ συλλογισμού προσδιορίζεται από τή θέση τοῦ λεγόμενου Μέσου Όρου. Ο **Μέσος Όρος** είναι ή λέξη πού έπαναλαμβάνεται στίς προκείμενες, αποτελώντας ένα είδος «γέφυρας» μεταξύ τους: π.χ. στον συλλογισμό «Όλοι οί άνθρωποι είναι θνητοί / Όλοι οί σοφοί είναι θνητοί / Έπομένως, όλοι οί σοφοί είναι άνθρωποι», ό Μέσος Όρος (Μ) είναι ή λ. «θνητοί». Ο Μ μπορεί νά είναι ή ύποκείμενο (Υ) ή κατηγορούμενο (Κ) σέ κάθε μία από τίς προκείμενες. Μέ βάση αὐτό, υπάρχουν 4 σχήματα: 1. ό Μ είναι Υ στήν Μείζονα Προκείμενη και Κ στήν Έλάσσονα, 2. ό Μ είναι Υ και στίς δύο προκείμενες, 3. ό Μ είναι Κ και στίς δύο προκείμενες, και 4. ό Μ είναι Κ στή Μείζονα Προκείμενη και Υ στήν Έλάσσονα.

Έτσι, όταν λέμε ότι ένας συλλογισμός έχει τή μορφή AAA-1, έννοοῦμε ότι αποτελείται από καθολικές καταφατικές προτάσεις και άνήκει στό 1ο σχήμα. Συνολικά υπάρχουν 256 μορφές συλλογισμού, εκ τῶν οποίων μόνον 24 είναι έγκυρες (6 τρόποι σέ κάθε σχήμα). Κατά τόν μεσαίωνα, είχαν δημιουργηθεῖ μνημονικά όνόματα, για τούς τρόπους τῶν συλλογισμῶν, για τήν άποστήθιση τῶν 24 έγκυρων μορφῶν (λ.χ. Barbara = AAA, δηλ. Μείζων Α, Έλάσσων Α, Συμπέρασμα Α· Celarent = EAE, δηλ.

Μείζων Ε, Ἐλάσσων Α, Συμπέρασμα Ε· Ferison = ΕΙΟ, δηλ. Μείζων Ε, Ἐλάσσων Ι, Συμπέρασμα Ο κ.ο.κ.).

Μία ακόμη σύγχυση στό επίπεδο τῆς καθημερινῆς καί μή-ἐξειδικευμένης ἀντίληψης περί Λογικῆς συνδέεται μέ τήν ἔννοια τῆς **ἐγκυρότητας**. Στήν καθημερινότητά μας συνηθίζουμε νά θεωροῦμε ἕνα ἐπιχείρημα ἔγκυρο, μόνον ὅταν ἔχει ἀληθεῖς προκείμενες (πού, ὅπως εἶπαμε, εἶναι οἱ προτάσεις ἀπό τίς ὁποῖες ἰσχυρίζομαστε ὅτι προκύπτει τό συμπέρασμα) καί ἀληθές συμπέρασμα. Στή Λογική, ὅμως, ἔγκυρα εἶναι τά ἐπιχειρήματα πού ἔχουν: α) ἀληθεῖς προκείμενες καί ἀληθές συμπέρασμα, β) ψευδεῖς προκείμενες καί ψευδές συμπέρασμα, γ) ψευδεῖς προκείμενες καί ἀληθές συμπέρασμα, δ) μία προκείμενη ψευδῆ καί μία ἀληθῆ, καί ψευδές συμπέρασμα, καί ε) μία προκείμενη ψευδῆ καί μία ἀληθῆ, καί ἀληθές συμπέρασμα. Ἡ μόνη περίπτωση πού τό ἐπιχείρημα δέν εἶναι ἔγκυρο, εἶναι νά ἔχει ἀληθεῖς προκείμενες καί ψευδές συμπέρασμα. Μέ ἄλλα λόγια, μιλώντας πάντα μέσα στό εἰδικό πλαίσιο τῆς Λογικῆς, εἶναι ἀδύνατο ἀπό τήν ἀλήθεια νά προκύπτει τό ψεῦδος, ἀλλά εἶναι δυνατό ἀπό τό ψεῦδος νά προκύπτει ἀλήθεια. Ὡστόσο, γιά νά εἶναι ἕνας συλλογισμός ἀποδεικτικός, νά μπορεῖ δηλαδή νά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά τεκμηριώσῃ μιᾶ θέση, μιᾶ θεωρία, κ.ἄ. πρέπει νά εἶναι ἔγκυρος (δηλ. νά ἔχει ἔγκυρη μορφή) καί νά ἔχει ἀληθεῖς προκείμενες.

Βεβαίως, ὅλα ὅσα ἀναφέραμε μέχρι τώρα ἴσως εἶναι πολύ “τεχνικά”, πολύ ἐξειδικευμένα γιά μᾶς φανοῦν χρήσιμα στήν καθημερινή μας ζωή. Ὅταν, π.χ., ὁ συνομιλητής μας διατυπώνει ἕναν συλλογισμό, εἶναι δυνατόν νά ἔχουμε στό μυαλό μας τίς τεχνικές πληροφορίες γιά τόν μέσο ὄρο, τό σχῆμα καί τόν τρόπο τοῦ συλλογισμοῦ; Πράγματι, φαίνεται δύσκολο. Ὡστόσο, ὁ σκοπός αὐτῆς τῆς σειρᾶς σημειωμάτων εἶναι νά δείξει ὅτι ἡ Λογική εἶναι μιᾶ μέθοδος, ἕνα ἐργαλεῖο, πού μᾶς ἐπιτρέπει νά κρίνουμε. Δέν ἀποτελεῖ πανάκεια, δέν ὀδηγεῖ κατ’ ἀνάγκην σέ σωστά συμπεράσματα, καί δέν ταυτίζεται κατ’ ἀνάγκην μέ τήν ἀλήθεια. Τά εἰδικά τεχνικά στοιχεῖα πού περιγράψαμε μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν, π.χ., ὅταν θέλουμε νά προσεγγίσουμε μιᾶ θεωρία, μιᾶ θέση, καί νά διερευνήσουμε ἂν ὄντως ἔχει λογική δομή, ἂν “στέκει” ὅπως συνηθίζουμε νά λέμε. Στήν καθημερινή μας ἐπικοινωνία, ἀπό τήν ἄλλη, συνήθως δέν συναντοῦμε τυπικούς συλλογισμούς, ὁπότε δέν ἔχει νόημα νά προχωρήσουμε σέ τόσο εἰδική λογική ἀνάλυση (γιά τή μή-τυπική λογική τῆς καθημερινῆς ἐπικοινωνίας θά μιλήσουμε στά ἐπόμενα σημειώματα). Ἀλλά, ἀκόμη καί σ’ αὐτήν τήν περίπτωση, μποροῦμε νά θυμόμαστε κάποιους ἀπλούς (“τεχνικούς”) κανόνες, ὅπως π.χ. ὅτι ἂν ἔστω μιᾶ ἀπό τίς προκείμενες εἶναι ἀρνητική, τό συμπέρασμα πρέπει ἐπίσης νά εἶναι ἀρνητικό ἢ ὅτι ἀπό δύο μερικῆς προκείμενες δέν μπορεῖ νά συναγεται καθολικό συμπέρασμα. Ἔτσι, ἂν δοῦμε ἕνα συλλογισμό τοῦ τύπου: «Μερικοὶ ἄνθρωποι εἶναι ὁμορφοί / Μερικοὶ ἄνθρωποι εἶναι Ἀθηναῖοι / Ἐπομένως, ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ὁμορφοί», καταλαβαίνουμε ὅτι, μολοντί οἱ προκείμενες εἶναι ἀληθεῖς, κάτι δέν πάει καλά, ἀκόμη κι ἂν δέν ξέρομε τούς εἰδικούς κανόνες.

Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καί ἡ σύγχρονη ἐνοριακὴ πράξις

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη - Ἐμμ. Ἀθ. Λουκάκη, Θεολόγου

Παραμελημένα καὶ ἄτοπα σημεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας

2. Τὰ Ἀντίφωνα τῆς Θείας Λειτουργίας (συνέχεια)

Καὶ ὁ καθηγητὴς Ἰ. Φουντούλης συνεχίζει ὡς ἑξῆς: «Κατὰ τὸ τρίτο ἀντίφωνο γινόταν ἡ εἴσοδος καὶ ὡς εἰσοδικὸ ψαλλόταν πανηγυρικότερα ὁ στχ. 6 τοῦ ἰδίου ψαλμοῦ "Δεῦτε προσκυνήσωμεν...", μέ ἐφύμνιο τὸ ἴδιο μέ τοῦ γ' ἀντιφώνου "Σῶσον ἡμᾶς Ἰῆ Θεοῦ...". Τὰ ἀντίφωνα αὐτὰ ψαλλόταν σέ ὅλες τίς λειτουργίες, εἴτε Κυριακὴ εἴτε καθημερινὴ ἐτελοῦντο, μιά καί ἡ θεία λειτουργία ἔχει πάντοτε πασχάλιο χαρακτήρα»¹.

Ἀλλὰ οἱ ψαλμοὶ αὐτοὶ δὲν ἐπιλέχθηκαν τυχαῖα: «Οἱ δύο ψαλμοί, ὁ 91ος καὶ 92ος ἐρμηνεύονται ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ ὡς προφητικὰ ἀναφερόμενοι στὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου, πράγμα πού ταίριαζε μέ τὸν πασχάλιο χαρακτήρα τῆς θ. λειτουργίας καὶ ἰδιαίτερα μέ τὸ ἀναστάσιμο θέμα τῆς Κυριακῆς²... Ὁ δὲ ἀρχικός 94ος ἐπελέγη διότι ἀποτελεῖ μέχρι τὸν 6ο στίχο μιά θαυμάσια πρόσκληση γιὰ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆ λατρευούσα κοινότητα: "Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα... ἀλαλάξωμεν... προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἑξομολογήσει... καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ... Δεῦτε προ-

σκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ...". Ἀπὸ ὅλες τίς ἐνδείξεις πρέπει νά συμπεράνομε πὼς ἐφύμνιό του εἶχε τὸ "Ἀλληλουῖα" καὶ πὼς ἡ στιχολογία του διακοπτόταν στὸν κατ' ἐξοχὴν εἰσοδικὸ στίχο, τὸ "Δεῦτε προσκυνήσωμεν". Ἀργότερα ὁ στίχος ὑπέστη μιά ἐπιτυχεῖ χριστολογικὴ διασκευή: τὸ "αὐτῷ" ἔγινε "Χριστῷ"»³. Ἀργότερα ἔγινε μιά ἀλλαγὴ, ὄχι στοὺς ψαλμούς ἀλλὰ στὰ ἐφύμνια, πού ἴσως ἄρχισε ἀπὸ τὴν Κυριακὴ. Τὸ πρῶτο ἐφύμνιο παρέμεινε τὸ ἴδιο. Τὸ δεύτερο ἐξέπεσε καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ τρίτο. Ὡς τρίτο δὲ ἐφύμνιο ἐψάλλετο τὸ ἀναστάσιμο ἀπολυτίκιον ἢ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἐορταζομένου ἀγίου. Τὸ εἰσοδικὸ, ὅμως, στίχος καὶ ἐφύμνιο, παρέμειναν τὰ ἴδια. Ἔτσι ἔχουμε δύο τύπους ἀντιφώνων πού ἔμειναν... σέ χρῆση. Τὰ πρῶτα πού τὰ ὀνομάζουμε «ἀρχαῖα», καὶ τὰ δεύτερα, γιὰ νά διακρίνονται ἀπὸ τὰ πρῶτα, «νέωτερα». Τὰ νέωτερα, γιὰ νά γίνει σαφέστερο τὸ πρῶτο, πῆραν τὴν ἑξῆς μορφή:

α' ἀντίφωνο: Ψαλμὸς 91 («Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...»). Ἐφύμνιο: «Ταῖς πρεσβείαις ...».

β' ἀντίφωνο: Ψαλμὸς 92 («Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν...»). Ἐφύμνιο: «Σῶσον ἡμᾶς Ἰῆ Θεοῦ...»

γ' ἀντίφωνο: Ψαλμὸς 94 («Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα...») Ἐφύμνιο: Τὸ ἀπολυτίκιον.

Σήμερα τά δύο πρώτα αντίφωνα ἔχουν συρρικνωθεῖ κατά τό πλεῖστο στήν tri-πλή ἐπανάληψη τῶν ἐφυμνίων, χωρίς στίχους τῶν ψαλμῶν, τό δέ τρίτο αντίφωνο στήν ἄπαξ ψαλμωδία τοῦ ἀπολυτικίου. Κι αὐτό γιά νά δοθεῖ χρόνος στήν ἐκτέλεση σύνθετων μελῶν, ὅπως τό δύναμις τοῦ τρισαγίου, τό χειρουργικό, τό «Ἄξιόν ἐστι...» καί τό κοινωνικό, ἀκόμα καί τῶν λειτουργικῶν ἤ καί τῶν ἐκφωνήσεων καί τῶν διακονικῶν. Τά ἀπλά λαϊκά μέλη τῶν ἀντιφώνων θεωροῦνται ἀνάξια προσοχῆς, ἤ ἀπό τούς «προοδευτικούς» κουραστικά λόγω τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐφυμνίων. «Ἄτυχῆς ὁμοίως καί ἀλλόκοτη ὑπῆρξε ἡ προσπάθεια συγκερασμοῦ τῶν ψαλμῶν τῶν τυπικῶν μέ τά ἐφύμνια τῶν ἀντιφώνων, μέ τό σκεπτικό διασώσεως τῆς μοναχικῆς πράξεως τῶν τυπικῶν στίς ἐνορίες, ὅπου ἐπεβίωσε ἀκόμη ἡ ἀντιφωνική ψαλμωδία»⁴. Ἡ παρατήρηση εἶναι σαφής.

Γι' αὐτήν τήν προσπάθεια ἀναφέρει (πολύ ἀργότερα, ἀφοῦ τό βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ Φουντούλη εἶχε ἤδη πρίν ἀπό ἀρκετό καιρό κυκλοφορήσει) ὁ πρωτ. Κ. Παπαγιάννης τά ἐξῆς: «Τό ἄτοπον τῆς τοιαύτης συνηθείας (τῆς ἀχρησίας δηλ. τῶν Τυπικῶν καί Μακαρισμῶν καί τῆς ἀπλῆς ψαλμωδίας τῶν ἐφυμνίων ἄνευ στίχων) κατανοήσασα ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὠρισεν ἀπό τινων δεκαετιῶν στίχους ἀντιφώνων διά μέν τό α' καί β' ἐκ τῶν ψαλμῶν τῶν Τυπικῶν (ρβ' καί ρμε')

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ.

Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς.

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κυριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ. Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...

Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ ἠτοίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ἡ Βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει. Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...

Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, αἰνέσω Κύριον ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω. Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι. Ἀλληλούια.

Μακάριος, οὗ ὁ Θεὸς Ἰακώβ βοηθὸς αὐτοῦ, ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ. Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ ...

Βασιλεύσει Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Θεὸς σου, Σιών, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ ...

Διά δέ τό γ' δύο στίχους κατ' ἐκλογήν: "Αὕτη ἡ ἡμερα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῷ" (Ψαλμ. ριζ' 24) καί

"Αἰνεσάτωσαν αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ" (Ψαλμ. ξη' 35) μετὰ τοῦ ἀναστασίμου ἀπολυτικίου. Διά δέ τὰς μνήμας τῶν ἁγίων ὠρισεν ὅπως λέγωνται εἰς τό γ' ἀντίφωνον οἱ στίχοι τῶν ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ. Ἡ ρύθμισις αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως ὀρθότερα τῆς ἄνευ στίχων ψαλμωδίας τῶν ἐφυμνίων. Ὁρθότερον ὅμως θά ἦτο νά ἐπαναφερθοῦν εἰς τὰς Κυριακάς καί τὰς μνήμας τῶν ἁγίων τά ἀρχαῖα ἀντίφωνα, διατηρουμένων τῶν ἐφυμνίων, ὡς ἔχουν ἐπικρατήσει σήμερον (α' Ταῖς πρεσβείαις... β' Σῶσον ἡμᾶς... γ' τοῦ ἀπολυτικίου). Παρά ταῦτα δέν εὐρίσκομεν ἐντελῶς ἄστοχον καί τήν γενομένην ρύθμισιν»⁵.

2β) Ἐπιτομή τῶν τυπικῶν ὡς ἀντίφωνα;

Ἀπό τὰ παραπάνω φαίνεται σαφῶς ὅτι ὁ πρωτ. Κ. Παπαγιάννης ὑποστηρίζει τήν ἐπαναφορά τῶν ἀρχαίων ἀντιφώνων, ὅπως σημειώνει στή συνέχεια: «Κατά τās Κυριακάς ὅπωςδῆποτε δέον νά λέγονται εἴτε τὰ ἀρχαῖα ἀντίφωνα εἴτε τὰ ὑπό τῆς Ἰ. Συνόδου ὀρισθέντα, καταλλήλως συμπληρούμενα καί βελτιούμενα»⁶. Βέβαια στό Σύστημα Τυπικοῦ τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, παραδέχεται ὅτι τὰ ὑπό τῆς Ἰ. Συνόδου ὀρισθέντα «εἶναι ἐλλιπῆ, ἤτοι τὰ μέν δύο τρίστιχα, τό α' μάλιστα ἄνευ τοῦ Δόξα καί νῦν, τό δέ γ' δίστιχον...», γι' αὐτό καί τὰ συμπλήρωσε ἐπί τό ὀρθότερο δυνατόν⁷. Ἔτσι, ἐνῶ θά περίμενε κανεῖς στή νέα ἔκδοση τοῦ Ἐγκολπίου Ἀναγνώστου καί Ψάλτου νά ἐπανέλθει ἡ ψαλμωδία τῶν ἀρχαίων ἀντιφώνων, στήν οὐσία ἐκ πρώτης ὄψεως, φαίνεται ὅτι αὐτά ἀφήνονται νά λέγονται στίς καθημερινές, ἐνῶ προτάσσονται ὡς «ἀντίφωνα» τίς Κυριακές, ἡ ἐπιτομή τῶν τυπικῶν. Ἀπουσιάζει τό β' ἐφύμνιο, ψαλλόμενο τίς Κυριακές «Σῶσον ἡμᾶς, Ὑἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν», ἡ δέ ὑποσημείωση 36: «τά ἀντίφωνα ταῦτα κάλλιστα εἶναι δυνατόν νά λέγονται καί κατά τās Κυριακάς...», στήν ὁποία καί παρατίθεται, δέν τυγχάνει τῆς δεούσης προσοχῆς καί κατανοήσεως τῶν ἱερέων καί τῶν ἱεροψαλτῶν, ἰδιαιτέρα ὅσων στεροῦνται λειτουργικῆς παιδείας. Αὐτό, τοῦλάχιστον, φαίνεται νά ἰσχύει ἀπό τήν ἐπικρατούσα τάξη. Γι' αὐτό ὁ ἀείμνηστος καθηγητής –προφανῶς ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του τήν ἔκδοση τοῦ Ἐγκολπίου Ἀναγνώστου

καί Ψάλτου καί τή σημερινή «τάξη»– μιλώντας γιά τόν συγκερασμό ἀντιφώνων, τυπικῶν καί μακαρισμῶν κάνει λόγο γιά «καταποντισμό ὄλων καί τώρα ζοῦμε τίς συνέπειες τοῦ ναυαγίου»⁸, πουθενά δέ σ' ὀλόκληρο τό ἔργο του δέν βρίσκουμε ἀναφορά καί συγκατάθεση ὑπέρ τῆς ἐπιτομῆς τῶν τυπικῶν. Ἄλλά καί ὁ διακεκριμένος Ρωμαιοκαθολικός λειτουργιολόγος R. Taft, γνώστης προφανῶς τῆς καταστάσεως αὐτῆς, κάνει τήν ἐξῆς σοβαροτάτη παρατήρηση: «Σήμερα τά τρία ἀντίφωνα ἔχουν ἐλαττωθεῖ σέ μερικά τεμάχια τῆς ἀρχικῆς τους μορφῆς καί τά τροπάρια μετά τό τρίτο ἀντίφωνο ἔχουν τόσο πολλαπλασιαστεῖ, ὥστε εἶναι τελείως ἀνεξάρτητα, ἀποκομμένα ἀπό τήν ψαλμωδία, στήν ὁποία ἦταν προορισμένα νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἐφύμνια. Αὐτό διευκρινίζει μιᾶ ἄλλη κοινή ἀνάπτυξη τῆς λειτουργικῆς ἱστορίας: τή διαδικασία κατά τήν ὁποία οἱ ἐκκλησιαστικές συνθέσεις πολλαπλασιάζονται καί τελικά ἀποπνίγουν τό βιβλικό στοιχεῖο μιᾶς λειτουργικῆς ἐνότητος, προκαλώντας ἔτσι τήν ἀποσύνθεση τῆς ἀρχικῆς λειτουργικῆς ἐνότητος, κι ἔτσι μένουμε ἀπλά μέ συντρίμμια, κομμάτια καί τεμάχια ἀπό τοῦτο καί κείνο, ἕνας στίχος ἐδῶ, ἕνα ἐφύμνιο ἐκεῖ, πού μαρτυροῦν ὄχι ἀναγνωρίσιμη μορφή ἐνότητος, μέχρις ὅτου ἀνασυντεθοῦν προσεκτικά στίς ἀρχικές τους δομές, ἐνώνοντας μαζί τά ἐναπομείναντα τεμάχια καί μετά συμπληρώνοντας τά κενά, κάνοντας ἕνα τεμαχιόγριφο μέ ἕνα μόνο δέκατο κομματιῶν»⁹.

Θά κλείσουμε τήν ἐνότητα αὐτή μέ δύο παρατηρήσεις τοῦ ἀειμνήστου καθηγη-

του: 1) Καταδείχθηκε, από όσα ανωτέρω είπαμε, ότι τα χαρακτηριζόμενα ως «καθημερινά» αντίφωνα είναι τα αρχαία αντίφωνα των Κυριακών κατά τό ένοριακό τυπικό. Νόμιμα μπορούν νά επανέλθουν μέ τούς θαυμάσιους τέσσερις στίχους τών ψαλμών τους καί μέ τά άπλά έφύμνια τους, πού τόσο διευκολύνουν τή συμμετοχή του λαού στην ψαλμωδία τους. 2) Ό συνδυασμός τής ένοριακής πράξεως μέ τή μοναχική, ή ανάμειξη δη-

λαδή τών έφυμνίων τών αντίφωνων μέ στίχους από τούς ψαλμούς τών τυπικών, ούτε δόκιμος είναι ούτε αναγκαίος ούτε σύμφωνος μέ τήν παράδοση. Δίνει τήν ανακριβή έντύπωση ότι διασώζει τό γράμμα του Τυπικού, πού όρίζει τήν ψαλμωδία τών τυπικών κατά τήν Κυριακή. Στην πραγματικότητα όμως συχέει καί αλλοιώνει τίς δύο ανεξάρτητες καί διαφορετικής προελεύσεως σεβάσιμες παραδόσεις¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ί. Φουντούλης, *Απαντήσεις εις Λειτουργικές Άπορίας Ε΄*, σ. 157. 2. Συμβαίνει άραγε τό ίδιο μέ τήν έπιλογή στίχων τών τυπικών; 3. Ί. Φουντούλης, *Απαντήσεις εις Λειτουργικές Άπορίας Δ΄*, σ. 34-43. 4. Αút., σ. 214-218. 5. Αút., σ. 218. 6. Αút., σ. 219. 7. Βλ. Κ. Παπαγιάννης, *Σύστημα Τυπικού τών Ίερών Άκολουθιών του όλου ένιαυτου*, Αθήνα: Άποστολική Διακονία 2006, σ. 99. 8. Ί. Φουντούλης, «Τελετουργική προσέγγιση τής Θείας Λειτουργίας», στόν τόμο *Τό Μυστήριο τής Θ. Εύχαριστίας. Πρακτικά Γ΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, Αθήνα 2004, σ. 173. 9. Robert Taft S.J., "How Liturgies Grow. The Evolution of the Byzantine Divine Liturgy", στό *Beyond East and West: Problems in Liturgical Understanding*, Rome 1997, σ. 214-215. Ή μετάφραση, δική μας. Παραθέτουμε έδω τό πρωτότυπο: "Today the three antiphons have been reduced to a few scraps of their original form, and the troparia after the third antiphon have been so multiplied as to take on an independent existence detached from the psalmody which they were originally destined to serve as refrains. This exemplifies another common development in liturgical history: the process whereby ecclesiastical compositions multiply and eventually suffocate the scriptural element of a liturgical chant, forcing, in turn, the decomposition of the original liturgical unit, so that what we are left is simply debris, bits and scraps of this and that, a verse here, a refrain there, that evidence no recognizable form of unity until they are painstakingly reconstituted into their original structures by piercing together the remaining scraps, then filling in the blanks, sort of like doing a jig-saw puzzle with only a tenth of pieces". Έδω εκφράζεται ή συρρίκνωση τών αντίφωνων, ό,τι ακριβώς συνέβη μέ τήν έπιλογή τής έπιτομής τών τυπικών, δηλ. παίρνουμε ένα στίχο από δω, ένα έφύμνιο από κει, ό πολλαπλασιασμός τών τροπαρίων μετά τή μικρή είσοδο κτλ. 10. Ί. Φουντούλης, *Απαντήσεις εις Λειτουργικές Άπορίας Δ΄*, σ. 42-43. Βλ. καί παρόμοια σχόλια στό άρθρο του «Ή θεία λειτουργία - τελετουργική θεώρηση», *Ή Θ. Λειτουργία*, ό.π., σ. 158-159.

Κάλαντα στην
Αττική
(πηγή: pinterest.com)

Ή μοιρασιά μετά τά κάλαντα, Αθήνα 1950
(φωτ: Δημ. Χαρισιάδης)

Καί Θεός και άνθρωπος

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Έφημ. Γ.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Έπισκ. Καθηγητού Παν. Emory

Πολύ συχνά η σχέση Θεού και ανθρώπου γίνεται κατανοητή με όρους ανταγωνισμού. Μοιάζει να μην υπάρχει χώρος και για τους δύο· σάν να μην μπορεί να υπάρξει ο Θεός παρά μόνο εις βάρος του ανθρώπου και σάν να μην μπορεί ο άνθρωπος να ανθίσει παρά μόνο μακριά από τον Θεό. Έπομένως, η άρνηση ή ο έξοβελισμός του Θεού φαντάζουν ως αναγκαία συνθήκη για την πρόοδο των ανθρώπων και των κοινωνιών. Όσο περισσότερο άπών είναι ο Θεός, τόσο καλύτερα για τον άνθρωπο. Η έκκοσμίκευση προβάλλεται ως όδος σωτηρίας.

Τό ίδιο ζήτημα με διαφορετική μορφή εμφανίστηκε τον 4^ο αί. σέ αναφορά προς τό πρόσωπο του Χριστού. Ένας ιερέας από την Αλεξάνδρεια, όνόματι Άρειος, ισχυρίστηκε ότι ο Υιός του Θεού δέν ήταν Θεός αλλά άπλως και μόνο δημιούργημα του Θεού. Ο Υιός του Θεού ήρθε στον κόσμο, ένω ο ίδιος ο Θεός παρέμεινε υπερβατικός και απόμακρος. Τή θεολογία του Άρείου συνέχισαν και ανέπτυξαν κάποιοι άκόμα θεολόγοι κατά τή διάρκεια του 4^{ου} αί. Άλλοι, όμως, θεολόγοι τους άντέκρουσαν, ισχυριζόμενοι ότι ο Υιός του Θεού είναι τέλειος Θεός, όπως άκριβως και ο Θεός Πατέρας. Η πρώτη Οικουμενική Σύνοδος, που έλαβε χώρα στή Νίκαια της Βιθυνίας τό 325, διακή-

ρυξε αυτό άκριβως: ο Υιός του Θεού είναι «Θεός άληθινός», που έγινε άνθρωπος για τή σωτηρία μας.

Μέ βάση όσα αναφέρθηκαν στήν πρώτη παράγραφο του κειμένου, θά περιμενε κανείς ότι οι άρειανοί θεολόγοι θά ήταν ένθερμοι υπερασπιστές της άκραιότητας, της πληρότητας, και της τελειότητας της ανθρώπινης φύσης του Χριστού. Έφ' όσον ο Θεός παρέμενε απόμακρος και υπερβατικός, μιας και ο Υιός του, που έγινε άνθρωπος, ήταν άπλως και μόνο ένα κτίσμα, ή ανθρώπινη φύση του Χριστού δέν άπειλούνταν από τή θεϊκή παρουσία. Αντιθέτως, θά περιμενε κανείς ότι οι ύποστηρικτές της πρώτης Οικουμενικής Συνόδου, άκριβως έπειδή πίστευαν ότι ο Χριστός ήταν άληθινός και τέλειος Θεός, θά υποβάθμιζαν ή και θά άκρωτηρίαζαν τήν ανθρώπινη φύση του Χριστού, άκριβως λόγω της εγγύτητας της προς τή θεία φύση του.

Στήν πραγματικότητα, ώστόσο, συνέβη τό άκριβως αντίθετο. Οι άρειανοί θεολόγοι ήταν εκείνοι που άκρωτηρίασαν τήν ανθρώπινη φύση του Χριστού. Υποστήριξαν ότι ο Χριστός δέν είχε ανθρώπινη ψυχή, ανθρώπινο νοϋ, και ανθρώπινη θέληση, αλλά μόνο ανθρώπινο σώμα. Δέν ήταν, έπομένως, άνθρωπος αλλά άπλως και μόνο «σάρκα», ή όποία στεροϋνταν

τῶν ψυχικῶν καί νοητικῶν λειτουργιῶν πού χαρακτηρίζουν κάθε ἄνθρωπο. Τή θέση τοῦ νοῦ καί τῆς ψυχῆς εἶχε καταλάβει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος βίωνε τίς ψυχικές ἐμπειρίες τοῦ Χριστοῦ πού ἀναφέρονται στό Εὐαγγέλιο, ὅπως λ.χ. τήν ταραχή καί τή θλίψη ἐνώπιον τοῦ θανάτου. Κάτι τέτοιο, ἄλλωστε, ἐπιβεβαίωνε τή θεωρία των ἀρειανῶν ὅτι ὁ Χριστός δέν ἦταν Θεός, ἐφ' ὅσον ὁ Θεός εἶναι ἀδύνατον νά ταράσσεται ἢ νά λυπᾶται. Βλέπουμε ἐδῶ ἓνα φαῦλο κύκλο, ὅπου ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ὁδηγεῖ στήν ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου καί ἀντίστροφα.

Οἱ ὑποστηρικτές τῆς Νίκαιας διακήρυσσαν τό ἀκριβῶς ἀντίθετο: ὁ Χριστός δέν ἦταν μόνο τέλειος Θεός ἀλλά καί τέλειος ἄνθρωπος. Δέν ἀποτελοῦνταν ἀπλῶς καί μόνο ἀπό ἄψυχη, ἄλογη, καί ἄβουλη σάρκα ἀλλά εἶχε σῶμα, ψυχή, νοῦ, καί θέληση, ἦταν δηλαδή ἀκέραιος καί πλήρης ἄνθρωπος, ὅπως ὁ καθένας ἀπό ἐμᾶς. Ἐπιπλέον, ἀκριβῶς λόγω τῆς ἐνότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσης του μέ τή θεία φύση, ἡ ἀνθρώπινη φύση του ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπό ὅλες τίς ἁμαρτωλές μας ἀδυναμίες καί ἔφερε ὅλα τά θετικά γνωρίσματα τῆς τελειότητος μέ τήν ὁποία καί γιά τήν ὁποία μᾶς ἔπλασε ὁ Θεός.

Αὐτό, λοιπόν, πού βλέπουμε νά συμβαίνει τόν 4^ο μ.Χ. αἰῶνα εἶναι ὅτι ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ συμβαδίζει μέ τήν ἄρνηση τοῦ

ἀνθρώπου. Ἀντιθέτως, ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνο δέν ἀπομειώνει ἀλλά καί διασφαλίζει τήν ἀκεραιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιπλέον, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν τελειοποίηση, τόν ἐξαγιασμό τοῦ ἀνθρώπου – ὁ Χριστός εἶναι πλήρης καί τέλειος ἄνθρωπος. Ὁ ἀνθρώπινος μαξιμαλισμός δέν ἀπειλεῖται ἀλλά διασφαλίζεται καί ὀλοκληρώνεται χάρις στήν παρουσία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Σύμφωνα μέ τό γνωστό ἀπόφθεγμα τοῦ Ἁγίου Εἰρηναίου, μεγάλου θεολόγου τοῦ 3^{ου} αἰ., "gloria enim Dei vivens homo, vita autem hominis visio Dei", «ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ζωντανός ἄνθρωπος ἀλλά καί ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται στή θέα τοῦ Θεοῦ». Ὁ ἄνθρωπος πού σφύζει ἀπό ἀληθινή ζωή δοξάζει μέ τήν ὑπαρξή του τόν Θεό. Ταυτόχρονα, ἡ θέα, δηλαδή ἡ κοινωνία τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τήν πεμπτοσύνη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σύγχρονη προκατάληψη ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ἀπειλή γιά τή ζωή καί τήν εὐτυχία μας ἐδράζεται σέ παρανόηση τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ ἔνωση μέ τόν Θεό δίνει πληρότητα ζωῆς. Λυτρώνει ἀπό πάθη καί ἁμαρτίες καί ὁδηγεῖ στήν αὐθεντικότητα καί τήν τελείωση. Αὐτό ἀκριβῶς μᾶς θυμίζει ἡ θεολογία τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τά 1700 χρόνια ἀπό τή σύγκληση τῆς ὁποίας πρόκειται νά ἐορτάσουμε σύντομα.

Κάλαντα στόν Ἡλεκτρικό,
1953
(φωτ. Δημ. Χαρισιάδης)

Μιά επίκαιρη φωνή από τό παρελθόν

Σχόλιο στή μνήμη τοῦ προφήτη Σοφονία (3 Δεκεμβρίου)

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Στίς 3 Δεκεμβρίου κάθε χρόνο τιμᾶται ἡ μνήμη τοῦ προφήτη Σοφονία, ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατά τήν ἐποχή τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἰούδα Ἰωσία (639-609 π.Χ.), καί μάλιστα πρίν ἀπό τήν ἔναρξη τῆς θρησκευτικῆς μεταρρύθμισης (622 π.Χ.), σέ μιά περίοδο κατά τήν ὁποία κυριαρχοῦσε ἀκόμη ἡ εἰδωλολατρία, πού εἰσήγαγε στή χώρα ἡ ὑποτελής στούς Ἀσσύριους πολιτική τοῦ βασιλιᾶ Μανασσῆ (696-642 π.Χ.). Τό βιβλίον πού ἐπιγράφεται μέ τό ὄνομα τοῦ προφήτη κατέχει τήν ἑνατη θέση στήν ομάδα τῶν προφητικῶν ἔργων πού εἶναι γνωστή ὡς «Δωδεκαπρόφητον».

Ὁ προφήτης ἀναφέρεται ἀρχικά στό θέμα τῆς ἡμέρας τῆς κρίσης τοῦ Κυρίου (1:1-2:3). Ἀκολουθοῦν προφητείες κατά τῶν ξένων λαῶν (2:4-15) καί κατά τῆς Ἱερουσαλήμ (3:1-8) καί τό ἔργο ὀλοκληρώνεται μέ ὑποσχέσεις ἀποκατάστασης (3:9-20).

Ὅπως ὅλες οἱ συλλογές προφητικῶν λόγων, οἱ προφητείες του Σοφονία δέχθηκαν μεταγενέστερες προσθήκες, πού ὅμως δέν ἀλλοιώνουν τό περιεχόμενο τοῦ μηνύματός του ἀλλά τό ἐπικαιροποιοῦν.

Τό μήνυμα τοῦ Σοφονία κινεῖται στήν ἴδια γραμμή μέ ἐκεῖνα τῶν προγενέστερων του προφητῶν Ἀμώς καί Ἡσαΐα. Διατυπώνει μέ τρόπο σαφῆ τήν κλασι-

κή προφητική διδασκαλία ὅτι ἡ ἁμαρτία τοῦ λαοῦ ἐπιφέρει τήν τιμωρία του ἀπό τόν Θεό, ἐνώ ἡ ἐπιστροφή καί ἡ μετάνοιά του συνεπάγεται τή σωτηρία του. Τούς προγενέστερους αὐτοῦ προφήτες ἀκολουθεῖ ὁ Σοφονίας καί στό κεντρικό θέμα τοῦ βιβλίου του, πού ἀναφέρεται στήν «Ἡμέρα τοῦ Κυρίου», τό περιεχόμενο τῆς ὁποίας παρουσιάζει μέ ιδιαίτερα γλαφυρό τόπο στήν περικοπή 1:12-18.

Ἡ περικοπή ἀποτελεῖ τμήμα τῆς πρώτης μεγάλης ἐνότητας τοῦ βιβλίου. Ὁ ὅρος «Ἡμέρα Κυρίου», ὅπως καί οἱ συνώνυμοί του «ἡμέρα ἐκείνη», «ἡμέρα ἐπισκοπῆς», δήλωνε κατά τήν προαιχμαλωσιακή περίοδο τήν ἡμέρα πού ὁ Θεός θά ἐκδηλώσει τήν κρίση του κατά τῶν ἐχθρῶν του. Οἱ Ἰσραηλίτες, ἐμπιστευόμενοι στό προνόμιό τους ὡς ἐκλεκτός λαός τοῦ Θεοῦ, ἀνέμεναν τήν ἐπέμβαση αὐτή τοῦ Θεοῦ σάν ἡμέρα δόξας γι' αὐτούς. Τήν ἄποψη αὐτή διαφοροποιεῖ πρῶτος ὁ προφήτης Ἀμώς, ὁ ὁποῖος ἀνατρέπει τίς προσδοκίες τοῦ λαοῦ, τονίζοντας ὅτι ἡ «Ἡμέρα Κυρίου» δέν θά εἶναι μέρα ἐθνικοῦ θριάμβου, χαρᾶς καί φωτός, ἐφ' ὅσον καί οἱ Ἰσραηλίτες, καταπατώντας τή Διαιθήκη, ἐξομοιώνονται μέ τούς ἄλλους λαούς (Ἀμω 5:18-20· 8:9,10,13). Στήν ἴδια γραμμή μέ τόν Ἀμώς κινεῖται καί ὁ

προφήτης Σοφονίας. Ἡ περικοπή ἀρχίζει μέ τή διαβεβαίωση τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι πρόθυμος νά ἐρευνήσει μ' ἓνα λυχνάρι τήν Ἱερουσαλήμ, προκειμένου νά ἀνακαλύψει καί νά τιμωρήσει τοὺς ἀδιάφορους γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀπορρέουν ἀπό τή Διαθήκη κατοίκους τῆς πόλης.

Στή μεταβατική περίοδο πού ἀκολουθεῖ τήν ἐξασθένιση τοῦ ἀσσυριακοῦ ἐλέγχου στόν χῶρο τῆς Συρίας - Παλαιστίνης καί πρῖν ἀκόμα ἡ Βαβυλώνα ἀναδειχθεῖ σέ ἡγεμονεύουσα δύναμη στήν περιοχή, ὁ λαός τοῦ Ἰούδα αἰσθάνεται ἀσφαλῆ καί βλέπει νά ἀνοίγονται μπροστά του προοπτικές εὐμερείας, γιά τήν ἐπίτευξη τῆς ὁποίας νιώθει πῶς δέν χρειάζεται τόν Θεό. Μέ ἰδιαίτερα ζωηρές εἰκόνες περιγράφει ὁ προφήτης Σοφονίας στοὺς στίχους πού προηγοῦνται τῆς περικοπῆς τήν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ. Στόν θρησκευτικό χῶρο κυριαρχοῦσε ἡ λατρεία του Βάαλ καί διάφορων ἀστρικῶν θεοτήτων (1:5), τή διάδοση τῶν ὁποίων στό βασιλεῖο τοῦ Ἰούδα εἶχε εὐνοήσει ἡ πολιτική τῶν ἡγεμόνων Μανασσῆ καί Ἀμών (βλ. 4Βα 21:3-5, 21-22). Στήν οἰκονομική σφαῖρα ὑπῆρχε ἀλόγιστη πολυτέλεια (1:8) πού βασιζόταν στήν καταπίεση καί τήν ἐκμετάλλευση (1:11). Ἡ ἴδια κατάπτωση καί διαφθορά ἐπικρατοῦσε καί στόν χῶρο τῆς πολιτικῆς καί τῆς θρησκευτικῆς ἡγεσίας τοῦ λαοῦ (3:3-4). Αὐτή ἡ γενική ἀδιαφορία γιά τόν νόμο τοῦ Θεοῦ καί ὁ ἐφησυχασμός ἀποτυπώνονται χαρακτηριστικά στή διακηρυγμένη πεποιθήση τοῦ λαοῦ ὅτι «Δέν πρόκειται ὁ Κύριος νά κάνει οὔτε καλό οὔτε κακό» (στχ 12γ).

Τό πόσο ἀπατηλά εἶναι αὐτά τά αἰσθήματα ἀσφαλείας τό βεβαιώνει ὁ ἴδιος ὁ

Θεός μέ τό στόμα τοῦ προφήτη, καθῶς πολύ σύντομα ἡ κατάσταση θά ἀλλάξει, καί τότε:

*Θά δοῦν τά πλούτη τους ν' ἀρπάζονται,
/ τά σπίτια τους νά ἀφανίζονται / θά
κτίσουν σπίτια, μά δέν θά κατοικήσουν
σ' αὐτά, / ἀμπέλια θά φυτέψουν, μά δέν
θά πιοῦνε τό κρασί τους. (στχ 13).*

Ἡ προειδοποίηση αὐτή συνοψίζει τίς ἀναλυτικές προειδοποιήσεις τοῦ Μωυσῆ γιά ὅσους παραβοῦν τόν νόμο πού παρέδωσε στοὺς Ἰσραηλίτες (Δευ 28:30-42). Ἄρνούμενοι οἱ Ἰσραηλίτες νά ἀναγνωρίσουν ὅτι ἡ δύναμή τους προέρχεται ἀπό τόν Θεό, τό πρῶτο πού θά χάσουν θά εἶναι ἀκριβῶς αὐτή ἡ δύναμή τους. Ἡ Ἡμέρα τοῦ Κυρίου θά καταδείξει τήν παροδικότητα τῆς ιδιοκτησίας, τό ἀσφαλές τῶν χρηματικῶν καταθέσεων καί τήν ἀποτυχία ἐκπλήρωσης τῶν ὑποσχέσεων τῆς ὑλιστικῆς θεώρησης τῆς ζωῆς.

Μετά τήν ἀρχική προειδοποίηση κατά τοῦ ἐφησυχασμοῦ καί τῆς ἀδιαφορίας, ὁ Σοφονίας ἐπαναλαμβάνει γιά ἄλλη μιὰ φορά ὅτι ἡ Ἡμέρα Κυρίου πλησιάζει καί στοὺς στίχους 14 ἕως 18 περιγράφει τά χαρακτηριστικά της. Αὐτή ἡ ἡμέρα ἔρχεται γρήγορα, καί δέν πρόκειται νά ἔχει τίποτα εὐχάριστο (στχ 14). Ἀντίθετα,

*Ἡμέρα ὀργῆς θά εἶναι ἡ ἡμέρα ἐκείνη, /
ἡμέρα θλίψης καί μεγάλης στενοχώριας, /
ἡμέρα ἀμηχανίας καί ἀφανισμοῦ, / ἡμέρα
σκοτεινῆ καί μαύρη, / ἡμέρα καλυμμένη
ἀπό σύννεφα κι ὀμίχλη. (στχ 15)*

Τόσο στοὺς παραπάνω στίχους ὅσο καί σέ ἐκείνους πού ἀκολουθοῦν ὁ προφήτης ἐξαντλεῖ στό ἔπακρο τό ὄπλοστάσιο τῶν εἰκόνων του σκιαγραφώντας ἓνα σκηνικό μέ ἔντονα ἀποκαλυπτικά στοιχεῖα: ὀργή,

θλίψη, στεναχώρια, άμηχανία, άφανισμός, σκοτάδι, όμίχλη, πολεμικές σάλπιγγες και ίαχές έχθρών που έπιτίθενται σέ όχυρούς πύργους. Δέν είναι τυχαίο ότι οί στίχοι αύτοί συνδέθηκαν στή δυτική παράδοση τής Έκκλησίας μέ τόν μεσαιωνικό λατινικό ύμνο "Dies irae" (Ήμέρα όργής) που προμηνύει τόν τρόπο τής τελικής κρίσης.

Τό σκηνικό δέν θά μπορούσε νά είναι χειρότερο. Άποτυγχάνοντας οί άνθρωποι νά δοϋν τό έργο του Θεού στή ζωή τους, καταλήγουν τυφλοί· ό Κύριος «τό αίμα τους όπως ό άνεμος τή σκόνη θά σκορπίσει, τίς σάρκες τους σάν κοπριά βοδιού» (στχ 17). Κανένα υλικό αγαθό, ούτε άσήμι ούτε χρυσάφι, δέν θά είναι τήν ήμέρα εκείνη ίκανό νά σώσει τούς ανθρώπους (στχ 18).

Παρ' όλα αυτά, ό στόχος του προφήτη δέν είναι νά προαναγγείλει τό τέλος του κόσμου ως μιά μέρα άπόλυτης καταστροφής και τρόμου. Ό στόχος του είναι νά προειδοποιήσει τούς συγχρόνους του, που άδιαφοροϋν και έφησυχάζουν, ότι ό Θεός ούτε άδιαφορεί ούτε έφησυχάζει. Ό Θεός συνεχίζει νά εργάζεται για τήν ολοκλήρωση του σχεδίου του για τόν κόσμο, που είναι ή Βασιλεία του Θεού. Και στή Βασιλεία του Θεού ή άδιαφορία δέν είναι άνεκτής. Ή προαναγγελία τής Ήμέρας του Κυρίου είναι μιά πρόσκληση για νά πάρει κανείς θέση.

Πενήντα περίπου χρόνια μετά τή δράση του προφήτη Σοφονία όλες οί άπειλητικές προειδοποιήσεις του εκπληρώθηκαν. Οί Βαβυλώνιοι, όχι μόνον κυριάρχησαν στήν περιοχή, αλλά τρεις φορές εισέβαλαν στό βασιλείο του Ίούδα (605, 597 και 587 π.Χ.) καταστρέφοντας, λεη-

λατώντας και τέλος όδηγώντας τούς κατοίκους του στήν έξορία.

Όμως ή εκπλήρωση μιάς προφητείας σέ ιστορικό έπίπεδο δέν άκυρώνει τήν ισχύ του λόγου του Θεού, που παραμένει αιώνιος. Ό προφήτης Σοφονίας δέν άπευθύνεται σέ άπιστους ανθρώπους, αλλά σέ Ίουδαίους, οί όποιοι δέν άμφισβητοϋν τήν ύπαρξη του Θεού, αλλά άδιαφοροϋν για τίς ύποχρεώσεις τους που άπορρέουν από τή σχέση του μαζί του. Τό αντίθετο τής πίστης στον Θεό δέν είναι ή άπιστία αλλά ή άδιαφορία. Και άκριβώς σ' αυτό τό σημείο βρίσκεται ή έπικαιρότητα του μηνύματος του Σοφονία.

Δέν ύπάρχει άμφισβολία ότι ένα από τά κύρια χαρακτηριστικά τής σύγχρονης κοινωνίας είναι ή άδιαφορία σέ ό,τι άφορā τή σχέση της μέ τόν Θεό. Οί άνθρωποι στον λεγόμενο "δυτικό κόσμο" ζοϋν σήμερα σέ μιά κοινωνία που φαινομενικά εϋημερεί, σέ μιά κοινωνία που άπολαμβάνει τά αγαθά τής δημοκρατίας και τής έλευθερίας και που νιώθει τόσο ισχυρή, ώστε νά νομίζει πως δέν χρειάζεται πιά τόν Θεό. Στή σκέψη των περισσότερων ανθρώπων οί αναφορές στον Θεό είναι συνδεδεμένες μέ τούς έπαγγελματίες του χώρου, κληρικούς και λαϊκούς ή, άκόμα χειρότερα, μέ διάφορες τρομοκρατικές οργανώσεις και άμοραλιστές πολιτικούς. Έτσι, ή σύγχρονη κοινωνία θεωρεί ότι τό θέμα δέν τήν άφορā και, έπομένως, άδιαφορεί.

Οί προειδοποιήσεις του Σοφονία άπευθύνονται πλέον στήν Έκκλησία, ύπενθυμίζοντας στους χριστιανούς τήν ανάγκη έπανεκτίμησης τής σχέσης τους μέ τόν Θεό και ανανέωσης τής στρατευσής τους στήν πορεία προς τή Βασιλεία του.

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Ἐπιλογικά

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου
Καθηγητοῦ Παν. Ἰωαννίνων

Μέχρι τώρα δώσαμε μιά γενική εἰκόνα γιά τήν ἀνθρωπολογική διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας. Στό τελευταῖο κείμενό μας, γιά νά δώσουμε ἕνα παράδειγμα ἀπό τή δυτική παράδοση, ἀναφερθήκαμε στίς σχετικές ἀντιλήψεις τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη. Ὅπως εἴπαμε, ἂν ἡ περί μετοχῆς προοπτική τοῦ Ἀκινάτη εἶναι ἀληθινή, τότε ἡ χάρις λαμβάνεται ἀπό τόν ἄνθρωπο γιά νά ἐλευθερώσει τήν ψυχή ἀπό τό σῶμα, καί ὄχι γιά νά τά ἐνοποιήσει, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Συμεών ὁ νέος Θεολόγος. Ἐδῶ ἀκριβῶς βλέπουμε τά ἴχνη ἑνός ἀριστοτελικο-νεοπλατωνισμοῦ, ὅπως τόν παρέλαβε μέ μικτό τρόπο ὁ Ἀκινάτης.

Παρατηρήσαμε, ἐπίσης, ὅτι μέ αὐτούς τούς ὅρους εἶναι δύσκολο νά κατανοήσουμε τή Χαλκηδόνια Χριστολογία. Ἡ ἀντίδοση τῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο φύσεων στή μία ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι πραγματική, ἐάν τό ἀνθρώπινο σῶμα δέν εἶναι δυνατόν νά μεταμορφωθεῖ ἀρχίζοντας ἀπ' αὐτή τή ζωή; Ποιός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τελικά ἐδῶ; Εἶναι ὁ ρόλος του περιορισμένος νά μᾶς βοηθεῖ νά ἀπεκδυθοῦμε τή σωματική μας φύση μαζί μέ τό παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς μας; Κι ἂν κάτι τέτοιο εἶναι ἀληθινό, χρειαζόμαστε ἄραγε καθόλου τό Ἅγιο Πνεῦμα γιά κάτι τέτοιο; Εἶναι

σαφές πῶς σέ μιά τέτοια προοπτική, θά λέγαμε ὅτι δέν χρειαζόμαστε καθόλου τό Ἅγιο Πνεῦμα... Ἀλλά κάτι τέτοιο δέν εἶναι ἀλήθεια.

Αὐτές τίς ἀτέλειες τοῦ στοχασμοῦ τοῦ Ἀκινάτη ἐπιχειροῦν σήμερα νά διορθώσουν προικισμένοι νέοι Δυτικοί θεολόγοι, τῶν ὁποίων τό ἔργο ἀξίζει κάθε προσοχή. Οἱ ἴδιοι, εἴτε τό ὁμολογοῦν εἴτε ὄχι, εἶναι βαθιά ἐπηρεασμένοι ἀπ' τήν ἀνάγνωση τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων. Ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια, θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος «ἀνθρωπολογίας πιλότου», ὄχι μόνο γιά τή θεολογία, ἀλλά καί γιά τή σύγχρονη ψυχολογία καί φιλοσοφία. Βεβαίως, τά μικρά αὐτά κείμενα πού δημοσιεύθηκαν στόν Ἐφημέριο, δέν εἶναι δυνατόν νά συνοψίσουν τό μέγεθος τοῦ ὕλικου καί τόν πλοῦτο τοῦ στοχασμοῦ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ἀλλά μόνο νά δώσουν μιά πολύ γενική εἰκόνα.

Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι στή Δύση, τοῦλάχιστον, ἡ φιλοσοφία ἔχει προπορευθεῖ τῆς θεολογίας, ὡς πρός τήν ἀνακάλυψη τῆς ἐνιαίας ψυχοσωματικῆς ὕφης τοῦ ἀνθρώπου καί ὄλων αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν, μέ τίς ὁποῖες ἐπιτελεῖται τό γεγονός «ἄνθρωπος». Διότι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἀπλῶς μιά οὐσία, εἶναι μιά δια-

δικασία πού ούσιαστικά ολοκληρώνεται στά ἔσχατα.

Τό σημαντικό, γιά μᾶς τούς Ὁρθοδόξους, εἶναι ὅτι ὅλα αὐτά ἔχουν, μ' ἕνα τρόπο σπερματικά, ρίζες σέ ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ ἀπό τούς Ἑλληνας Πατέρες καί τίς Οἰκουμενικές Συνόδους. Καί αὐτό δέν μᾶς ἐκπλήσσει, διότι ἂν ὡς χριστιανοί πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχει Πνεῦμα Ἅγιο στήν Ἐκκλησία, αὐτό τό Πνεῦμα τό Ἅγιο δέν μπορεῖ παρά νά ἐκφραστεῖ καί ὡς θεολογία. Ὅχι ὅτι οἱ Πατέρες εἶναι ἀλάθητοι ἢ ἔχουν πεῖ τά πάντα, ἀλλά ὅτι ἔχουν πεῖ πράγματα πού ἔρχονται ἀπό Ἅγιο Πνεῦμα. Εἶναι πολύ σημαντικό γιά ὅλους ἐμᾶς νά ἔχουμε αὐτή τή συνέχεια, ὅταν προχωροῦμε στίς δικές μας θεολογικές διατυπώσεις.

Θά ἦταν πολύ ἐνδιαφέρον ὅλη αὐτή ἡ συζήτηση περί ἀνθρωπολογίας νά συνεχιστεῖ μέ ὄρους σύγχρονους καί μέ τήν ἀξιοποίηση σημερινῶν κειμένων, εἴτε φιλοσοφίας εἴτε λογοτεχνίας εἴτε παρεμφερῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων. Ἔτσι, θά μπορούσαμε νά ἐκμεταλλευθοῦμε καί νά ἀναδειξοῦμε τόν πλοῦτο τῶν Πατερικῶν κειμένων τῆς παράδοσής μας.

Στούς καιρούς μας εἶναι ἀναγκαῖο νά ὑπάρχει διάλογος καί βαθιά ἐπίγνωση, γιατί τίποτε πλέον δέν εἶναι αὐτονόητο, τίποτε πλέον δέν τίθεται ὡς ἀξίωμα. Εἶναι λοιπόν εὐκαρία νά ἐπανακτήσουμε τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Ἡ παράδοση καί ἡ ἀλήθεια εἶναι μεγέθη, τά ὁποῖα μπορεῖ νά γίνουν νεκροποιά καί ἐπικίνδυνα, ἂν δέν ἀνακτηθοῦν ὑπαρξιακά καί δυναμικά ἐδῶ καί τώρα. Κι αὐτό σημαίνει, μέ νέους ὄρους καί μέ νέες προϋποθέσεις. Μ' ἕναν τρόπο πού νά ἀντικρίζει τό μέλλον,

νά ἀντικρίζει δηλαδή αὐτό τό ὁποῖο εἴμαστε ἐμεῖς στήν οὐσία μας, γιατί εἴμαστε μέλλον καί ὄχι μόνο παρελθόν, στήν οὐσία μας. Καί ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια, αὐτή ἡ σειρά τῶν μικρῶν κειμένων εἶχε στόχο νά ἀκολουθήσει τόν προβληματισμό πού ἀναπτύσσεται, ἀναπτύχθηκε καί θά ἐξακολουθήσει ἴσως ν' ἀναπτύσσεται στό μέλλον.

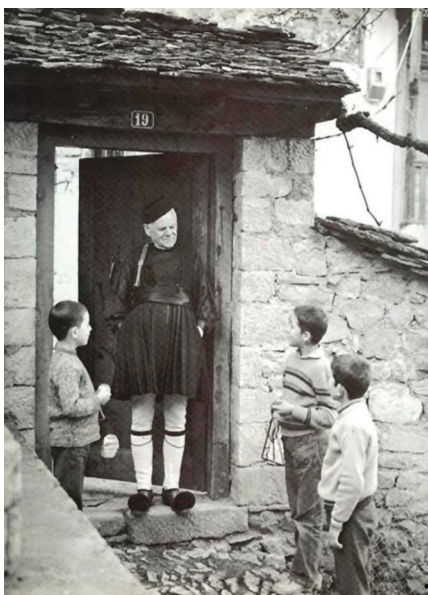
Δέν μποροῦμε νά γνωρίζουμε, ἐάν ποτέ ἡ ἀνθρωπότητα θά ξεπεράσει ὅλον αὐτό τόν ἐγγενῆ πλατωνισμό τόν ὁποῖο συναντήσαμε τόσες καί τόσες φορές. Ἴσως μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν γνωσιακῶν ἐπιστημῶν τῆς νευροψυχολογίας νά δοθεῖ μιᾶ τέτοια δυνατότητα, νά γίνει κάποια ὑπέρβαση ὅλων αὐτῶν τῶν διχασμῶν, πού ταλανίζουν τήν ἀνθρώπινη σκέψη καί τήν ἀνθρώπινη συνείδηση καί, θά λέγαμε, καί τήν ἀνθρώπινη ψυχή στά νεώτερα χρόνια.

Σέ ἕνα ἀπό τά πρῶτα κείμενα τῆς σειράς εἶχαμε πεῖ ὅτι ὑπῆρξε ἡ παρεμβολή, τοῦλάχιστον στόν δυτικό στοχασμό, ὅλων αὐτῶν τῶν νεώτερων δεδομένων τά ὁποῖα ἔφερε στήν ἐπιφάνεια ὁ Φρόντ, ὁ Μάρξ ἢ ἀκόμα καί ὁ Δαρβίνος. Ὁ Φρόντ, γιά παράδειγμα, συνέδεσε αὐτό τό ἀσώματο ὑπερβατικό ὑποκείμενο, κατ' ἀρχήν μέ τόν χῶρο τῶν ἐνορμήσεων, οἱ ὁποῖες σαφῶς ἔχουν σωματική προέλευση καί ἐνοικοῦν συγκρουόμενες σ' αὐτό πού ὁ ἴδιος ὀνόμασε «ἀσυνείδητο». Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, μέσα στόν χῶρο τοῦ ὑποκειμένου ὁ Δαρβίνος μετέφερε ὁλόκληρο τόν φυσικό κόσμο, ὁ δέ Μάρξ ὁλόκληρο τόν κόσμο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

Σήμερα δέν ἀρκεῖ νά εἶναι κανεῖς ἀπλῶς φροῦδιστής ἢ μαρξιστής, ἡ δέ ὑπόθεση τοῦ δαρβινισμοῦ ἔχει πάρει κα-

θαρά τόν δρόμο τῆς ἐπιστήμης καί ἐκεῖ θά ἀποφασιστεῖ τί καί πῶς συμβαίνει μέ τήν ἐξέλιξη. Τό σημαντικό εἶναι ὅτι μέ τόν τρόπο αὐτό, μιλώντας γιά τήν ἀνθρωπολογία, τό μεγάλο ἄλμα ἀπό τό βιολογικό στό πνευματικό, πού ἐπιχείρησε ὁ πλατωνισμός καί ἡ ἀρχαία φιλοσοφία, τό ὁποῖο βέβαια ἔχει τήν ἀξία του, ἔπρεπε νά συμπληρωθεῖ μέ μιᾶ ἀντίστροφη ἐπιστροφή, ἀπό τό πνευματικό πρὸς τό βιολογικό. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἐπιστροφή ἀπασχολεῖ σήμερα τόν ἀνθρώπινο στοχασμό καί στήν ἐπιστήμη καί στή φιλοσοφία καί βεβαίως καί στή θεολογία.

Γιά τή θεολογία, εἶναι ὑπαρκτή αὐτή ἡ σύνδεση τοῦ βιολογικοῦ μέ τό πνευματικό, εἰς τρόπον ὥστε νά μή χάνεται οὔτε τό βιολογικό ἀλλά οὔτε τό πνευματικό ἀπό τόν ὀρίζοντα, εἰς τρόπον ὥστε νά διατηροῦμε τό βιολογικό καί νά μήν τό χάνουμε ὅπως ὁ Πλάτων, ἀλλά νά ἔχουμε πρὸ ὀφθαλμῶν καί τή μεταμόρφωσή του στό πνευματικό, πάντοτε ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Στήν προσπάθεια αὐτή, οἱ Ἕλληνες πατέρες θά παίξουν πολύ σημαντικό ρόλο, ἀσχέτως ἂν αὐτό θά τό δοῦμε ἐμεῖς ἐδῶ στήν Ἑλλάδα ἢ ἂν θά τό δοῦν κάποιοι ἄλλοι πρὶν ἀπό μᾶς.

Κάλαντα στήν Ἀττική
(πηγή: agiaparaskevi-guide.gr)

Κάλαντα σέ χωριό τῆς Κρήτης
(πηγή: agonaskritis.gr)

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΝΑ΄ Τά 4 θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, Β΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Στό προηγούμενο τεύχος τοῦ Ἐφημερίου» (τχ. 5, Σεπτ.-Ὀκτ. 2023, σ. 19-21) ἀναφερθήκαμε στά πρῶτα δύο γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, τή μοναδικότητα (μία) καί τήν ἀγιότητα (ἀγία), ἀπό τά τέσσερα πού ὁμολογοῦμε στό Σύμβολο τῆς Πίστεως. Στό παρόν ἄρθρο θά συνεχίσουμε μέ τά ἄλλα δύο, τήν καθολικότητα (καθολική) καί τήν ἀποστολικότητα (ἀποστολική).

3. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι καθολική. Δηλαδή ἡ παρουσία καί τό ἔργο της ἐκφράζουν τήν ὁλότητα, τήν πληρότητα, ἀλλά καί τήν κατά τήν οἰκουμένην παρουσία της. Θά πρόσθετα μάλιστα ὅτι αὐτή ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνει ζῶντες καί τεθνεῶτες, μέ ἕναν τρόπο πού τίς περισσότερες φορές οἱ τεθνεῶτες νά εἶναι κυριαρχικά παρόντες στή ζωή τῶν ζώντων – καί ἀναφέρομαι στήν παρουσία τῶν Ἁγίων.

Ὅταν λέμε «καθολικότητα» δέν ἐννοοῦμε παγκοσμιότητα, ὅπως, δυστυχῶς, ἐπεκράτησε νά ἐρμηνεύεται αὐτή ἡ καθολικότητα ἀπό τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία μετά τόν 9^ο αἰώνα, ἐννοώντας την ὡς παγκόσμια γεωγραφική ἐξάπλωση, ὀργανωμένη σέ πυραμοειδές σχῆμα καί ὑποτάσσοντας ἕκαστη τοπική ἐκκλησία ὑπό τόν ἐπίσκοπο Ρώμης. Στήν Ὁρθόδοξη παράδοση, ἤδη ἀπό τήν ἀποστολική

ἐποχή, ἡ καθολικότητα νοεῖται ὑπό τήν ἐπίδραση τῶν ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν «καθόλου» καί «καθ' ἕκαστον», μέ μία καίρια διόρθωση: τό «καθόλου» περιέχει βέβαια τό «καθ' ἕκαστον», ἀλλά καί, κυρίως, τό «καθ' ἕκαστον» περιέχει καί τό «καθόλου», ὅπως διασώζει αὐτή τήν παράδοση ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, λέγοντας ὅτι: «ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τό πλῆθος ἔστω· ὡσπερ ὅπου ἂν ᾗ Χριστός Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολική Ἐκκλησία» (Πρὸς Σμυρναίους, 8, PG 5, 713A). Ἡ σχέση πράξης καί λόγου, δηλαδή θείας Εὐχαριστίας καί διδασκαλίας, ἀναδεικνύει τήν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπέζης, ὅπου ὁ ἕνας Χριστός γίνεται καθ' ὀλοκληρίαν παρῶν, «μελιζόμενος καί μὴ διαιρούμενος, πάντοτε ἐσθιόμενος καί μηδέποτε δαπανώμενος, ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας ἀγιάζων». Ἡ, γιὰ νά τό ποῦμε μέ τά λόγια τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου Λουγδούνου, «ἡμῶν δὲ σύμφωνος ἡ γνώμη [= διδασκαλία] τῇ Εὐχαριστίᾳ, καί ἡ Εὐχαριστία βεβαιοῖ τὴν γνώμην» (Κατὰ αἵρέσεων, Δ΄, 18, BEΠ 5, σ. 153). Κατὰ τοῦτο, κάθε εὐχαριστηριακὴ συναξὴ εἶναι ὅλη ἡ Ἐκκλησία. Πρόκειται γιὰ κύκλους ὄχι κατὰ παράταξη, ἀλλὰ ὁμόκεντρος. Καί ἐκεῖ ἐγκεῖται ἡ ὑπερβαση τῶν ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν,

στους όποιους αναφέρθηκα προηγουμένως, έπειδή ή σύσταση του περιεχομένου έκάστης ευχαριστιακής συνάξεως έμπεριέχει παρουσία των θείων άκτιστων ενεργειών, πραγματοποιείται δηλαδή σχέση κτιστού και άκτίστου όμολογη μέ τή σχέση θείας και ανθρώπινης φύσης στή μία ύπόσταση και τό ένα πρόσωπο του Χριστού. Αυτή ή συνθήκη έμφαίνεται και ώς καθολικότητα στίς σχέσεις όλων των κατά τόπους ευχαριστιακών συνάξεων, δημιουργώντας τήν Καθολική Όρθόδοξη Έκκλησία ανά τήν οικουμένη ώς σώμα Χριστού, και αναδεικνύοντας τή συμφωνία και τήν όμόνοια τής μιās πίστεως, κατά τή διατύπωση του Ιερού Χρυσοστόμου: «Τό γάρ τής Έκκλησίας όνομα συμφωνίας όνομα και όμονοίας έστιν» (*Είς Γαλάτας*, 3, PG 61, 616).

Τή θεανθρώπινη φύση τής Έκκλησίας σέ καθολική διάσταση καλούμαστε νά τήν βιώσουμε σέ κάθε θεία Ευχαριστία, όταν ζητάμε από τον ούράνιο Πατέρα νά στείλει τό Άγιο Πνεύμα σ' έμάς («κατάπεμφον τό Πνεύμα σου τό Άγιον έφ' ήμάς...»), πριν προχωρήσουμε στήν επίκληση για άποστολή του Άγίου Πνεύματος επί τά δώρα για νά μεταβληθούν σέ σώμα και αίμα Χριστού. Κι άν δεχόμαστε ότι ή δεύτερη επίκληση πράγματι συντελείται, αναγκάως όφείλουμε νά δεχθούμε ότι και ή πρώτη επίκληση συντελείται, όχι λόγω των άρετων αλλά λόγω τής άποδοχής τής θείας δωρεάς, κάτι άλλωστε πού συμφωνούμε ότι συμβαίνει όταν, στήν επισήμανση του Ιερέα ότι «τά Άγια τοίς άγίοις», ένσυνειδήτως όμολογούμε ότι γινόμαστε κι έμεις άγιοι έπειδή «είς Άγιος, είς Κύριος, Ίησοϋς

Χριστός», του σώματος του όποιου αποτελούμε μέλη. Γι' αυτό και ή καθολικότητα, στή δική μας παράδοση, ταυτίζεται μέ τήν Όρθοδοξία ώς α) όρθή πίστη, και β) όρθή δοξολογία.

Γιά τον άγιο Κύριλλο Ίεροσολύμων, μάλιστα, «Καθολική μέν οϋν καλείται [ή Έκκλησία] και δια τό πάλν γένος ανθρώπων εις εϋσέβειαν ύποτάσσειν, άρχόντων τε και άρχομένων, λογίων τε και ιδιωτών· και δια τό καθολικώς ιατρεύειν μέν και θεραπεύειν άπαν τό των άμαρτιών είδος, των δια ψυχής και σώματος έπιτελουμένων· κεκτῆσθαι δέ έν αυτῇ πᾶσαν ιδέαν όνομαζομένης άρετῆς, έν έργοις τε και λόγοις και πνευματικοίς παντοίοις χαρίσμασιν» (*Κατηχήσεις*, 18, 23, PG 33, 1044), μιá επισήμανση πού βλέπουμε νά εφαρμόζεται στή διαπαιδαγώγηση και φροντίδα του λαού της.

4. Η Έκκλησία είναι άποστολική. Δηλαδή ανάγει τήν ύπαρξή της στους ίδιους τους μαθητές του Χριστού, πάνω στό κήρυγμα των όποιων θεμελιώθηκε. Αυτοί οι Απόστολοι μάς γνώρισαν τον Χριστό, αυτοί μάς συνήγαγαν εις έν, αυτοί μάς μαρτύρησαν τή ζώσα έμπειρία τους. Μέχρι σήμερα, σέ μιá αδιάκοπη διαδοχή, οι ποιμένες τής Έκκλησίας συνεχίζουν τό σωτηριώδες έργο των Αποστόλων. Ασφαλώς ή άποστολική διαδοχή άφορά κατά κύριο λόγο τήν αναγωγική διά των γενεών σύνδεση έκάστου επισκόπου μέ τον όμιλο των Δώδεκα μαθητών του Χριστού, κατά ευρύτερη όμως έννοια όλα τά μέλη του μυστηριακού σώματος του Χριστού, κληρος και λαός, ανάγουν τήν αυθεντικότητα τής πίστες και τής πράξης στή διδασκαλία των Αποστόλων,

ἂν δεχθοῦμε τὴν ἐπισήμανση τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ πιστοῦς, ὅτι ἀποτελοῦν «γένος ἐκλεκτόν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς» (βλ. *Α΄ Πέτρο* 2,9). Πάντως, τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων εἶναι αὐτὸ πού ἐγγυᾶται τὴν αὐθεντία καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, καὶ μάλιστα μὲ διπλὸ τρόπο: α) μὲ τὴν προεδρεία τῶν λειτουργικῶν συνάξεων, ἀμέσως ἢ ἐμέσως διὰ τοῦ πρεσβυτερίου τους ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας τους, καὶ β) μὲ τὴ συμμετοχὴ τους στὶς τοπικὲς ἢ οἰκουμενικὲς συνόδους τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν πρώτη περίπτωση κάθε ἐπίσκοπος εἶναι ὁ ἐψηφισμένος ποιμενάρχης συγκεκριμένης ἐπισκοπῆς στὴν ὁποία ἐκλέγεται (ἀπὸ σύνοδο ἐπισκόπων) καὶ χειροτονεῖται (ἀπὸ δύο, τοῦλάχιστον, ἐπισκόπους). Σημειῶνῶ ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐκλογή ἐκάστου ἐπισκόπου, καὶ κατὰ τὴ χειροτονία του, ὀνοματίζεται ἢ ἐπισκοπῆ πού ἀναλαμβάνει νὰ διαποιμάνει, ὥστε νὰ διασῶζεται ἡ σχέση του μὲ συγκεκριμένο λαὸ πιστῶν. Στὴ δευτέρα περίπτωση, συμμετέχει ἐνεργῶς σὲ συνόδους μὲ μία ψῆφο, ἀνεξαρτήτως τῆς θέσεως πού κατέχει στὴν ἱεραρχία (πατριάρχης, μητροπολίτης, ἐπίσκοπος ἢ χωρεπίσκοπος, ἀλλὰ ὄχι βοηθὸς ἐπίσκοπος) γιὰ θέματα πίστεως καὶ διαποιμάνσεως τοῦ σώματος τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας.

Ἡ ἀποστολικότητα τῶν ἐπισκόπων, δηλαδή ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ, πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀρχιερωσύνη τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν μεταβιβάζει στοὺς μαθητὲς του (βλ. *Ματθ* 10,40: «Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται, καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με [Πατέρα]»). Καί, βέβαια, δὲν πρόκειται γιὰ μεταβίβαση ἀξιωμάτων, ἀλλὰ γιὰ ἐνεργὸ συμμετοχὴ στό ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή στό ὅλο σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Ἄν μάλιστα δεχθοῦμε ὅτι, ἡ σύσταση τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο νὰ κάνουν οἱ μαθητὲς του αἰσθητὴ τὴν παρουσία του στὴ θεία Εὐχαριστία («τοῦτο ποιεῖται εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»), ἀποτελεῖ ἀκρογωνιαίον λίθον στό οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας, τότε ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἐγκτεται κυρίως στὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐπισκόπου «εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ» ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν. Ἔτσι καταλαβαίνουμε καὶ τὴ συμφωνία τοῦ λαοῦ κατὰ τὴ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου μὲ τὸ «ἄξιος», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐκκλησιολογικὴ πράξη.

Τελειώνοντας τὰ σχόλια γιὰ τὰ τέσσερα γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμολογία μας στό Σύμβολο τῆς Πίστεως, ἐπισημαίνω ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει αὐτόνομο περιεχόμενο ἢ αὐτόνομη ἀξία, ἀλλὰ καὶ τὰ τέσσερα «συντρέχουν» στὴν ἀνάδειξη τῆς Ἐκκλησίας ὡς χώρας τῶν ζώντων, ὡς «ἐδῶ καὶ τώρα, ἀλλὰ ὄχι ἀκόμη» Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Κυριακή ΙΑ΄ Λουκά

πρωτ. Βασιλείου Θερμού
Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοφυχιάτρου

Γνωστή ἢ σημερινή παραβολή, ἀδελφοί μου, γνωστή καί ἡ σημασία της. Ὁ οἰκοδεσπότης Θεός καλεῖ σέ δεῖπνο καί οἱ προσκεκλημένοι ἀρνοῦνται! Στό τέλος ζητᾶ ἀπό τούς ὑπηρέτες Του νά γεμίσουν τό σπίτι μέ ἀνάπηρους καί ζητιάνους πού θά βροῦν στούς δρόμους...

Ἡ παραβολή αὐτή ἐκφωνήθηκε ἀπό τόν Χριστό μας στή συνάφεια κάποιας διαμάχης μέ τούς Φαρισαίους, ὅπως φαίνεται ἀπό τά συμφραζόμενα πρῖν καί μετά. Ἀπό αὐτό λαμβάνει ἀφορμή ἡ Ἐκκλησία μας νά τοποθετήσῃ τήν παραβολή αὐτή μέσα στό διάστημα προετοιμασίας γιά τά Χριστούγεννα. Μᾶς θυμίζει ἔτσι πώς οἱ ἀρχικοί προσκεκλημένοι τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ (Ἰουδαῖοι) ἀρνήθηκαν, ἐνῶ τελικά ἔλαβαν μέρος στό δεῖπνο εἰδωλολάτρεις! Δηλαδή ἄνθρωποι τούς ὁποίους οἱ πιστοί Ἑβραῖοι θεωροῦσαν, ἐξ αἰτίας τῆς πλάνης τους, βδελύγματα, “κουρελιῆδες”, γιά πέταμα!

Ἀλλά ἐκτός ἀπό τό συλλογικό ἐπίπεδο ὑπάρχει καί τό προσωπικό. Στήν παραβολή αὐτή καθρεφτίζεται ὁ καθένας μας. Ἄραγε πώς ἀνταποκρινόμαστε στήν θεϊκή πρόσκληση;

Ἡ ἀμεσότητα τῆς ἄρνησης μᾶς προκαλεῖ κάποια ἀπέχθεια. Θά ἀπαντούσαμε ποτέ ἐμεῖς στόν Θεό εὐθέως «συγγνώμη ἀλλά δέν μπορῶ νά ἔλθω»; Δηλαδή,

«δέν μπορῶ νά κοινωνήσω», «ἀδυνατῶ νά διαβάσω τό Εὐαγγέλιο», «ἔχω σοβαρότερα πράγματα νά κάνω ἀπό τήν προσευχή» κ.ο.κ.; Κάπως δύσκολο. Γι' αὐτό χρειάζονται οἱ παραβολές, διότι δίνουν εἰκόνα καί μορφή σέ ὅ,τι ἐμεῖς προσπερνᾶμε χωρίς ἐπίγνωση. Στή συγκεκριμένη ἱστορία, ἀπό τίς ἰδέες μπορεῖς νά διαφύγεις, ἀπό τό βλέμμα παράκλησης καί ἀπορίας τοῦ προσκαλοῦντος ὅμως ὄχι...

Προσλαμβάνουμε καί βάζουμε μέσα μας (σάν τήν τροφή) τήν ἀλήθεια καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μέ ποικίλους τρόπους: προσευχή, μελέτη, λατρεία. Πότε ἀρνιόμαστε, λοιπόν, τήν πρόσκληση γιά τό Δεῖπνο τοῦ Θεοῦ, μέ ὅ,τι μπορεῖ νά σημαίνει αὐτό; Ἡ ἀπάντηση πού δίνουμε συνήθως εἶναι: ὅταν μᾶς κερδίζει ἡ ἀμέλεια, ὅταν νικᾷ ἡ ραθυμία. Σωστά, ὅμως χρειάζεται νά ἀναλογισθοῦμε καί κάτι ἀκόμη.

Σύμφωνα μέ τήν παραβολή, ὅσοι ἀρνήθηκαν νά πᾶνε στό Δεῖπνο δέν ἔπραξαν ἔτσι προκειμένου νά κάνουν ἁμαρτίες. Ἀντίθετα, σέ καλά πράγματα θά πήγαιναν: γάμος καί ἐργασία ἦταν οἱ δικαιολογίες τους. Τό πρόβλημα δέν ἦταν οἱ ἀπασχολήσεις τους καθ' ἑαυτές, ἀλλά τό ὅτι ἔδωσαν προτεραιότητα σέ αὐτές ἀντί γιά τό Δεῖπνο.

Συμπεραίνουμε, δηλαδή, ὅτι εὐκόλα μποροῦν ἀκόμη καί καλές δραστηριό-

τητες νά μᾶς χωρίσουν τελικά ἀπό τόν Θεό. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ καλή τους ιδιότητα αὐτή πού μᾶς ξεγελάει ὥστε νά ἀφήνουμε τελευταία τήν κοινωνία μέ τόν Κύριό μας μέσω τῶν πολλῶν μορφῶν τίς ὁποῖες λαμβάνει τό Δεῖπνο μαζί Του: προσευχή, μελέτη, λατρεία. Ἄ, νά μὴν ξεχάσουμε καί μιᾶ ἄλλη μορφή μέ τήν ὁποία συναντοῦμε τόν Θεό: τήν προσφορά ἀγάπης πρὸς τούς ἀδελφούς μας. Εἶναι τόσο εὐκολο νά τούς ξεχάσουμε γιά νά δώσουμε προτεραιότητα στήν οἰκογένειά μας καί στά ἐργασιακά μας...

Ἀπό τήν ἄλλη, σκέφτομαι πῶς ἡ ἄρνηση αὐτή γίνεται ἀκόμη πιό σοβαρή καί ἀνησυχητική ὅταν λάβουμε ὑπόψη πῶς ὁ οἰκοδεσπότης δέν κάλεσε τούς ἀνθρώπους αὐτούς γιά νά κουραστοῦν, π.χ. νά τόν βοηθήσουν νά σκάψει τό χωράφι του ἢ νά καθαρίσει τό σπίτι του. Τούς κάλεσε γιά κάτι εὐχάριστο: Δεῖπνο, καί μάλιστα δωρεάν! Πῶς γίνεται νά γυρίζουμε τήν πλάτη σέ ἕνα τέτοιο δῶρο;

Εἶναι πολύ ἀπλό: ὅταν λησμονήσουμε πῶς εἶναι δῶρο. Ὅταν χάσουμε τήν αἴσθηση τῆς Χάρης, τοῦ δωρεάν. Ὅταν, δηλαδή, ἀρχίσουμε νά βλέπουμε τήν προσευχή, τήν μελέτη, τήν Θεία Κοινωνία, ὡς καθήκοντα, ξεχνώντας ἔτσι ὅτι πρόκειται γιά τρυφή, γιά θεία ἀπόλαυση! Διότι ἕνα Δεῖπνο, καί μάλιστα μέ τόν καλύτερο συνδαιτυμόνα τοῦ κόσμου, μόνο χαρά προσφέρει.

Οἱ Χριστιανοί, ἀδελφοί μου, λησμονήσαμε τή χαρά κι ἔτσι ἀδιαφοροῦμε γιά Ἐκεῖνον πού ἔχει τή δύναμη νά μᾶς τή χαρίσει. Ἀντιλαμβανόμεστε ἔτσι ὅτι θά καταφέρουμε νά συμμετάσχουμε στό Δεῖπνο ἂν ξαναθυμηθοῦμε ποιός μᾶς καλεῖ καί γιά ποιό σκοπό μᾶς καλεῖ. Ἄν φρεσκάρουμε στή μνήμη μας τήν εἰκόνα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὡς εὐφρόσунου δεῖπνου. Τότε θά τιμήσουμε ὅπωςδῆποτε καί τά εὐχάριστα ἐτούτου ἐδῶ τοῦ κόσμου, ἀλλά μέ προτεραιότητα στά οὐράνια. Τότε εἶναι πού καί τά γήινα θά πάρουν ἄλλο ἄρωμα καί ἄλλη ποιότητα...

Ἐν τῷ μεταξύ ὑπάρχει καί ἄλλη ἐκδοχή τῆς παραβολῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία μιλά γιά Δεῖπνο Γάμου! Αὐτή μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Θεός ἔκανε Γάμο μέ τήν ἀνθρωπότητα καί ὁ καθένας μας συμμετέχει στό δεῖπνο ὡς σύζυγος τοῦ Νυμφίου! Μέ αὐτή τήν ἐκδοχή πληροφοροῦμαστε ἀκόμη πιό ἔντονα πόσο τραγικό θά εἶναι νά κινδυνεύουμε νά μείνουμε ἐκτός, ἂν βάλουμε ἀλλοῦ τίς προτεραιότητές μας. Στήν περίπτωση αὐτή οἱ μικροί ἢ μεγάλοι στόχοι μας ἐνδέχεται νά γίνουν αἰτία νά λείψουμε, ὄχι ἀπλῶς ἀπό τό πανηγύρι, ἀλλά ἀπό τόν ἴδιο μας τόν αἰώνιο πνευματικό Γάμο!

Τό νά μὴν πᾶς στόν Γάμο σου, καί μάλιστα μέ τόν καλύτερο Σύντροφο τοῦ κόσμου, εἶναι ἡ ἔσχατη τραγωδία τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση νά κατασκευάσει γιά τόν ἑαυτό του...

Κυριακή τῶν Ἁγίων Προπατόρων

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἔτοιμά ἐστι πάντα (Λουκ 14, 17)

«**Τ**ό τραπέζι εἶναι στρωμένο. Ὅλα εἶναι σερβιρισμένα. Τά πάντα εἶναι ἔτοιμα. Οἱ θέσεις σας σᾶς περιμένουν». Ἡ φωνή τοῦ ὑπηρέτη τοῦ Κυρίου δέν μπορούσε νά εἶναι πιό σαφής. Ἡ παραβολή τοῦ Κυρίου δηλαδή γιά τό μεγάλο Δεῖπνο δέν ἀφήνει κανένα περιθώριο ἀμφισβήτησης: εἶναι τέτοια ἡ ἐπιθυμία Κυρίου τοῦ Θεοῦ μας γιά νά ἔχει τόν ἄνθρωπο κοντά Του, εἶναι τόσο σφοδρός ὁ πόθος Του νά εἶναι μαζί μας, πού ἤδη μᾶς ἔχει θέσει στό τραπέζι τῆς Βασιλείας Του. Κι ἂν κατανοήσουμε τήν ἀλήθεια ὅτι τελικῶς Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος – ὁ ἐρχομός Του στόν κόσμο ἀποτελεῖ τήν εἴσοδο τῆς Βασιλείας Του–, τότε κατανοοῦμε ὅτι ἡ θέση στό τραπέζι Του εἶναι ἡ θέση μας μέσα στήν καρδιά Του, στό κέντρο τῆς ὑπαρξῆς Του – ὁ καθέννας μας εἶναι ὅ,τι ἀνώτερο καί ἱερότερο γιά τόν Θεό μας. Κι αὐτό γιατί; Διότι μᾶς δημιούργησε ἔτσι ὥστε νά Τόν «ἐπαναλαμβάνουμε» (ὁσιος Σωφρόνιος τοῦ Ἑσσεξ). «Κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» Του εἶναι κάθε ἄνθρωπος, πού θά πεῖ, στό πρόσωπο τοῦ καθενός ἀπό ἐμᾶς ὁ Δημιουργός μας «ἔβλεπε καί βλέπει» τόν ἑαυτό Του! Καί μπορεί βεβαίως νά ἀνταρτέψαμε καί νά χάσαμε

τήν ὑπερβολή τῆς προσφορᾶς τοῦ Πατέρα, γιάτί μᾶλλον δέν καταλάβαμε τό μεγαλεῖο μας, ὅμως Ἐκεῖνος «ἐκλινεν οὐρανοῦς καί κατέβη», ἔγινε ἕνας ἀπό ἐμᾶς, ἴδιος μ' ἐμᾶς, γιά νά μᾶς δώσει ἐκ νέου τήν εὐκαιρία νά ἀποκτήσουμε καί πάλι τό πεταμένο δῶρο: νά γίνουμε θεοί μέ τή χάρη Του. «Ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά γίνουμε ἐμεῖς θεοί».

Ἡ θέση μας ἔτοιμη καί μᾶς περιμένει. Ἀλλά ἐμεῖς δέν ἔχουμε... χρόνο. Κι ἔχουμε ἀπόλυτο «δίκιο»! «Ἄγρόν ἠγόρασα... Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε». Αὐξήσαμε τό βίος μας, τή γῆ καί τά ζωντανά μας, κάναμε δηλαδή ἐπενδύσεις – πῶς θά ζήσουμε καί θά κυριαρχήσουμε στόν κόσμο αὐτόν πού μᾶς ἔβαλε ὁ Δημιουργός μας; Ἐκεῖνος δέν εἶπε «καί κατακυριεύσατε τῆς γῆς;» Καί πιό πολύ: πῶς νά βροῦμε χρόνο ἀφοῦ παντρευτήκαμε; «Γυναῖκα ἔγρημα, καί διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν». Ὁ ἴδιος πάλι δέν εἶπε ὅτι «δέν εἶναι καλό νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνος;» Νά λοιπόν, παντρευτήκαμε. Κάναμε ὑπακοή στό θέλημά Του. Ὅποτε δέν γίνεται νά ἀφήσουμε μόνον/ἡ τόν/τή σύζυγο γιά κάτι ἄλλο. Δέν εἴμαστε ἀπολύτως δικαιολογημένοι; «Σέ παρακαλῶ, δικαιολόγησέ με». «Ἔχε με παρητημένον»!

Ὁ Κύριος ὅμως ἐξοργίστηκε ἀπὸ τὴ στάση μας. Μὰ γιατί; Διότι εἴμαστε τόσο τυφλοὶ πού δέν καταλαβαίνουμε ὅτι περιπέσαμε καὶ περιπίπτουμε σέ βλασφημία. Τί εἶναι ἡ βλασφημία; Δέν εἶναι ἡ ἀδυναμία ἱεράρχησης τῶν προτεραιοτήτων μας; Δέν εἶναι νά βάζουμε πρῶτο αὐτό πού ἔπρεπε νά ἀκολουθεῖ, καὶ δεύτερο αὐτό πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι πρῶτο; Ποιό εἶναι τὸ πρῶτο; Αὐτό πού γνωρίζουμε καὶ ἔχουμε ἀκούσει χιλιάδες φορές: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τῆς καρδιάς, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος»! Νά ἐπιδιώκουμε δηλαδή πρῶτα τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τὸν ἴδιο τον Θεοῦ δηλαδή, κι ὅλα τὰ ὑπόλοιπα θά τὰ βλέπουμε νά ἔρχονται σωρηδόν καὶ μέ εὐλογίες στή ζωὴ μας. «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Καὶ στήν πράξη τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει νά θέτουμε σέ προτεραιότητα τῆς ζωῆς μας τὸ ἅγιο θέλημα τοῦ Θεοῦ, τίς ἅγιες ἐντολές τοῦ Κυρίου, δηλαδή τελικῶς τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπό μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ κανονικὴ ἐργασία μας πού μᾶς κινητοποιεῖ καὶ μᾶς κάνει νά βροῦμε τὴ θέση μας στό τραπέζι τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νά βροῦμε

δηλαδή τὸ κέντρο τῆς ὑπαρξῆς μας μέσα στό κέντρο τῆς καρδιάς τοῦ Θεοῦ μας.

Ἡ κατανόηση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς ἐννοεῖται πὼς φωτίζει τὴν κανονικὴ αὐτὴ ἐργασία μας –«ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσιν τὴν ἀπολλυμένην ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον» εἶπε ὁ Κύριος– ἀλλὰ μέ προοπτικὴ καθημερινότητας. Τί θέλουμε νά ποῦμε; Ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἄρνηση τῆς πρόσκλησης τοῦ Θεοῦ μας νά μένουμε μέσα σ’ Ἐκεῖνον καὶ Ἐκεῖνος μέσα σ’ ἐμᾶς –τὸ βάθος ἐρμηνείας τῆς παραβολῆς τοῦ μεγάλου Δεῖπνου– δέν εἶναι θέμα μίας φορᾶς. Ἡ κάθε ὥρα καὶ ἡ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ ὥρα πρόσκλησης τοῦ Θεοῦ μας γιὰ νά εἴμαστε μαζί Του: ἔχουμε ἀνοιχτὴ πρόσκληση. Πού θά πεῖ: ἀδιάκοπα βρισκόμαστε στό κρίσιμο σημεῖο ἐπιλογῆς νά εἴμαστε πιστοὶ ἢ ἄπιστοι. Ὅσο ἔχουμε χρόνο, δηλαδή ὅσο διαρκεῖ ἡ ἐδῶ ζωὴ μας.

Ἡ συγκεκριμένη παραβολὴ τοῦ Κυρίου πράγματι δέν μᾶς ἀφήνει σέ ἡσυχία. Καὶ ἡ ἀπάντηση πού Τοῦ δίνουμε κάθε φορὰ κρίνει τὴν ὅποια θεωρούμενη χριστιανικότητά μας. Χριστιανός πάντως τοῦ πότε ναὶ καὶ πότε ὄχι, δέν ὑπάρχει. Γιατί «ὁ μὴ ὦν μετ’ ἐμοῦ κατ’ ἐμοῦ ἐστι καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ’ ἐμοῦ σκοροπίζει».

Κάλαντα στό χωριό
Ανατολή Ἱεράπετρας,
δεκ. 1960
(φωτ. Μ. Ἀγγελάκης,
πηγή: hartismag.gr)

Μοναχισμός και δογματικές ἔριδες τόν 5^ο αἰώνα

Δημητρίου Ν. Μόσχου

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Στήν ἐκκλησιαστική ἱστορία συνήθως κυριαρχεῖ τό στερεότυπο τοῦ μοναχοῦ πού εἶναι ἀπλοϊκός ἢ καί ἀμόρφωτος, ὅποτε ἡ ἀπέχει τελείως ἀπό τίς δογματικές ἔριδες, ἢ παίρνει θέση σάν φανατισμένος ὀπαδός πού τον χρησιμοποιοῦν γιά ἐκκλησιαστικοπολιτικούς λόγους. Στήν πραγματικότητα, ὅμως, ὁ μοναχισμός εἶναι κάτι πολύ πῖό σύνθετο: ἐλκύει ἄτομα ἀπό κάθε μορφωτικό ἐπίπεδο καί κοινωνικό στῶμα ἐνῶ ἡ προσευχή, ἡ ἐγκράτεια, καί ἡ ταπείνωση συνάπτουν τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἐμπειρία τῆς χάριτος καί τόν καλλιεργοῦν μέ διάφορους τρόπους. Ἔτσι, ἡ σύγχρονη ἔρευνα δίνει ἔμφαση στά μοναστικά κείμενα τῆς πρώτης γενεᾶς, τά ὁποῖα φαίνεται ὅτι καί στό ὕφος καί στό περιεχόμενο μαρτυροῦν ἐπιδράσεις ἀπό διάφορα εἶδη ἑλληνικῆς γραμματείας, ὅπως τά ἀποφθέγματα, τό ἑλληνιστικό μυθιστόρημα καί τήν ἐπιστολογραφία, διαλεγόμενα ἔτσι μέ τό ἑλληνικό πνεῦμα καί εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ ἀπλοϊκά.

Ἀπό τήν ἄλλη οἱ δογματικές ἔριδες εἶναι ἀγωνιώδεις προσπάθειες νά ξεκαθαρισθεῖ ἡ συνέχεια καί ἡ πληρότητα/καθολικότητα τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτομένου Θεοῦ πού ἰσοδυναμεῖ μέ τή δυνατότητα σωτηρίας. Ὅμως, αὐτός ὁ ἀγώνας μέσα ἀπό τή γνώση καί τόν θεολογικό στοχασμό δέν μπορεί (τουλάχιστον εὐκόλα) νά ξεχωρίσει ἀπό

τόν ἐκκλησιαστικό ἀγώνα τῆς σύγκρουσης ἢ καί τῆς συνεννόησης ἐκκλησιαστικῶν ἢ πολιτικῶν ὁμάδων (π.χ. γύρω ἀπό τό Παλάτι τῆς χριστιανικῆς πιά αὐτοκρατορίας) – ἀγώνας πού μοιραῖα ἐμπεριέχει καί φιλοδοξίες, ἐμπάθεια καί πολλά ἄλλα ἀνθρώπινα. Ἄν στίς μεγάλες τριαδολογικές ἔριδες πού ξέσπασαν τόν 4^ο αἰ. πρωταγωνιστές ἦταν κυρίως οἱ ἐπίσκοποι διάφορων πόλεων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπό τά τέλη τοῦ αἰῶνα καί κυρίως τόν 5^ο στίς ἔριδες γύρω ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στίς λεγόμενες Χριστολογικές, ἡ εἰκόνα εἶναι πολύ πῖό σύνθετη. Μεγάλες παρατάξεις ἐπισκόπων, ὁμάδων πιστῶν, μοναχῶν καί λαϊκῶν γύρω ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια, ἢ μεγάλες μορφές τῆς λεγόμενης Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς (Θεοδώρητος Κύρου καί ἄλλοι), παλατιανοί καί μοναστικοί κύκλοι τῆς πρωτεύουσας κ.λπ., ἔκαναν τά πράγματα πολύ πῖό περίπλοκα. Μέσα σ' αὐτό τό τοπίο ὁ μοναχισμός ἀπό τή δυναμική, χαρισματική καί ἀνατρεπτική γιά τήν κατεστημένη κοινωνία πρωτοπορία κυρίως στήν Αἴγυπτο καί κατόπιν στή Συρία καί τήν Παλαιστίνη, ἔγινε πολύ γρήγορα ἕνα πολυάνθρωπο ρεῦμα πού προσπαθοῦσε νά μιμηθεῖ τή ζωή τοῦ Κυρίου καί μεγάλων βιβλικῶν μορφῶν στήν ἔρημο σέ ὁμάδες μικρές καί μεγάλες (κοινόβια καί λαῦρες). Σέ πολλές περιπτώσεις καταγράφεται ἡ θορυ-

βώδης έως και βίαη ανάμιξη αὐτῶν τῶν μοναχῶν τοῦ 5^{ου} αἰ. στίς Χριστολογικές ἔριδες, ὅπως στήν «Ληστρική» Σύνοδο τῆς Ἐφέσου τό 449, ἤ στήν Παλαιστίνη μετά τήν Δ' Οἰκουμενική Σύνοδο, ὅπου ὁ μοναχός Θεοδόσιος ξεσήκωσε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἰουδαϊκῆς ἐρήμου (ἀλλά ὄχι τόν ἅγιο Εὐθύμιο!) ἐναντίον τῶν ἀποφάσεών της. Ἔτσι, δημιουργήθηκε τό στερεότυπο «φανατισμένοι, ἀμόρφωτοι μοναχοί», ἐναντίον «μορφωμένων θεολόγων». Ὅμως, ἡ ἱστορία γίνεται χρήσιμη ὅταν ὑπερβαίνουμε τά στερεότυπα.

Στήν Παλαιστίνη σταδιακά ἐπεκράτησε τό δόγμα τῆς Χαλκηδόνος, ἀλλά οἱ διαμάχες δέν σταμάτησαν. Ἀντίθετα, ἐντάθηκαν μετά τό 482 καί τό λεγόμενο «Ἐνωτικό» Διάταγμα τοῦ Ζήνωνος. Εἰδικά στή Γάζα ὑπῆρχε ἕνας γνωστός ἀντιχαλκηδόνειος/μιαφυσιτικός πυρήνας ἀπό τόν Πέτρο Ἰβήρα. Ἐκεῖ στό Beit Daltha ἔζησε ἕως τήν κοίμησή του τό 489 ὁ Ἀββάς Ἡσαΐας τῆς Σκήτης. Ἦταν σέ ἐπικοινωνία μέ τό μεγάλο μοναστικό σύμπλεγμα «Ἐνωτον» πού βρισκόταν 9 μίλια δυτικά τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τόσο τό μοναστήρι ὅσο καί ὁ Ἡσαΐας δέν κοινωνοῦσαν μέ τή Χαλκηδόνια. Ὅμως μιά ἱστορία γιά δύο Χαλκηδόνειους μοναχοὺς πού τόν ρώτησαν γιά τή Σύνοδο καί τούς ἀπάντησε «καλά εἶστε ἐκεῖ πού εἶστε!» (*Patrologia Orientalis* 8, 164), δείχνει ὅτι ἀνῆκε στους μοναχοὺς πού νοιάζονταν γιά τή συνοχή τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινότητας. Σ' ὅλη τήν περιοχή πολλοί Χριστιανοί ἀναζητοῦσαν πνευματική βοήθεια σέ μιά Ἐκκλησία διεσπασμένη ἀπό ἕνα θεολογικό πρόβλημα πού δέν καταλάβαιναν. Ἀργότερα, στή Γάζα, στή μονή Σερίδου ἐγκαταστάθηκαν ὁ Ἀβ-

βάς Βαρσανούφιος καί ὁ Ἀββάς Ἰωάννης. Ἐγκλειστοί, ἐπικοινωνοῦσαν ἕως τό 543 μέ τόν ἔξω κόσμο μέ γραπτές ἀπαντήσεις σέ ἐρωτήματα. Αὐτές οἱ σοφές καί διακριτικές ἀπαντήσεις σώζονται, καθῶς συλλέχθηκαν ἀπό τόν Ἀββά Δωρόθεο Γάζης. Γύρω στό 500 κάποιος ἔγραψε ἀπελπισμένος γιά τό θέμα τοῦ σχίσματος Χαλκηδονείων/Ἀντιχαλκηδονείων καί ὁ Βαρσανούφιος τοῦ ἀπάντησε ὅτι ἀφοῦ τά ζητήματα εἶναι πάνω ἀπό τίς δυνάμεις του, νά ἐμμείνει στό Σύμβολο τῆς Πίστεως Νικαίας (-Κωνσταντινουπόλεως) πού περιέχει ὅλα ὅσα τοῦ χρειάζονται. Ἄν τό κάνει αὐτό, θά ἀπολογηθεῖ ὁ ἴδιος (ὁ Βαρσανούφιος) ὑπέρ του στή Μέλλουσα Κρίση (Ἐπιστολές 57, 59). Τέτοιες περιπτώσεις ἦταν πολλές. Ὁ Ἀββάς Δωρόθεος ἀπό τήν πλευρά του συνέχισε νά δίνει συμβουλές σέ μικρά πνευματικά πονήματα καί ἐπιστολές. Παράλληλα, περισυνέλεξε καί ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖ συστηματικά (καί στίς ἀπαντήσεις του) διηγήσεις πιθανόν προερχόμενες ἀπό τόν Ἀββά Ποιμένα τῆς αἰγυπτιακῆς Σκήτης, ἐμπλουτίζοντάς τες. Ἡ συλλογή αὐτή θά σημαδέψει τήν πνευματική ἐξέλιξη ὅλου τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, μέ τίς σύντομες, ψυχωφελείς καί ἀνθρώπινες διηγήσεις της γιά τούς γέροντες τῆς αἰγυπτιακῆς ἐρήμου. Δέν περιέχει παρά μόνο ἐλάχιστες νύξεις γιά ἐκκλησιαστικές διαμάχες καί συγκρούσεις μέ τούς ἐθνικούς. Τό κείμενο αὐτό ἀπετέλεσε τόν πυρήνα τοῦ λεγόμενου Γερωντικοῦ πού θά ἐμπλουτισθεῖ ἀπό πολλές ἀνώνυμες συμβολές, δείχνοντας ὅτι, χωρίς νά ὑποβαθμίζει τή δογματική ἀλήθεια, στόχος τοῦ πνευματικοῦ εἶναι νά χτίζει καί ὄχι νά γκρεμίζει τόν σύνδεσμο τῆς ἀγάπης.

Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο
καί τήν Κανονική Οικονομία (ΚΗ')
Ἡ ὄντολογική ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων
(Προεπισκόπηση μιᾶς κανονικῆς πραγματικότητας
σέ νομικιστική ὁμηρία)

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Γρηγορίου
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

7. Ἡ Ἐλευθερία τῶν Ἱερῶν Κανόνων (α)

*Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε,
καί μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε.
(Γαλ 5:1)*

*Ἡ ἀλήθεια καί ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπαιτητικές ἐρωμένες,
γι' αὐτό καί ἔχουν λίγους ἐραστές.
(Ἄλμπέρ Καμύ)*

Ἡ Ἐκκλησία σήμερα εἰσπράττει ἔξω-
θεν ἀλλά καί ἐξίσου ἔσωθεν μία
ἐκδηλη ἔνσταση γιά τήν κανονοθέσπισή
της καί τήν ἐξακολουθητική υἱοθέτηση
Κανόνων, ἀφήνοντας νά ὑπονοηθεῖ ὅτι μέ
τό γεγονός αὐτό καταργεῖται ἡ ἐλευθερία
τοῦ ἀνθρώπου! Ἡ ἔνσταση αὐτή ἔχει τό
ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον της, ἀκριβῶς διότι
ὀφείλεται σέ μία διολισθητική σύγχυση
καί σέ ἕναν ἐρμηνευτικό ἑτεροκεντρισμό.

Πράγματι, κανόνες καί ἐλευθερία φα-
ντάζουν ὡς δύο δεδομένες πραγματικό-
τητες ἀντιφατικές καί ἀσύμβατες μετα-
ξύ τους. Εἶναι ὄντως ἀλήθεια ὅτι πολλοί
ἀντιμετωπίζουν τούς Ἱερούς Κανόνες τῆς
Ἐκκλησίας ὡς δέσμευση καί καθόλου
ὡς γεγονός παύλειας (ἀπο)λυτρωτικῆς

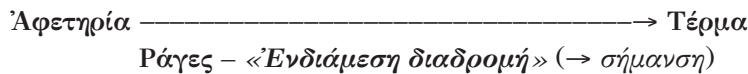
ἐλευθερίας (Ρωμ 3, 24 καί 8, 23· Α' Κορ
1, 30· Ἐφεσ 1, 7 καί 14· 4, 30· Ἐβρ 9,
15 καί 11, 35. Πβ. Λκ 21, 28). Πρόκειται
γιά μία ἰδιοειδῆ ἐλευθερία, μέ ἰδιώματα
ἐλευθερίας, πού διαθέτει καί ἡ ἀμαξο-
στοιχία, γιά νά τρέχει ἐλεύθερη πάνω σέ
προκαθορισμένες ράγες (= ἐγκατάλει-
ψη στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί ἐμπιστοσύνη
στήν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας). Γιά νά
διατηρηθεῖ τό ἐνδεικτικό παράδειγμα,
ἐάν ὄντως τό ἀκοινωνιακό κτιστό τοῦ
νῦν αἰῶνα μπορεῖ νά ἀποδώσει ἐσχα-
τολογικές καταστάσεις, ἡ ἀμαξοστοιχία
τοῦ παραδείγματος φθάνει στόν προ-
καθορισμένο προορισμό της μόνον ὅταν
παραμένει καί πορεύεται πάνω στίς ρά-
γες· ἀλλιῶς, ἐκτροχιάζεται καί συντρίβε-

ται. Ἡ ἑλληνοποιημένη λέξις *ράγα* < γαλ. *rail* < ἀρχ. γαλ. *raille*, παράλληλος τύπος *reille* < λατ. *regula* = κανόνας, συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἔννοια τοῦ κανόνα ὡς ἐννοιολογική προοπτική βάρους πορείας.

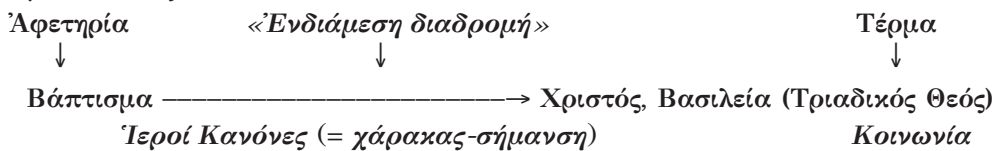
Ἀναλυτικώτερα, τό τραῖνο διαθέτει τό ἐξῆς συνολικό ἰδίωμα ὡς προϋπόθεση πλήρους λειτουργίας του: ἔχει ἀφετηρία (σταθμός ἐκκίνησης), ἔχει προκαθορισμένο καί γνωστό ἐκ τῶν προτέρων *τέρμα* (σταθμός προορισμοῦ-τέρμα), καί οἱ *ράγες* συνιστοῦν τήν «ἐνδιάμεση διαδρομή» μέ τίς ἀντίστοιχες *σημάνσεις*, πάνω στίς ὁποῖες *ράγες* καί μέ τίς ὁποῖες *σημάνσεις* (ὡς «ἕνα ὄλον») καλεῖται νά παραμείνει ἀπαρέγκλιτα, ἀκριβῶς γιατί οἱ ...*ράγες* καί μόνον αὐτές θά ὀδηγήσουν τήν ἀμαξοστοιχία στό *τέρμα*... Τοιοῦτοτρόπως, καί οἱ Ἱεροί Κανόνες ἔχουν ἀφετηρία (Βάπτισμα), ἔχουν προκαθορισμέ-

νο καί γνωστό ἐκ τῶν προτέρων *τέρμα* (Πρόσωπο-Χριστός, Βασιλεία-Τριαδικός Θεός), καί ἡ πορεία τῶν πιστῶν, ἡ πορεία μας, συνιστᾷ τήν «ἐνδιάμεση διαδρομή» μέ τίς ἀντίστοιχες *σημάνσεις* καί τοῦς ἀντίστοιχους *ὁδοδείκτες*, αὐτούς καθ' ἑαυτούς τοῦς Ἱεροῦς Κανόνες, πάνω στοῦς ὁποῖους καί μέ τοῦς ὁποῖους ἐκπέμπεται *κάλεσμα ἀπαρέγκλιτης πορείας*, καί οἱ ὁποῖοι (καθ)οδηγοῦν *τροχιοδεικτικά*, *προσωπικά* (*προσωπική ποιμαντική*) καί *συλλογικά-συνοδικά* (ὅπως ἡ συστοιχία τῶν βαγονιῶν στήν ἀμαξοστοιχία, ὡς «ἕνα ὄλον»), τόν ἄνθρωπο καί τό Ἐκκλησιακό πλήρωμα, πρὸς τό *Τέρμα*, τά Ἔσχατα καί τήν Βασιλεία. Ἴσως τό ἐνδεικτικό αὐτό παράδειγμα ἀπό τό ἱστορικό ἀκοινωνιακό κτιστό νά παραμένει ἱκανό νά ἀποδώσει αὐτό πού ὄντολογικά συμβαίνει μέ τοῦς Ἱεροῦς Κανόνες.

Ἀμαξοστοιχία

Ἱεροί Κανόνες

Στήν Βασιλεία δέν ὑπάρχουν «*ράγες*» καί «*κανόνες*». Ὅλα αὐτά λειτούργησαν καί λειτουργοῦν ἀκόμη καί παραμένουν ἐνεργά στήν Ἱστορία, ὅσον «δέν παρέρχεται τό σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου». Γι' αὐτό καί ἡ ἀποστολή τους εἶναι συγκριμένη καί ἀποκλειστική· λειτουργοῦν ὡς *ὁδοδείκτες* στήν ἐποχή τῆς Ἱστορίας

«τοῦ νῦν αἰῶνα», στήν κατάσταση τοῦ ἀκοινωνιακοῦ κτιστοῦ, ὅπου βρισκόμαστε τώρα. Μέ τήν ἔννοια αὐτή, οἱ Ἱεροί Κανόνες δέν ὑπάρχουν ὡς φραγμός, γιά νά ἐμποδίσουν κάποιον νά κάνει κάτι ἢ νά τόν ἀποτρέψουν νά πάει κάπου, ὅπως οἱ νόμοι τῆς Πολιτείας, ἀλλά γιά νά τόν μεταφέρουν *προσανατολιστικά* σέ δε-

δομένο γεγονός, για να τον οδηγήσουν *ἀγαπητικά* σέ Πρόσωπο, σέ ἐσχατολογική κοινωνία προσώπων, σέ ἀρχή χωρίς τέλος..., για «τούς αἰῶνες τῶν αἰῶνων», τό ἀτελεύτητο «νῦν καί αἰεί»...

Ὡστόσο, ὁ ἀντίλογος ἐμμένει κάποιες φορές ἀκόμη, στό κατά πόσο κανόνες ὡς *ράγες* καί *ἐλευθερία* παραμένουν δύο συμβατές πραγματικότητες. Καί ὅμως, θά μπορούσαν νά μὴν εἶναι για ὅσα «τραίνα» μποροῦν νά πορευθοῦν ἢ νά πετάξουν χωρίς *ράγες*!... Πράγματι, για νά ἀναδειχθεῖ ἡ πληρότητα τῆς ἐλευθερίας, στήν Ἐκκλησία συμβαίνει καί τό ἐξῆς παράδοξο. Ἀκριβῶς γιατί ἡ Ἐκκλησία προβλέπει καί δέχεται καί τό *χαρισματικό* ἐκεῖνο γεγονός ὅτι ...«οἱ Κανόνες *ὑπάρχουν* γι' αὐτούς πού δέν μποροῦν νά τούς ...*καταργήσουν*»!... Οἱ Κανόνες «*καταργοῦνται*», ὅταν ἐκπληρώνεται ὁ λόγος ὑπαρξῆς τους. Ἦς δοθεῖ ἐδῶ, χάριν εὐκολίας κατανόησης τοῦ ζητήματος, ἓνα ἄλλο παραστατικό παράδειγμα τῆς ἐποχῆς μας. Στόν Κώδικα (πάλι *κανόνας*!) Ὀδικῆς Κυκλοφορίας ὑπάρχει ἡ γνωστή ἐρυθρόχροη *ἀπαγορευτική* σημαση τῶν μονοδρόμων, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, ὅποιος κινήθῃ μέ ὄχημα στήν ἀντίθετη φορά ἀπό τήν ἐπιτρεπόμενη, θά συγκρουστεῖ καταστροφικά μέ τό ἐρχόμενο νόμιμα κινούμενο ὄχημα, θά πληγῆ σωματικά καί θά τιμωρηθεῖ μέ ἀνάλογη θεσμοθετημένη πολιτειακά ποινή.

Ἵπάρχει, ὥστόσο, καί μία ἄλλη περίπτωση, ἐξ ἴσου δυνατή μέ αὐτήν καί ἴσως περισσότερο δυνατή ἀπό τήν πρώτη. Αὐτός πού κινεῖται μέ ἐλικόπτερο, πού κινεῖται δηλ. *ἐξω-πλαισιακά* καί *χαρισματικά*, ἀλλά *κανονικά* σέ σχέση μέ τό ἐδα-

φιαῖο ὄχημα πού ὑπόκειται στίς προβλεπόμενες προδιαγραφές τοῦ πολιτειακοῦ νόμου, *ὑπερίπταται* καί ἔχει τήν δυνατότητα νά πορευεῖται ἀκόμη καί ἀντίθετα μέ τήν φορά τοῦ μονόδρομου, *καταργώντας* τήν *ἀναγκαιότητα* τῶν *προκαθορισμένων κανόνων* τῆς *ἐνδιάμεσης διαδρομῆς* πού *καλεῖται*, ὅπως ὅλοι, νά *διανύσει*, ἀκριβῶς διότι ἔχει γνώση καί ἐπίγνωση τῆς πορείας αὐτῆς καί κυρίως γιατί ἐράται τό *τέρμα* τῆς *ἐνδιάμεσης διαδρομῆς*, πού εἶναι ὁ Χριστός καί ἡ Βασιλεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ...«*κατάρρησης τῶν Κανόνων*» καί τέτοιας «*ἐξω-πλαισιακῆς* καί *χαρισματικῆς* πορείας» συνιστᾷ ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία, ἡ ὁποία, ἀπό ἔρωτα για τό ἐρώμενο Πρόσωπο-Χριστό καί ἀποπειρώμενη νά «ἐπιτύχει τόν Θεό», κινήθηκε στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησιακῆς ζωῆς μέ ...*ἐλικόπτερο* στήν ἔρημο τῆς Αἰγύπτου, ...«*καταργώντας χαρισματικά* τούς Κανόνες». Καί ἐδῶ ἐδράζεται καί συνταιριάζει ὁ πυρήνας τοῦ ὁραματισμοῦ τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἀκριβῶς διότι ἡ ἀγάπη της, μιᾷ ἡπειρος ἀγάπης για τόν Ἀγαπώμενο, τῆς ἔδωσε τήν δυνατότητα νά «*ἀφήσει*» τήν συμβατική «*ἀμαξοστοιχία*» τῶν μελῶν τῆς Ἱερωσίας καί τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, καί νά υἱοθετήσῃ τό ...*ἐλικόπτερο* τῆς «*χαρισματικῆς ἐκκλησιακῆς ζωῆς*», πορευόμενη στήν ἔρημο χωρίς *ράγες* καί *κανόνες*, καί *ὑπεριπτάμενη* πάνω ἀπό τά *ἐμποδίζοντα* τήν «*ἐσχατολογική ὁρατότητα*» *ἐπίγεια* ...*βουνά* τῆς *ἀκοινωνιακῆς ζωῆς*, φθάνοντας στό *Τέρμα*, στήν κοινωνία μέ τόν Χριστό καί τήν ἀγιότητα (Βασιλεία) δι' «*ἄλλης ὁδοῦ*», αὐτήν τῆς ...*τολμηρῆς* «*κατάρρησης τῶν Κανόνων*»!

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (VII)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

*Ρωμαιοκαθολική κριτική
στήν πρόσληψη τῆς θεωρίας
τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητας*

Στήν περίοδο πού ἀκολούθησε τήν Β΄ Βατικανή Σύνοδο, καί κυρίως μετά τό 1980, ἡ θεματική τῆς «πρόσληψης» (reception) ἀρχίζει νά ἐδραιώνεται στή ρωμαιοκαθολική θεολογία, ἀντικαθιστώντας τήν ἰδέα τῆς «ἐφαρμογῆς» τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου¹. Ἡ χρήση τῆς ἔννοιας τῆς πρόσληψης θεωρήθηκε σωστά ὡς πλησίασμα στήν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ, καθώς δίνεται βαρύτητα στήν ἀποδοχή καί υἰοθέτηση τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων ἀπό τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, τό σύνολο δηλαδή τῶν μελῶν της. Στίς γραμμές πού ἀκολουθοῦν θά δοῦμε πῶς διακεκριμένοι ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι ἀξιολόγησαν τήν διαδικασία πρόσληψης τῆς θεωρίας τῆς συλλογικότητας τῶν ἐπισκόπων.

Ἀμέσως μετά τήν Β΄ Βατικανή, ὁ μεγάλος θεολόγος της Yves Congar ἔγραψε ὅτι στό θέμα πρωτεῖο καί ἐπίσκοποι ἡ Σύνοδος αὐτή ἀνοίξε ἕνα κεφάλαιο πού δέν ἔχει ἀκόμα γραφεῖ². Κάνοντας μία κριτική 50 χρόνια μετά, ὁ καθηγητής Β. Sesbouïé τονίζει ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Συνόδου γιά τήν «ἐπισκοπική συλλογικότητα» εἶναι ἡ ἀχίλλειος πτέρνα τῆς πρό-

σληψης τῆς Β΄ Βατικανῆς³: παραμένει μέν ἕνα θεωρητικό κεκτημένο πού ὅμως δέν ἔχει γίνει πράξη. Ἡ μεταστροφή τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στήν συλλογικότητα καί συνοδικότητα, ὑποστηρίζει ὁ ἴδιος, ἔγινε μόνο θεωρητικά (καί αὐτό μετά ἀπό πολλούς ἀγῶνες κατά τή διάρκεια τῆς Συνόδου), ἀφοῦ ἡ συγκεντρωτική καί μοναρχική διακυβέρνηση, μέσω τῆς ρωμαϊκῆς κουρίας, τήν κρατᾶ σέ πλήρη ἐποπτεία⁴. Ὡστόσο, ὅπως τονίζει ὁ H. J. Pottmeyer, ἡ θέληση τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τῆς Συνόδου ἦταν ἀκριβῶς ἡ μείωση τοῦ συγκεντρωτισμοῦ τῆς Ρώμης, κάτι τό ὁποῖο δέν ἔγινε τελικά⁵.

Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Sesbouïé (πολύ ὀρθά κατά τή γνώμη μας) τό πρόβλημα εἶναι ὅτι δέν μπορούμε νά δοῦμε πῶς μπορεῖ ἡ συλλογικότητα νά γίνει πραγματικότητα ἐκτός ἀπό μία γενική Σύνοδο (ἀφοῦ ἡ διδασκαλία ἐπιτάσσει τή συμμετοχή ὅλου τοῦ συλλόγου, δηλαδή τοῦ συνόλου τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων)⁶. Πολλοί δυτικοί θεολόγοι, μεταξὺ τους καί ὁ καρδινάλιος W. Kasper⁷, ἐκτιμοῦν ὅτι, στήν μετασυνοδική περίοδο, θεσμικές δυσλειτουργίες δέν ἐνθάρρυναν τήν συλλογικότητα, καί δέν ἀξιοποιήθηκαν οἱ δυνατότητες πού ὑπῆρχαν. Συγκεκριμένα, οἱ δύο θεσμοί (τοῦς

οποίους αναφέραμε στά προηγούμενα άρθρα II και VI) πού θά μπορούσαν νά γίνουν πεδίο εφαρμογής και πρόσληψης τής συλλογικότητας είναι οί επισκοπικές συνελεύσεις πού λειτουργοῦν σέ ἐθνικό επίπεδο κυρίως και ἡ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων πού συγκαλεῖται τακτικά ἢ ἔκτακτα στήν Ρώμη⁸.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν πρῶτο, ὁ Sesboué παρατηρεῖ ὅτι οί ἐπισκοπικές συνελεύσεις εἶναι περιορισμένες ἀπό τήν γραφειοκρατία τοῦ Βατικανοῦ και ἔχουν ὡς τροχοπέδη τήν ἐξουσία τοῦ κάθε ἐπισκόπου στήν ἐπισκοπή του. Θεωροῦνται ὅτι δέν ἔχουν θεολογική βάση και ὅτι δέν ἐκφράζουν τήν συλλογικότητα, ἀφοῦ μία συνέλευση συγκεντρώνει μέρος και ὄχι τό σύνολο τῶν ἐπισκόπων⁹. Ἔτσι φανερώνουν μόνον ἕνα συλλογικό πνεῦμα (*affectus collegialis*). Τό διάταγμα *Apostolos suos* τοῦ πάπα Ἰωάννη-Παύλου τοῦ Β' (1998), ὅπως και τά παπικά κείμενα *Ad tuendam fidem* (1998) *Pastores Gregis* (2003), ἔθεσαν σημαντικούς περιορισμούς στήν διδασκτική αὐθεντία (παρά τόν κανόνα 753 τοῦ ρωμαϊκοῦ Κώδικα Κανονικοῦ δικαίου τοῦ 1983) και τίς ἐξουσίες τῶν ἐπισκοπικῶν συνελεύσεων. Εἶναι παράδοξο, σχολιάζει ειρωνικά ὁ Sesboué, ὅτι ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος ἔχει μόνος του διδασκτική αὐθεντία, τήν χάνει ὅταν συναντιέται μέ ἄλλους ἐπισκόπους στό ὄνομα τής συλλογικότητας (και τήν ξαναβρίσκει, θα λέγαμε ἐμεῖς, μόνο σέ μία Οἰκουμενική Σύνοδο!). Ἡ ἤδη περιορισμένη εὐχέρεια τῶν ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων, σημειώνει ὁ H. Legrand, συρρικνώνεται περαιτέρω ἀπό τά παραπάνω

κείμενα και ἡ Ἁγία Ἐδρα εἶναι αὐτή πού συστήνει, ἐλέγχει και καθορίζει τίς ἐξουσίες τους. Ὁ ἴδιος θεολόγος διαβλέπει μία ὑποβάθμιση τής σύνδεσης ἀνάμεσα στους ἐπισκόπους και τήν κοινωνία τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, διότι (σύμφωνα μέ τό *Apostolos suos* no 63) τό θεολογικό θεμέλιο τῶν ἐπισκοπικῶν συνελεύσεων θεωρεῖται ἡ συλλογική διάσταση τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος και ἐμμέσως ἡ κοινωνία τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ τελευταία περίοδος τής παποσύνης τοῦ Ἰωάννου Παύλου τοῦ Β' χαρακτηρίζεται, κατά τόν Legrand, ἀπό ἀποδυναμωση τής συνοδικότητας¹⁰.

Ἡ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων παρουσίασε, ἐπίσης, μία φθίνουσα πορεία κατά τήν ἴδια περίοδο, ἐξαιτίας τής διαχειριστής της ἀπό τήν κουρία. Ἐνα παράδειγμα εἶναι ἡ ἔκδοση τῶν συνοδικῶν Κειμένων ἢ ἀποφάσεων: ἄν και ἀρχικά ἡ ἔκδοσή τους γινόταν ἀπό τήν ἴδια τήν Σύνοδο, ἀργότερα (γιά λόγους πρακτικούς!) ἀποφασίσθηκε τά ἀποτελέσματα νά ὑποβάλλονται στόν πάπα και ἐκεῖνος στήν συνέχεια νά δημοσιεύει μία σχετική μετασυνοδική παπική Προτροπή. Ὁ Sesboué σχολιάζει ὅτι ἔχουμε μία ἀντιστροφή τοῦ σκοποῦ, ἀφοῦ, ἐνῶ ὁ πάπας καλεῖται νά ἀκούσει τούς ἐπισκόπους, συμβαίνει τό ἀντίστροφο, τούς ἀπευθύνεται ἐκεῖνος μέσῳ τοῦ μετασυνοδικοῦ Κειμένου. Αποφεύγονται δύσκολα θέματα και ἡ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων δέν εἶναι παρά μία συνάντηση διαρκοῦς ἐπιμόρφωσης τῶν ἐπισκόπων¹¹. Ἔτσι ὄχι μόνο ὁ θεσμός αὐτός δέν ἔχει ἀποφασιστικό χαρακτήρα (δηλαδή δέν παίρ-

νονται δεσμευτικές αποφάσεις, όπως θα περίμενε ένας ὀρθόδοξος ἀπὸ μία Σύνοδο ἐπισκόπων), ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ χάσει καὶ τὸν συμβουλευτικὸ χαρακτήρα πού ἔχει¹².

Τὸ συμπέρασμα πολλῶν ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω εἶναι ὅτι, στὸ θέμα τῆς σχέσης πάπα καὶ ἐπισκόπων, ἔχουμε μία ἐπιστροφή στὴν κατάσταση πρὸ (*statu quo ante*) τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου. Ὁ τρόπος διοίκησης τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἄλλαξε

μετὰ τὴν διδασκαλία τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητος¹³. Ἡ νίκη τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὑποστηριζομένης ἀπὸ τὴν πλειοψηφία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Σύνοδος, ἦταν πύρρειος, γράφει ὁ H. Legrand, ἀφοῦ στὴν πράξη, ἡ διοίκηση ἀκολουθεῖ τὸ μοντέλο τῶν εὐρωπαϊκῶν μοναρχιῶν τοῦ 18ου αἰῶνα¹⁴. Ὁ πάπας ἔχει μόνος του τὴν φροντίδα τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐξουσία τῶν ἐπισκόπων εἶναι περιορισμένη στὴν τοπικὴ τους Ἐκκλησία¹⁵.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλέπε ἐνδεικτικὰ τὰ βιβλία τοῦ Gilles Routhier, *La réception d'un concile*, Paris: Cerf 1993, CF 174, *Vatican II, Herméneutique et réception*, Montréal: Fides 2006 καὶ *Cinquante ans après Vatican II, que reste-t-il à mettre en œuvre?*, Paris: Cerf 2014, coll. US nouvelle série 5. Ἐπίσης, Yves Congar, «La "réception" comme réalité ecclésiologique», *Revue de Sciences Théologiques et philosophiques*, 56 (1972) 369-403. G. Alberigo - J.-P. Jossua (éd.), *La réception de Vatican II*, Paris: Cerf 1985, CF 134. John Zizioulas, "The Theological Problem of Reception", στὸ *The one and the many*, Alhambra: Sebastian Press 2010, σ. 118-125. 2. Y. Congar, *Ministères et Communion ecclésiale*, Paris: Cerf, σ. 219 (γρομμμένο τὸ 1969). 3. Bernard, Sesboüé, «La réception de Vatican II est-elle achevée?» στὸ *La réception de Vatican II. En cinquante ans, quels effets pour les Églises?*, Paris: Desclée de Brouwer 2013, σ. 121-151, ἐδῶ σ. 146. 4. Bernard, Sesboüé, *De quelques aspects de l'Église*, σ. 151. 5. Hermann J. Pottmeyer, *Le rôle de la papauté au IIIe millénaire. Une relecture de Vatican I et de Vatican II*, Paris: Cerf 2001, σ. 117. 6. Bernard Sesboüé, «La réception de Vatican II est-elle achevée?», *ῥ.π.*, σ. 147. 7. W. Kasper, *L'Église catholique*, Paris: Cerf, σ. 387. 8. Bernard Sesboüé, «La réception de Vatican II est-elle achevée?», *ῥ.π.*, σ. 143. 9. Commission théologique internationale, *L'unique Église du Christ*, 5, 3, Paris: Centurion 1985, σ. 38. 10. Hervé Legrand, «L'ecclésiologie eucharistique dans le dialogue actuel entre l'Église catholique et l'Église orthodoxe», *Istina*, 51 (2006) 370. 11. Bernard Sesboüé, «La réception de Vatican II est-elle achevée?», *ῥ.π.*, σ. 145. 12. Μὲ αὐτὸ συμφωνεῖ καὶ ὁ J. Grootaers, *Heurs et malheurs de la «collégialité»*, σ. 16 πού λέγει ὅτι δὲν ἔχει μείνει πλέον κάτι σπουδαῖο ἀπὸ τὸ αὐθεντικὸ αὐτὸ συμβουλευτικὸ ὄργανο. 13. Bernard Sesboüé «La réception de Vatican II est-elle achevée?», *ῥ.π.*, σ. 142. Πβ. Bernard Sesboüé, *De quelques aspects de l'Église*, σ. 208. 14. Hervé Legrand, «Relecture et évaluation de l'Histoire du Concile Vatican II d'un point de vue ecclésiologique», στὸ Christoph Theobald (sous la dir.), *Vatican II sous le regard des historiens*, Paris: Médiasèvres 2006, coll. «théologie» 136, σ. 79. 15. G. Routhier, «Sacramentalité de l'épiscopat et communion hiérarchique» στὸ *Le Ministère des évêques au concile Vatican II et depuis*, Paris: Cerf 2001, σ. 65.

Κάλαντα ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν,
δεκ. 1950 (φωτ. Κ. Μεγαλοκονόμου)

Κάλαντα στὴν
Ἀττική, 1950
(φωτ. Βούλα
Παπαϊωάννου)

Ἔφεσος, Πάτρα, Ρώμη: Οἱ τρεῖς κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Ἰωάννης, Ἀνδρέας καί Πέτρος

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Τρεῖς πόλεις ὑπῆρξαν τόποι διαμονῆς τριῶν ἀποστόλων, κατά παράδοση ὁμως: ἡ Πάτρα κράτησε τόν πρωτόκλητο Ἀνδρέα, ἡ Ρώμη τόν ἀδελφό του Πέτρο καί ἡ Ἔφεσος τόν Ἰωάννη Θεολόγο, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Ἰάκωβος μαρτύρησε ἀπό τόν Ἡρώδη Ἀντίπα στήν Ἱερουσαλήμ (Πράξ 12.2) τό 44 μ.Χ. Ἦταν πρωτόκλητοι καί κορυφαῖοι: Ἄν οἱ υἱοί Ζεβεδαίου, οἱ δύο Βοηναργές (υἱοί βροντῆς, λόγου: Μκ 3:17), εἶναι κήρυκες, οἱ ἀδελφοί Πέτρος, ὁ ἡγέτης τῶν Μαθητῶν, καί Ἀνδρέας (Ἀνδρεῖος στά ἑλληνικά, μέσω τῆς ἑβραϊκῆς;), ἦταν τό ἡγετικό-ὀργανωτικό δίπολο τῶν Μαθητῶν: ὁ Πέτρος ἀρχηγός, ὁ Ἀνδρέας βοηθός του (Ἄς δεχθοῦμε, ὁ λοχαγός καί ὁ ἐπιλοχίας του).

Οἱ τέσσερις βρίσκονται πρῶτοι καί στόν Κατάλογο τῶν Πράξεων 1.13: «Πέτρος καί Ἰωάννης καί Ἰάκωβος καί Ἀνδρέας». Ὅλοι ἦταν “ναυτικοί”, ἄλιεις στή Βηθσαϊδά τῆς Γαλιλαίας, εὐποροὶ πλοιοκτῆτες (Μθ 4.21-22, Λκ 5). Ἡ μετέπειτα ζωή τους ἔφερε σέ μεγάλες πόλεις-λιμάνια: Ἔφεσο, Πάτρα, Ρώμη. Εἶναι καί οἱ μόνοι Μαθητές πού κινήθηκαν στή Μεσόγειο.

Ἄν τά ἔθνη πού περιγράφονται στήν Πεντηκοστή (Πράξ 2.9-11) [Β. Στογιάννος, «Ἡ Πεντηκοστή (Πρ. 2, 1-13)», ΕΕΘ-

ΣΠΘ 24 (1979) 183-323] δείχνουν ἕναν πρῶτο χάρτη Ἱεραποστολῶν, οἱ τρεῖς πόλεις ὑποδηλώνουν ἕνα πρωτεύον γεγονός: τήν τάση νά μεταφερθεῖ τό Εὐαγγέλιο ἀπό τήν Παλαιστίνη στή Ρώμη. Ὁ δρόμος αὐτός ἦταν κύριο μέλημα γιά τοὺς ἀποστόλους. Ἐφ' ὅσον στήν Ἱερουσαλήμ ἔμεινε ὁ Ἰάκωβος Ἀδελφόςθεος, ὀρίζοντας τή φυσική διαδοχή τοῦ Μεσσία ἀπό τή γενιά τοῦ Δαβίδ, στή Ρώμη κατέληξε ὁ Πέτρος, ἐρχόμενος ἀπό Ἀντιόχεια. Ἐνδιάμεσα σέ Κύπρο βρέθηκε ὁ Βαρνάβας καί στήν Κρήτη ὁ Τίτος, μαθητές τοῦ Παύλου. Ἐνα ἰσχυρό δίκτυο εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπό τήν Παλαιστίνη καί τή διοικητική πρωτεύουσα Ἀντιόχεια, πρῶτο ἐκτός Ἰσραήλ κέντρο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τήν Ἰταλία, τό κέντρο τοῦ κράτους. Αὐτό συμβαίνει μετά τήν Ἀποστολική Σύνοδο (48 π.Χ.), ὅταν εἶχαν ὀριμάσει οἱ προθέσεις γιά τήν ἐπίσημη διάδοση τοῦ εὐαγγελίου, εἰ δυνατόν στόν Αὐτοκράτορα. Ὁ Παῦλος ἦταν στήν Ἔφεσο ὅταν πρώτη φορά σκέπτεται νά μεταβεῖ στή Ρώμη (πρὸ τοῦ 62 μ.Χ.: Πράξ 19.21, πβ. 23.11, 25.11, 26.32).

Ὁ Ἰωάννης ἔμεινε στήν Ἔφεσο, πόλη-κύλη τῆς Ἀσίας, κέντρο φιλοσοφίας καί παλαιᾶς θρησκείας, δῖς Νεοκόρο,

όπου και ο Παῦλος ἔδωσε ἀγώνα (Πράξ 19). Ἡ Ἔφεσος, πρωτεύουσα τῆς Μ. Ἀσίας, εἶχε ἐπαφές τόσο ἀπό τό ἐσωτερικό της ὅσον καί πέραν αὐτῆς διά θαλάσσης [Πράξ 19.10: «πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ κυρίου, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας». 19.26: «σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον»]. Τὴν τοπικὴ Ἀρτέμιδα «ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται» (Πράξ 29.27). [Ἀσιάρχης: Πράξ 19.31]. Ἐνα πλοῖο ὅμως στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας μποροῦσε νὰ τὴν παραπλέει (Πράξ 20.13-18). Γιατί νὰ ἀμφισβητεῖται ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐγκαταστάθηκε σέ τέτοιο κόμβο;

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀνδρέας καὶ Πέτρος διαθέτοντας ἑλληνικά μνητικά ὀνόματα [16.18 κ.λπ.] ὡς ἡγετικό δίδυμο τῶν Μαθητῶν (Μτ 1.18-19. Μκ 1.16-18) κατέληξαν νὰ ζοῦν ἀντίστοιχα στὴν Πάτρα καὶ στὴ Ρώμη, στίς δύο ἀπέναντι χερσονήσους Ἑλλάδα καὶ Ἰταλία. Ἄν ὁ Πέτρος, ὅπως δείχνουν οἱ πρῶτοι κατάλογοι παπῶν, ἔζησε στὴ Ρώμη ὡς τὸν σταυρικό θάνατό του (Ἰω 21.18-19), ὁ Ἀνδρέας ἔζησε στό τέλος τῆς ζωῆς του στὴν Πάτρα, ὅπου ἐπίσης κατὰ παράδοση σταυρώθηκε σέ ἐλιά, περί τό 60 μ.Χ. Στὴν ἀγιολογικὴ του παράδοση ἀναφέρεται ὡς ὁ μεγάλος ἱεραπόστολος τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἀπό ὄλον τὸν Εὐξεῖνο Πόντο, Ν. Βαλκανικὴ ὡς τὴν Πάτρα [πβ. Πράξ 17.14-15 κ.έ., 19.21, 20.1-2]. Θεωρεῖται ὁ ἀπόστολος τοῦ παλαιοῦ κόσμου (Βαλκανικὴ-Μικρασία).

Ὁ Πέτρος μετακινεῖται ἀπὸ Ν.Α.: Ἀντιόχεια, Σικελία ἕως Ρώμη. Ὁ Ἀνδρέας ὅμως κατὰ παράδοση διατρέχει τό ΒΑ

Ρωμαϊκό κράτος. Ἐπιλέγει τὴν Πάτρα καὶ ὄχι τὴν Κόρινθο, ἔδρα τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀχαΐας; [Πράξ 18.12-15] Πιθανόν ἀπέφυγε τὴν πόλη πού εἶχε ζήσει μεγάλο διάστημα ὁ Παῦλος [Πράξ 18.11 κ.λπ.], δηλαδή τὴ σπορά ἄλλου ἀποστόλου [Πράξ 18.1 κ.έ.], ἀλλά ἡ Πάτρα βόλευε ἐξίσου ὡς κέντρο ὀδικῶν καὶ θαλάσσιων δρόμων ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐνσωμάτωσης στό ρωμαϊκό κράτος. Ἦταν λιμάνι, τό ἐνδιάμεσο μεταξύ τῆς ζώνης Βόρειας Ἑλλάδας, Αἰγαίου-Ευξεινίου Πόντου, καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας πρὸς Ρώμη (παρὰ κάμπτοντας τὴν Πελοπόννησο ἢ μέσω Κορινθιακοῦ). Ὅλο τό ἐμπόριο ἀπὸ Εὐξεῖνο Πόντο, Αἰγαῖο, περνοῦσε ἀπὸ κεῖ. Ἡ Πάτρα ἀκόμη δεχόταν πλῆθος ἐπισκεπτῶν, φιλάθλων καὶ ἀθλητῶν πού μάλιστα περνοῦσαν ἀπὸ τὸν τόπο Μαρτυρίου τοῦ Ἀνδρέα στὸν δρόμο πρὸς Ὀλυμπία. Ὅλος ὁ ἑλληνικός κόσμος, κυρίως μέσω τοῦ Βόρειου ἀνατολικοῦ ναυτικοῦ δρόμου καὶ δὴ τοῦ Βυζαντίου, ἦταν σάν νὰ διερχόταν στὴν Πάτρα καὶ νὰ ἐρχόταν σέ ἐπαφή μέ τὸν πρωτόκλητο Ἀνδρέα. Ἡ μεταγενέστερη αὐτὴ ἀγιολογικὴ παράδοση στηρίζεται τὴ βιβλική, ἀλλά καὶ τό ἀντίθετο. Εἶναι παράδοση, ἀλλά προκύπτει κάτι τεράστιο, οὐσιαστικά νὰ εἶναι σύνδεσμος μέ τὸν ἀδελφό του στὴ Ρώμη. Δέν φαίνεται τί ἀκριβῶς μποροῦσε νὰ διαμειφθεῖ μεταξύ τῶν δύο ἀδελφῶν, τοῦ Πιστοῦ σάν πέτρα ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρείου Μαχητῆ, ἀντίστοιχα στίς πύλες τῆς λατινόφωνης Δύσεως καὶ τῆς ἑλληνόφωνης Ἀνατολῆς.

Μεγάλες ἀποστολές πάντως ἀναλαμβάνουν ἀδελφοί. Κι αὐτό εἶχε φανεῖ ἀπὸ τὴν περίοδο μαθητείας στὴν Ἰουδαία.

Εἰσαγωγικά I. Ἱστορικό πλαίσιο 1. Λαοὶ καὶ γεωγραφία τῆς Εὐρώπης

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

β) Οἱ σλαβικές ἐποικήσεις στήν Ἑλληνική χερσόνησο

(συνέχεια)

Μία πρόχειρη ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τῶν *Θαυμάτων* τοῦ ἁγίου Δημητρίου δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ Σκλαβῆνοι κατέκλυσαν τὴν Ἑλληνική χερσόνησο, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἰονίου πελάγους, μέχρι τίς ἀκτές τῆς Μ. Ἀσίας: «οἱ Σκλαβῆνοι καὶ κατὰ θάλασσαν ὀπλισάμενοι καὶ πᾶσαν τὴν Θετταλίαν καὶ τὰς περι αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι μὴν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Ἀχαΐαν πᾶσαν τὴν τε Ἕπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας ἐκπορθῆσαι»¹. Ἄλλ' ὅμως, τόσο διαδεδομένη διασπορά τῶν Σλάβων στό σύνολο τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου δέν ἐπιβεβαιώνεται ἀπό ἄλλες ἱστορικές πηγές, τοπωνύμια, ἢ ἀνασκαφικά εὐρήματα. Προφανῶς ἀποτελεῖ ὑπερβολή, ἢ ὅποια ἐκφράζει περισσότερο τό δέος τοῦ συντάκτου τῶν *Θαυμάτων* στήν πρωτόγνωρη ἐπιθετικότητα καὶ τὴν ἐρήμωση πού προκάλεσαν οἱ Σλάβοι στό πέρασμά τους παρά τὴν ἱστορική ἀκρίβεια.² Ἡ ἐπιδρομική δραστηριότητα τῶν εἰσβολέων ὅπωςδήποτε θά ἔφθασε σέ περιοχές πού δέν εἶχαν δοκιμασθεῖ στό παρελθόν ἀπό παρόμοια

γεγονότα, χωρίς αὐτό νά σημαίνει ὅτι καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ.³

Στίς δύο πρῶτες ἐπιδρομές κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν ἐτῶν 597 καὶ 609⁴ ἀναφέρονται γενικά καὶ ἀόριστα συλλήβδην ὡς Σκλαβηῶν ἔθνος, ἢ Σκλαβηῶν φυλή. Πρώτη ὀνομαστική μνεία πέντε φύλων, τὰ ὅποια μέ τὴν συμμετοχή καὶ ἄλλων ἐθνῶν, κατέκλυσαν λεηλατώντας τὴν Ἑλληνική χερσόνησο, συμβαίνει μόλις κατὰ τὴν τρίτη πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης. Στὴν ἀρχή, λοιπόν, τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς δευτέρας συλλογῆς τῶν *Θαυμάτων* ἀναφέρεται: «τὸ τῶν Σκλαβηῶν ἐπαρθῆναι ἔθνος, πλῆθος ἄπειρον συναχθὲν ἀπὸ τῶν Δρογουβιτῶν, Σαγουδατῶν, Βελεγεζιτῶν, Βαΐουνητῶν, Βερζιτῶν καὶ λοιπῶν ἐθνῶν»⁵, δίχως ἄλλες προσδιοριστικές πληροφορίες, ὥστε νά ἀγνωστοῦνται, τοῦλάχιστον γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, οἱ ἐγκαταστάσεις τῶν παραπάνω φύλων.

Ἡ ἐτυμολογική ἀνάλυση τῶν ὀνομάτων τῶν «λαῶν», πού μνημονεύονται παραπάνω κρίνεται ὡς μεῖζον πρόβλημα, διότι ἀπὸ τὴν ρίζα τῶν ὀνομασιῶν αὐτῶν εἶναι δυνατόν νά προσδιορισθεῖ ἢ ταυτότητα τῶν φορέων, καθότι στερούμαστε ἄλλων ἱστορικῶν στοιχείων. Τὰ περισσότερα εἶναι λατινικῆς παρά σλαβικῆς προελεύ-

σεως καί, γιά ὅσα πιστεύεται ὅτι εἶναι πιθανότερη ἢ σλαβική τους καταγωγή, εἶναι πάλι προβληματική ἢ ὀριστική ἀναγνώρισή τους, διότι δέν ὑπάρχει ὁμοφωνία ἄν ἀνήκουν στόν ἀνατολικό, ἢ στόν δυτικό κλάδο τῆς σλαβικής ὁμοεθνείας. Ἡ ὀνομασία τῶν φύλων αὐτῶν σαφῶς τά διαχωρίζει ἀπό τά λοιπά σλαβικά ἔθνη ἀπό τόν τόπο ἐγκαταστάσεώς τους παρά ἀπό κάποιο ἄλλο φυλετικό γνώρισμα. Ἡ δέ ἐπιλογή τῶν ἐγκαταστάσεων μερικῶν φύλων σέ παραποτάμιες περιοχές, ἀνακαλεῖ στήν μνήμη λαούς πού εἶχαν συνδέσει καί ἐξαρτήσει τήν ζωή τους ἀπό τά ποτάμια, ὅπως π.χ. οἱ κελτολατινικοὶ λαοὶ τῆς λεκάνης τοῦ Δουνάβιου.⁶

Μετά τήν ἀπόδο λίγων δεκαετιῶν, τά παραπάνω φύλα φαίνεται νά ἔχουν ἀποκτήσει μόνιμη ἐγκατάσταση, ὅπως συμπεραίνεται ἀπό τό «ἐπεισόδιο τοῦ Περβούνδου» (678)⁷. Σύμφωνα μέ αὐτό, ὁ Περβούνδος, ρήγας τῶν Ρυγίνων, προετοίμαζε ἀμείλικτο διωγμό κατά τῶν

Βυζαντινῶν, ξεκινώντας ἀπό τήν Θεσσαλονίκη μέ προοπτική νά μήν ἀφήσει ζωντανό κανένα Χριστιανό. Λόγω ὅμως ἀπροβλέπτων ἐξελίξεων, ἡ ἐπιχείρηση ἄρχισε πρόωρα, ὅταν ἀποκαλύφθηκε ἡ συνωμοσία καί ὁ Περβούνδος ἐκτελέστηκε στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀναφέρεται ὅτι ἐπιτέθηκαν κατά τῆς Θεσσαλονίκης τά ἔθνη τῶν Σλάβων καί γιά μία διετία λαφυραγωγούσαν τήν ὑπαιθρο καί ἀπειλοῦσαν τήν πόλη.⁸

Στό κείμενο γίνεται λόγος περί ἔθνους τῶν Σκλαβήνων καί μάλιστα γιά Σκλαβηνίες πλησιόχωρες στήν Θεσσαλονίκη, τῶν παρακειμένων τῇ θεοσώτῳ ταύτῃ πόλει Σκλαβηνῶν καί ὀνομαστικά γιά τέσσερα φύλα τῶν Δρογουβιτῶν, τῶν Στρυμωνιτῶν, τῶν Ρυγίνων καί τῶν Σαγουδάτων. Τό φύλο τῶν Βελεζεγιτῶν, πού ζοῦσε ἀνάμεσα στήν Θήβα καί τήν Δημητριάδα, λέγεται ὅτι διατηροῦσε φιλικές σχέσεις μέ τοὺς Θεσσαλονικεῖς καί τοὺς πωλοῦσαν τρόφιμα κατά τήν περίοδο τῆς πολιορκίας.⁹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Θαύματα*, Β 6-8. Ἡ σλαβική ναυτική ἐμπειρία ἦταν περιορισμένη μόνο γιά ποτάμια χρήση καί ὄχι γιά ἀνοικτή ναυσιπλοΐα, ὅπως τό Αἰγαῖο· βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, «Βυζαντινὴ Μακεδονία», *Βυζαντινά* 12 (1983) 17. 2. Βλ. Γ. Θεοχαρίδης, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατά τοὺς μέσους χρόνους (285-1354)*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 151-152· Χριστοφιλοπούλου, «Βυζαντινὴ Μακεδονία», ὅ.π., σ. 24-25. 3. Πιστεύω ὅτι ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τῆς δευτέρας συλλογῆς τῶν *Θαυμάτων*, ὄχι μόνο συμπληρώνει, ἀλλά, κατά τρόπο πρωθύστερο, περιγράφει καί τά ἐπακόλουθα τῆς σλαβικῆς διεισδύσεως στήν Ἑλληνική χερσόνησο. Ἐκφράζει τήν ἐντύπωση τῆς κοινῆς γνώμης τῆς ἐποχῆς του· βλ. Π.-Γ. Τσορμπατζόγλου, «Ἡ τῶν Θεσσαλονικέων Μεγαλόπολις καί οἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Σλάβων στή μεσοβυζαντινὰ ἀγιολογικά κείμενα», *ΕΕΘΣΑΠΘ/Τμῆμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας* 11 (2016) 277-278 4. *Θαύματα*, Α 13-15 καί 12. Τά συμβάντα τῶν *Θαυμάτων*, Α 13-15 προηγούνται τῶν Α 12· βλ. Θεοχαρίδης, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 143-146. 5. *Θαύματα*, Β 1, 179. 6. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Σλάβων κοντά στόν Δούναβη μαρτυρεῖται ἀπό τό ἀποδιδόμενο στόν ἅγιο Καισάριο, ἀδελφὸ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, ἔργο, περί τό 368-370, τό ὁποῖο ἀναφέρει: «οἱ Σκλαυηνοὶ καί οἱ Φυσωνῖται οἱ καί Δανουβῖται προσαγορευόμενοι», *PG* 38, 986. Ἡ ὀνομασία θυμίζει παρατεταμένη διαμονή τους κοντά στόν μεγάλο ποταμό. Παρατηροῦμε ὅτι διακρίνονται οἱ Σκλαβῆνοι ἀπὸ τοὺς Φυσωνῖτες, οἱ ὅποιοι ἦταν γνωστοὶ ἀπὸ τόν τόπο διαβιώσεώς τους, τόν ποταμὸ Φύσωνα. 7. *Θαύματα*, Β 4. 8. Βλ. Θεοχαρίδης, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 161-166. Γιά τό πρόβλημα τῆς γλώσσας πού χρησιμοποιοῦσε ὁ Περβούνδος, λαλεῖν τῇ ἡμετέρῃ διαλέκτῳ, βλ. Μ. Gregoriou-Ioannidou, *Une remarque sur le récit des Miracles S. Demetrius*, Athen 1987. 9. *Θαύματα*, Β 4, 254. Βλ. Φ. Μαλιγκοῦδης, *Ἡ Θεσσαλονίκη καί ὁ κόσμος τῶν Σλάβων*, κεφ. 5: Ὁ «κλιμός τῆς Θεσσαλονίκης τό ἔτος 676», Θεσσαλονίκη 1991, σ. 85-100.

Κοινωνία Amana: Μία κοινοβιακή χιλιαστική αίρεση

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργόπουλου
Αναπλ. Καθηγητού Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Ίστορικές άπαρχές. Ἡ Κοινωνία Amana (Amana Society) εἶναι μιά γερμανική θρησκευτική ὀργάνωση κοινοβιακοῦ χαρακτήρα, πού βρίσκεται στήν Amana τῆς Αἰόβα. Παλαιότερα ἡ αίρεση ἦταν γνωστή ὡς «Κοινότητα Ἀληθινῆς Ἐμπνευσης». Ὀνομάστηκαν ἔτσι ἀπό τήν πίστη τους στή θεία ἔμπνευση καί καθοδήγηση τῶν ἀληθινά θεοσεβῶν καί ἀπόλυτα εὐσεβῶν. Ἡ κίνηση ἔλκει τήν καταγωγή της ἀπό τίς ἀναβιωμένες κοινότητες Γερμανῶν πουριτανῶν κατά τό α' τέταρτο τοῦ 18^{ου} αἰ. Εἶναι μιά ἀπό τίς παλαιότερες κοινοβιακές αἱρέσεις στήν Ἀμερική. Βαθιά ἐπηρεασμένοι ἀπό τόν γερμανικό Εὐσεβισμό τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} αἰ., οἱ Johann Rock καί Eberhard Gruber διαμαρτυρήθηκαν ἐνάντια σέ αὐτό πού θεωροῦσαν ἄκαμπτο δογματισμό καί τελετουργία τῆς Λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας. Ἰσχυρίζομενοι ὅτι τούς εἶχε δοθεῖ θεϊκή ἔμπνευση, ὀργάνωσαν μιά κοινότητα Ἀληθινῶν Ἐμπνευσμένων τό 1714.

Οἱ δυσκολίες μέ τήν πολιτική ἐξουσία ἀνέκυψαν ὅταν τά μέλη αὐτῶν τῶν ἀρχικῶν κοινοτήτων ἀρνήθηκαν νά στείλουν τά παιδιά τους στά δημόσια σχολεῖα, νά φέρουν ὄπλα, νά ὑπηρετήσουν στόν στρατό καί νά ὀρκιστοῦν. Ἐξαιτίας τῶν ἰσχυρῶν ἀντιρρήσεών τους, ἀναγκάστηκαν εἴτε νά ἀπαρνηθοῦν τήν πίστη τους

καί νά ἐπιστρέψουν στό ποίμνιο τῆς Λουθηρανικῆς ἐκκλησίας, εἴτε νά ἐγκαταλείψουν τά σπίτια τους καί νά βροῦν καταφύγιο ἄλλοῦ. Ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ Christian Metz, ἑνός ξυλουργοῦ, τοῦ «θεϊκοῦ ὄργανου» τῆς κοινωνίας, ἄρχισαν νά μεταναστεύουν στήν Ἀμερική. Κατά τά ἔτη 1842-1846 μετανάστευσαν περίπου 800 ἄτομα. Ἐγκαταστάθηκαν πρῶτα σέ μιά ἀποικία πού ὀνομάζεται Ebenezer, κοντά στό Buffalo τῆς Νέας Ὑόρκης.

Τό 1850 υἱοθέτησαν μιά κοινοβιακή μορφή ζωῆς πού ἦταν πιό κοντά στό ἰδανικό τῆς χριστιανικῆς ἀπλότητος. Ὅμως, χρειάζοταν περισσότερη γῆ γιά νά στηρίξει τά 1.200 μέλη καί νά διαφυλαχθεῖ ἡ «ἀπομόνωση (τῆς ἀποικίας) ἀπό τήν κοσμικότητα». Ἔτσι, ἡ αίρεση μετανάστευσε δυτικά τό 1854, ἀγοράζοντας 25.000 στρέμματα κοντά στήν πόλη τῆς Αἰόβα. Ἰδρύθηκαν τά χωριά Amana, ὀνομασία ἀπό τό βουνό πού ἀναφέρεται στό Ἄσμα Ἀσμάτων, 4:8 (ἡ ἐβραϊκή λέξη σημαίνει «ἀληθινό» ἢ «σταθερό»).

Ἡ κοινότητα ἐνσωματώθηκε τό 1859 ὡς θρησκευτική καί φιλανθρωπική κοινωνία μέ τήν ἐπωνυμία "Amana Society", σύμφωνα μέ τούς νόμους τῆς πολιτείας τῆς Αἰόβα. Γιά τά ἐπόμενα 70 χρόνια ἡ κοινοτική οἰκονομία ἀποδείχθηκε ἐπιτυχῆς, ἀλλά τό 1932 ἡ Κοινότητα ψήφισε ὑπέρ

της μετατροπής σε εταιρία μετοχικού κεφαλαίου. Νομικά είναι γνωστή ως Amana Society, και κατέχει όλη την ακίνητη περιουσία. Τά θρησκευτικά θέματα αντιμετωπίζονται από την Amana Church Society, πού διοικείται από εκλεγμένα μέλη.

Σύμφωνα με τό καταστατικό της κίνησης, όλη ή ιδιοκτησία πρέπει νά είναι κοινή, ή γεωργία, ή μεταποίηση και τό εμπόριο πρέπει νά παρέχουν τά μέσα συντήρησης και διαβίωσης, ενώ τό τυχόν οικονομικό πλεόνασμα πρέπει νά χρησιμοποιείται για κοινοτικές βελτιώσεις, εκπαιδευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς. Κάθε μέλος, κατά τή στιγμή της ένταξής του στην κίνηση, έχει καθήκον νά δώσει τήν προσωπική του περιουσία στους διαχειριστές του κοινού ταμείου.

Κυβέρνηση και πειθαρχία: Η κυβέρνηση της Κοινωνίας Amana έχει ανατεθεί σε ένα διοικητικό συμβούλιο 13 διαχειριστών. Υπάρχουν τρεις τάξεις μελών: α) οί νέοι ή δόκιμοι, β) οί πιό προχωρημένοι στη θρησκευτική πίστη, και γ) τά παλαιότερα και πιστά μέλη της κοινωνίας (ή ύψηλότερη τάξη). Δέν υπάρχουν χειροτονημένοι πάστορες. Τά μέλη συναντιούνται δύο φορές τίσ Κυριακές και μερικές φορές τίσ καθημερινές στά σπίτια των συναθροίσεων. Στίς συναθροίσεις, οί μαρτυρίες και τά γραπτά πού άφησε ό Christian Metz διαβάζονται μαζί με τήν Άγία Γραφή.

Διδασκαλία: Τά θρησκευτικά δόγματα της Κίνησης περιέχονται στό Σύμβολο της Πίστεως της Άληθινής Έμπνευσμένης Εκκλησίας και στην Κατηχητική Διδασκαλία του Δόγματος της Σωτηρίας. Η Amana Society υποστηρίζει ότι ό Θεός τώρα, όπως και από παλιά, έμπνέει όρισμένους

άνθρώπους νά διακηρύξουν τόν λόγο και τό θέλημά Του, και έτσι ενεργοούν ως άγγελιοφόροι της θείας διδασκαλίας στον κόσμο. Ένας άμαρτωλός μπορεί νά μεταστραφεί ακόμη και χωρίς τόν θείο λόγο, άν υποταχθεί μόνο στην άμεση έπιρροή του Άγίου Πνεύματος. Η δικαίωση δέν είναι μόνον ή συγχώρηση των άμαρτιών, αλλά μία διαδικασία κάθαρσης, τήν όποία πρέπει νά περάσει ή ψυχή είτε σ' αυτή τή ζωή είτε στη μέλλουσα, για νά λάβει μέρος στην άξιομισθία του Χριστού.

Η κατάσταση της τελειότητας μπορεί νά επιτευχθεί σε αυτή τή ζωή. Τά μυστήρια δέν είναι μέσα χάριτος. Τό βάπτισμα, όντας μόνο μία έξωτερική μορφή άληθινού πνευματικού βαπτίσματος, δέν άσκειται μεταξύ των μελών. Τό άληθινό βάπτισμα είναι με «φωτιά και πνεύμα». Τό δείπνο του Κυρίου γιορτάζεται, συνήθως, μία φορά στά δύο χρόνια και μόνον κατά τήν προτροπή του Άγίου Πνεύματος, όπως ισχυρίζονται. Γιορτάζεται ως ανάμνηση των παθών και του θανάτου του Χριστού. Τό πλύσιμο των ποδιών άσκειται από τήν ύψηλότερη πνευματική τάξη ως επίσημη ύπηρεσία. Θά υπάρξει μία χιλιετής βασιλεία και μία διπλή άνάσταση, ενώ υπάρχει δυνατότητα σωτηρίας μετά θάνατον. Έκείνοι πού δέν έχουν συμμετοχή στην πρώτη άνάσταση θά έξαγνιστούν με φωτιά. Οί άσεβεις δέν τιμωρούνται αιώνια. Ό γάμος έπιτρέπεται, αλλά ή άγαμη ζωή αντιμετωπίζεται με εϋνοια. Ό πόλεμος πιστεύεται ότι είναι αντίθετος με τό θέλημα του Θεού και τίσ διδασκαλίες του Χριστού. Οί όρκοι άπαγορεύονται, άν και επιτρέπεται ή έπιβεβαίωση – «όρκος χεριού αντί όρκου».

Ζαμπίας Άγριμάκη
Ίστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Χρυσόστομος, Μητρ. Ἐλευθερουπόλεως, Ἀπό τήν Πνύκα στόν Ἄμβωνα. Συνοπτική ἐπισκόπηση τῆς Ρητορικῆς, θύραθεν καί χριστιανικῆς, Ἐλευθερούπολη: Ἰ.Μ. Ἐλευθερουπόλεως 2023. Τό πόνημα τοῦ Σεβ. Μητρ. Χρυσοστόμου εἶναι ἕνα εὐσύνοπτο ἐγχειρίδιο ρητορικῆς, πού ἀπευθύνεται κυρίως (ἀλλά ὄχι μόνον) σέ ὄσους διακονοῦν τόν κηρυγματικό λόγο. Μετά ἀπό ἕνα πρότο εἰσαγωγικό κεφάλαιο, πού ἀναφέρεται στόν λόγο ἐν γένει, καί εἰδικότερα στή σύγκριση γραπτοῦ καί προφορικοῦ λόγου, ἀκολουθεῖ ἕνα σύντομο ἱστορικό διάγραμμα τῆς ἐξέλιξης τῆς ρητορικῆς τέχνης ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι τά βυζαντινά χρόνια. Στή συνέχεια, παρουσιάζονται τεχνικά στοιχεῖα τοῦ ρητορικοῦ λόγου καί τά βασικότερα ρητορικά σχήματα (λέξεως καί διανοίας), ἐνῶ ἕνα κεφάλαιο ἀφιερώνεται ἀποκλειστικά στή Ρητορική τοῦ Ἄμβωνος μέ παρατηρήσεις γιά τά ρητορικά σχήματα πού ἀπαντοῦν στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη. Τό ἔργο ὀλλοκληρώνεται μέ μιᾶ ἐπίσης εὐσύνοπτη παρουσίαση τῆς ἱστορίας τοῦ κηρύγματος ἀπό τήν ἀποστολική ἐποχή μέχρι σήμερα.

Χρυσόστομος Σαββάτος, Μητρ. Μεσσηνίας, Θεολογία διαλεγομένη. Τά ἐπιτεύγματα τῶν Βιοτεχνολογικῶν Ἐπιστημῶν καί ὁ διάλογος μέ τήν Θεολογία, Καλαμάτα: Ἰ.Μ. Μεσσηνίας 2023. Τό κεντρικό θέμα τοῦ πονήματος τοῦ Σεβ. Μητρ. Μεσσηνίας ἀφορᾷ τήν τοποθέτηση τῆς Θεολογίας ἀπέναντι στή σύγχρονη (βιο)τεχνολογική ἐξέλιξη ἢ, ἀκριβέστερα, τίς δυνατότητες διαλόγου μεταξύ τῶν δύο. Ὑπ' αὐτό τό πρῖσμα, ἐξετάζεται ἐν γένει ὁ διάλογος τῆς Θεολογίας μέ τήν Ἐπιστήμη καί εἰδικότερα τήν Ἰατρική, ἕνας διάλογος πού, στήν πραγματικότητα, δέν γίνεται μέ ἴσους ὄρους, δεδομένου ὅτι στό πλαίσιο τοῦ ἐπιστημονισμοῦ ἡ ἀλήθεια τῆς Θεολογίας δέν ἀναγνωρίζεται ὡς τέτοια, ἀλλά τοποθετεῖται στό πεδίο τῆς ἠθικολογίας ἢ τῆς ψυχολογικῆς ἀνακούφισης. Ἐν τούτοις, ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ σ., τά ἐρωτήματα τί εἶναι ζωή καί τί εἶναι ἄνθρωπος δέν μποροῦν νά προσεγγισθοῦν ἀπό τήν Ἐπιστήμη παρά μόνο σέ βιολογικό ἐπίπεδο, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ Θεολογία μπορεῖ νά προτείνει οὐσιωδέστερες ἀπαντήσεις.

Βιβλία πού λάβαμε – Νέες κυκλοφορίες

Ἐσθήρ, μτφ. Ἀνθή Λεούση, Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς 2023 • *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, μτφ. Λάμπης Καφετάκης, Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς 2023.

Χρυσόστομος Σαββάτος, Μητρ. Μεσσηνίας, *Ἡ ἰδιοπροσωπία τοῦ Μακεδονικοῦ Ζητήματος καί τό ἦθος τῶν Ἑλλήνων Μακεδονομάχων*, (Ἐθνική Βιβλιοθήκη: Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, 71), Θεσσαλονίκη 2023.

Διαδικαστικά ζητήματα

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ί.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Καί από τό παρόν τεύχος παρέχουμε όρισμένες χρήσιμες πληροφορίες πρός όλους τούς κληρικούς, σχετικά μέ τά διαδικαστικά πού άφορούν τή μισθολογική εξέλιξη τους, τό έφάπαξ και τίς συντάξεις τους. Έπειδή πολλοί κληρικοί δέν γνωρίζουν τίς μηνιαίες άποδοχές τους, βασικό μισθό, κ.λπ., καθώς και ποιές κρατήσεις γίνονται σέ μηνιαία βάση, μπορούν νά παρακολουθούν τίς μισθολογικές τους άπολαβές ακολουθώντας τήν έξής διαδικασία:

Άπό τό διαδίκτυο μπαίνουν στή σελίδα τής Ε.Α.Π. (Ένιαία Άρχή Πληρωμών) πηγαίνουν στήν ένδειξη Προσωποποιημένη Πληροφόρηση και μετά, άφου βάλουν τούς προσωπικούς κωδικούς TAXIS NET, έχουν εύκολα πρόσβαση στίς βεβαιώσεις άποδοχών τους. Έπίσης, πρέπει νά γνωρίζουν ότι για τίς μισθολογικές προαγωγές τους και τήν άλλαγή των κλιμακίων τους, τά Μητροπολιτικά Συμβούλια συνεδριάζουν λίγο άργότερα άπό τήν ήμέρα πού δικαιούνται τήν άλλαγή. Αυτό δέν δημιουργεί καθόλου πρόβλημα στους άδελφούς μας, γιατί τό κλιμάκιο και τήν προαγωγή τά λαμβάνουν μέ άναδρομική ισχύ και πάντα άπό τήν ήμέρα πού τό δικαιούνται. Για τήν άπονομή των συντάξεων και του έφάπαξ, πρέπει νά γνωρίζουν οι άδελφοί μας ότι ήμερομηνία για τήν καταβολή τής σύνταξής τους λογίζεται ή ήμερομηνία άπολύσεώς τους άπό τήν Ύπηρεσία (Έερά Μητρόπολις) και έξετάζεται ό φάκελος κάθε δικαιούχου πάντα άπό τήν ήμερομηνία και τον άριθμό πρωτοκόλλου, πού έστάλησαν τά δικαιολογητικά (Δ.Α.Υ.Κ) και λοιπά άπό τήν Έερά Μητρόπολη, και όχι άπό τήν ήμερομηνία ύποβολής τής αίτήσεως του καθενός πού προηγείται χρονικά. Έπίσης, άπό τήν άποστολή των δικαιολογητικών και έντός 40 ήμερών καταβάλλεται στον δικαιούχο άπό τον ΕΦΚΑ έναντι (50% περίπου) τής συντάξεώς του μέχρι τήν τελική έκκαθάριση, ή όποία μέ τά σημερινά δεδομένα γίνεται μέσα σέ ένα έξάμηνο μέ έπτάμηνο άπό τήν ήμερομηνία ύποβολής των δικαιολογητικών. Μετά τήν έκκαθάριση δρομολογείται τό έφάπαξ και ή έπικουρική σύνταξη. Τό ΔΣ του ΙΣΚΕ καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για τήν πιο έγκαιρη και άμεση καταβολή των συντάξεων αλλά και του έφάπαξ. Γίνεται εκ νέου προσπάθεια νά άποδίδεται τό έφάπαξ πριν άπό τή συνταξιοδότηση και κάτω υπό όρισμένες προϋποθέσεις. Γι' αυτό πρέπει όλοι οι κληρικοί νά έγγραφούν στον ΙΣΚΕ, σύμφωνα και μέ τήν πρόσφατη άπόφαση τής Διαρκούς Έερας Συνόδου τής Έκκλησίας τής Έλλάδος, για νά είναι ή προσπάθειά μας πιο άποτελεσματική.

1923 - 2023
100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αϊλιανού.

Οι εκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5 αναμεταδίδονται από τους δικτυωμένους σταθμούς των Ίερων Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνάς 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203